

KÖZIGAZGATÁSI ÉS
INFOKOMMUNIKÁCIÓS JOGI
PHD TANULMÁNYOK

PHD STUDIES IN
ADMINISTRATIVE
AND ICT LAW

2024/II.

**KÖZIGAZGATÁSI ÉS INFOKOMMUNIKÁCIÓS JOGI
PHD TANULMÁNYOK**

PHD STUDIES IN ADMINISTRATIVE AND ICT LAW

2024. évi II. SZÁM
V. ÉVFOLYAM

HU – (e)ISSN: 2732-0731

Kiadó: Tudatosan a Környezetünkért Egyesület
Felelős kiadó: Dr. Hohmann Balázs, egyesületi elnök.

Főszerkesztő: Dr. Hohmann Balázs Ph.D.

A Szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. dr. sc. Boris Bakota Ph.D. (Horvátország)
Dr. habil. Budai Balázs Benjámin Ph.D.
Dr. Czékmann Zsolt Ph.D.
Prof. Dr. Fábíán Adrián Ph.D.
doc. JUDr. Radomír Jakab, Ph.D. (Szlovákia)
JUDr. Pavel Loutocký, Ph.D., BA (Csehország)
Prof. Dr. Polyák Gábor Ph.D.
Dr. habil. Catalin-Silviu Sararu Ph.D. (Románia)
Dr. Szőke Gergely László Ph.D.
Dr. Szőcs Izabella (Románia)

Cím: Tudatosan a Környezetünkért Egyesület
7630 Pécs, Deák Ferenc u. 126.
tudatosanpecs@gmail.com

A folyóirat, valamint a benne szereplő valamennyi cikk szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő. A megjelentetésre szánt kéziratokat kérjük a fenti e-mail címre eljuttatni. A tanulmányok lektorálás után publikálhatók. A publikáláshoz szükséges szerzői útmutató és a folyóirat keretében megjelent lapszámok megtalálhatóak a folyóirat honlapján.

ELŐSZÓ

Izzó nyári időszakot zárunk, nemcsak a hőmérsékletre tekintettel, hanem szakmai szempontból is. A nyári időszakban került ugyanis kiadásra az Európai Unió mesterséges intelligenciát szabályozó rendelete, s egyéb jogterületeken is áthatotta a változás az elmúlt napokat.

Jelen folyóiratszám is ennek jegyében készült el: szerzőink elmerülnek a mesterséges intelligencia teremtette új helyzetek, a videójátékokhoz kapcsolódó kereskedelmi gyakorlat és a webáruházak fogyasztóvédelmi problémáiban, vagy épp új nézőpontból tekintenek rá a települési jegyzők szerepének változására.

A Kiadó nevében ezúton is köszönöm Szerzőink igyekezetét, a Szerkesztőbizottság tagjainak és a lektoroknak a felkérések elfogadását és áldozatos munkájukat. Külön köszönet illeti a Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpont munkatársait, akik oly sok tekintetben nyújtanak segítséget folyóiratunk megjelenítéséhez.

Jó szakmai „merítkezést” kívánok minden Olvasónak!

Dr. Hohmann Balázs
főszerkesztő

FOREWORD

We are closing a hot summer, not only in terms of temperatures, but also from a professional point of view. It is also a summer period for the European Union's regulation on artificial intelligence, and other areas of law have also been undergoing change in recent days.

The present issue of the journal has been prepared in this spirit: the authors take a look at the new situations created by artificial intelligence, the problems of commercial practices in relation to video games and consumer protection in online shops, or the changing role of municipal notaries.

On behalf of the publisher, I would like to thank the authors for their efforts, the members of the Editorial Committee and the editors for their acceptance of the invitation and their hard work. Special thanks go to the staff of the Regional Library and Knowledge Centre of Southern Transdanubia, who assist in so many ways in the publication of our journal.

I wish all readers a good professional "immersion"!

Dr. Balázs Hohmann
Editor-in-Chief

KÖZIGAZGATÁSI ÉS INFOKOMMUNIKÁCIÓS JOGI
PHD TANULMÁNYOK
PHD STUDIES IN ADMINISTRATIVE AND ICT LAW

2024. évi II. SZÁM

V. ÉVFOLYAM

TARTALOM

Rókus Ákos: FIFA Ultimate Team, OSM és Block Blast! – A gyermekeket érintő tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok a videojátékokban5-25. o.

Ancsányi Kitti: A webáruházakkal kapcsolatos fogyasztóvédelmi problémák rendezése hazai és EU-s viszonylatban az alternatív vitarendezési módok szempontjából.....26-44. o.

Belinszki Zoltán: Az AI alkalmazások és a szerzői jogi szabályozás viadaláról Magyarországon45-62. o.

Tóth Andrea: Módosulások és új hangsúlyok az önkormányzati joganyagban a jegyzők kinevezéséhez és helyettesítéséhez kapcsolódóan63-76. o.

FIFA ULTIMATE TEAM, OSM ÉS BLOCK BLAST! – A GYERMEKEKET ÉRINTŐ TISZTESSÉGTLEN KERESKEDELMI GYAKORLATOK A VIDEOJÁTÉKOKBAN

dr. Rókus Ákos

Kommunikációs referens, Csongrád-Csanád Vármegyei Kormányhivatal

A szerző elérhetősége: rokusakos@gmail.com

DOI: [10.47272/KIKPhD.2024.2.1](https://doi.org/10.47272/KIKPhD.2024.2.1)

ÖSSZEFOGLALÓ

A videojátékipar hatalmas üzletté nőtte ki magát globálisan, manapság már rég nem csak az eladott játékokból származik bevétele a fejlesztőcégeknek és forgalmazóknak, hanem a játékméletben elrejtett kereskedelmi gyakorlatok is nyereséget termelnek. A gyermekkorú játékosokra leselkedő veszélyek közé egy sor tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tartozik, amelyek vizsgálata a jogásztársadalom figyelmét is felkeltette. A szerencseelemet tartalmazó loot boxok korhatárbesorolás nélküli alkalmazása, a videojátékokban felbukkanó sötét mintázatok is veszélyeztetik a gamer közösséget, és az influencerszermarketing révén a tartalom-előállítók is fiatalkorúakat céloznak meg kereskedelmi gyakorlataikkal. A tanulmány bemutatja a jogilag releváns, videojátékokban előforduló kereskedelmi gyakorlatokat, és rávilágít egy-egy gyakorlat szabályozási kérdéseire is.

KULCSSZAVAK

Fogyasztóvédelem, sötét mintázatok (dark patterns), tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat, videojáték

I. Bevezetés

A gyermekek fejlődése során a játék fontosságát számos pszichológiai kutatás aláhúzta már, a fejlődéslélektani alapművek kiemelt figyelmet fordítanak a játék különböző funkcióira. A rendszeres és aktív játék segíti a képzelőerő kialakulását, a kreativitást, a problémamegoldóképességet, de pozitív hatással van a szabálytudat és az önkontroll gyakorlására, a társakhoz való alkalmazkodásra és a figyelem fenntartására is.¹

A digitális eszközök fejlődésével ugyanakkor a játékok egy része a társas interakciók világából és a fizikai korlátokkal rendelkező térből áttevődött a számítógépekre, okos telefonokra, táblagépekre és játékkonzolokra. Kérdéses, hogy a fejlődéslélektanilag áldásos hatásokat a digitális játékok is képesek-e kiváltani, de a

¹ Bővebben ld. Hetesiné Korcsok Edit: A játék pszichológiai szerepe a morális nevelésben. *Sapientiana* 7(1), 2014. 76. o.

videojátékokról szóló cikkek² előszeretettel hangsúlyozzák, hogy a problémamegoldóképesség, a döntéshozatali folyamatok és a kreativitás fejlesztése mellett a memóriára is jótékony hatással lehetnek, sőt a szem-kéz koordinációt is fejleszthetik ezek a szoftverek. Az online játékok társas interakcióra készítik a felhasználókat, sőt a szülők és a gyermekek közös elfoglaltsága is lehet a videojáték.

Magyarországon a gyermek- és fiatalkorúak mintegy háromnegyede videojátékozik rendszeresen, negyedük pedig napi szinten űzi ezt az elfoglaltságot,³ így a társadalom jelentős szegmense érintett a kérdésben. Ugyanakkor az egyre növekvő gamer közösség és a technológiai fejlődés a videojátékpiacon átalakulását is eredményezte: korábban a fizikai hordozón megvásárolható játékok tették ki a szegmens fő bevételi forrását, napjainkban már egy sor olyan megoldással élnek a játékszoftverfejlesztők, amelyek más módon eredményeznek bevételt.

A játékokon belüli mikrotranzakciók, reklámok mellett olyan megoldások is a mindennapok részévé váltak, amelyek a fogyasztóvédelmi jogi érdeklődést is kiválthatják.

II. A gyermekeket és a fogyasztókat illető jogok

A 20. század második felében megjelenő harmadik generációs alapjogok körében a gyermekek jogai is a nemzetközi figyelem középpontjába kerültek, mindazonáltal egy másik jogterület is az erőfőnyben lévő féllel szembeni védelmet tűzte ki célul, ez pedig a fogyasztóvédelem. Az Európai Unió Alapjogi Chartájának 24. cikke is említi a gyermekjogokat, míg a 38. cikk az unió polgárainak magas szintű fogyasztóvédelmének biztosítását hangsúlyozza.

A digitális környezet fejlődésével ugyanakkor folyamatosan új szabályok születnek, amelyek az online térben is a gyermekek védelmét tűzik ki célul.

Az EU gyermekjogi stratégiájának 5. fejezete foglalkozik a digitális és információs társadalom gyermekjogi kérdéseivel. Ahogy arra a dokumentum is felhívja a figyelmet, a gyermekek veszélyt szenvedhetnek ahhoz, hogy boldoguljanak a digitális környezetben.⁴ Az online világ jellegzetessége, hogy lehetőséget nyújt a fiatal korcsoportoknak a tanulásra, a közösségi kapcsolatok kialakítására és ápolására, különböző készségek fejlesztésére és a játékra is.

Az Európai Unió a gyermekvédelmi stratégiájának megfelelően több jogszabályba is beépített gyermekvédelmi célokat. A 2010/13/EU irányelv (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) például tiltja a gyermekműsorokban elhelyezett termékmegjelenést, a gyermekeknek szóló

² Például: *A videojátékozás jótékony hatásai.* <https://leet.hu/2020/10/02/a-videojatekozás-jotekony-hatasai/> (2024.08.30.)

³ Bővebben ld. *Játékfüggőség: A gyerekek 40%-a naponta videojátékozik* <https://blog.generalielelorelatok.hu/alapitvany/jatekfuiggoseg-good-gamer-kutatas-gaba/> (2024.08.30.)

⁴ *Az EU gyermekjogi stratégiája és az európai gyermekgarancia.* https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/digital-and-information-society_hu (2024.08.30.)

alkoholreklámtól, valamint a magas cukor- és zsírtartalmú élelmiszerek hirdetéseit is. A 2005/29/EK irányelv („Irányelv a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról”) arra hívja fel a tagállamok figyelmét, hogy szabályozásaikkal védjék meg a gyermekkorúakat a vásárlásra ösztönző közvetlen felszólításokról. Az Európai Parlament és a Tanács 2022/1925 rendelete (digitális piacokról szóló jogszabály, DMA) különös védelemben részesíti a gyermekek személyes adatait (ami az adatvezérelt online marketing világában hatalmas jelentőséggel bír), míg a 2022/2065 számú rendelet (digitális szolgáltatásokról szóló rendelet, DSA) pedig a jogellenes tartalmakra vonatkozóan határoz meg külön szabályokat a gyermekvédelem érdekében. A DSA a gyermekek jogait érintő kockázatok felmérése során az óriásplatformot és népszerű keresőprogramot üzemeltető szolgáltatóktól elvárja, hogy mérlelje, mennyire érhető kiskorúak számára a szolgáltatás kialakítása és működése, de azt is vizsgálniuk kell, hogy a szolgáltatás igénybevételével mennyire lehetnek káros tartalmaknak a kiskorúak.⁵ A kockázatok csökkentéséről szóló 35. cikkben pedig olyan intézkedéseket vár el az érintett szolgáltatóktól, amelyek a gyermekek jogainak védelmét biztosítják (például az életkor ellenőrzése és szülői felügyeleti eszközök útján).

Magyarországon az Alaptörvény XV. cikke deklarálja, hogy Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket, míg a XVI. cikk kifejti, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.

Az alkotmányos védelmen túl a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól szóló 2008. évi XLVIII. törvény (továbbiakban: Grt.) is tartalmaz gyermekvédelmi intézkedéseket, és 8. §-ban generálklauzulaként tiltja az olyan reklámokat, amelyek a gyermek- és fiatalkorúak fizikai, szellemi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését károsíthatják. A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény (továbbiakban: Fttv.) 4. §-a védelem alá helyezi a koruk, hiszékenységük, szellemi vagy fizikai fogyatkozásuk miatt különösen kiszolgáltatott fogyasztók csoportját, míg a fogyasztóvédelmi politikáról szóló 1353/2022. (VII. 21.) Korm. határozat az Alaptörvény XVI. cikkével összhangban tűzi ki célul a gyermekek védelmét.

A gyermek- és fiatalkorúak jogi oltalmát szolgáló különös rendelkezéseket tartalmaz a Fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (továbbiakban:

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2022/2065 számú rendelete, (81) preambulumbekzdés A szabályozás irányairól lásd. Kis Kelemen Bence, et. al.: Is There Anything New Under the Sun? A Glance at the Digital Services Act and the Digital Markets Act from the Perspective of Digitalisation in the EU. *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 19(1), 2023. 225-240. o. <https://doi.org/10.3935/cyelp.19.2023.542>
Hohmann Balázs: A Digital Services Act és a Digital Markets Act termékekcreés digitális szolgáltatásokra irányuló fogyasztói jogviszonyokat érintő rendelkezései. *In Medias Res* 12(2), 2023. 69-80. o. <https://doi.org/10.59851/imr.12.2.4>

Fgytv.) IV/A fejezete is, amely azon túl, hogy tiltja a tizennyolcadik életévét be nem töltött személyek számára az alkoholtartalmú italok, dohánytermékek és szexuális termékek értékesítését, a játékszoftverek esetében, amelyek alkalmasak a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek fizikai, szellemi, lelki vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására, külön megjelölés („Tizenyolc éven aluliak számára nem ajánlott!”) használatát írja elő.

III. Ártatlan szórakozás vagy az értékesítés egy körmönfont példája: gyermekekre leselkedő veszélyek a videojátékokban

2018-ban hivatalosan is felkerült a WHO betegségi listájára a videojáték-függőség, amelynek létező, jól beazonosítható tünetei vannak. A WHO definíciója szerint a videojáték-függőségben szenvedő játékosok elveszítik a kontrollt a játékidőjük fölött, és a videojátékok háttérbe szorítják mindennapi teendőiket, kötelezettségeiket. Gyengül az iskolai vagy munkahelyi teljesítmény, csökken az alvásidő, romlanak a valós szociális kapcsolatok, és még az alapvető higiéniai szükségletek is háttérbe szorulnak – de ezt a beteg a súlyos következmények ellenére sem látja be, rajta változtatni nem tud vagy nem akar.⁶

A videojátékok általában a játék iránti pszichológiai vágyat kiaknázva képesek hatalmukba keríteni a felhasználókat, a függőséghez vezető út pedig a gondosan adagolt sikerélményekkel és dopaminfelszabadítással van kiköveztve, sőt a virtuális világban szerzett barátságok a játékosok társasági szükségleteit is pótolni képesek.

A virtuális világ több olyan veszélyforrást is rejt, ami egy gyermek fejlődésére károsan hathat: a gyakran egyszerű trollkodásként induló cyberbullying, az online zaklatás elsősorban büntetőjogi kategória, míg az életkornak nem megfelelő tartalmak hozzáférhetővé tétele, az ingyenesnek hirdetett, azonban mikrotranzakciókat rejtő játékok és a szerencsejáték határát feszegető online zsákbamacska, azaz a loot boxokon keresztüli értékesítés már fogyasztóvédelmi szempontból is releváns kérdések lehetnek.

A gyermekkorú játékosokra leselkedő veszélyek közül egy sor tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat valósulhat meg, amelyek vizsgálata során minden alkalommal a fogyasztó érdekei felől kell meghatározni a tényállást. Az Fttv. rendelkezése alapján a fogyasztókat célzó tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok vizsgálatakor mindig olyan fogyasztó magatartását kell alapul venni, aki észszerűen tájékozottan, az adott helyzetben általában elvárható figyelmességgel és körültekintéssel jár el.

⁶ A definíciót lásd: *Gaming disorder*. <https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/gaming-disorder>, magyar fordításban: Temesi-Ferenczi Kinga – Czirják Ádám: *Tények és tévhitek a videojáték-függőségről*. In: Virágh Márton (Szerk.): *Jól van a gyerek, ha játszik?* Budapest, Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, 2023. 28. o.

Ugyanakkor az Fttv. értelmében, ha a kereskedelmi gyakorlat a fogyasztók egy meghatározott csoportjára irányul, az adott csoport tagjaira általánosan jellemző magatartást kell figyelembe venni.⁷

Fogyasztóvédelmi szempontból kiszolgáltatott fogyasztónak minősülnek a gyermekek, akiknek a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődése alkotmányosan védett társadalmi érdek.

III. 1. Tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat-e a loot box?

A videojáték-függőség kialakulásának egyik gyakori okozója a loot box (magyar fordításban gyakran szerencseláda), azaz a játékon belül elérhető olyan vásárlási mechanizmus, amely során a játékos gyakorlatilag virtuális zsákbamacskát kap a játékon belül nyújtott teljesítményéért, esetleg valódi vagy a játék saját pénzmemében végrehajtott vásárlásért.

A loot box veszélye, hogy a játékosok számára szerencseelemet tartalmazó mechanizmust hoz a játékba, így akár fiatalkorúak számára tiltott eszközként jelenhet meg az egyébként fiatalkorúakra nem veszélyes játékokban, továbbá a szerencsejáték-függőséghez hasonlóan képes valódi függőséget kialakítani.

A loot boxok jutalmazó rendszere alapján a szerencseládák két vállfaját érdemes megkülönböztetni, ez a jogi megítélés szempontjából is döntő jelentőséggel bír. Az első esetben a játékos csak olyan kozmetikai eszközöket (skineket) szerezhet meg, ahol a játékon belüli karakterek (pl. frizura, hajszín, ruházat), eszközök (pl. fegyverek, varázstárgyak) vagy a környezet (pl. stadion, pályakiegészítő, szurkolói rigmus) egyes eleminek megváltoztatására nyílik lehetőség, a másik, jogi szempontból is sokkal veszélyesebb esetben viszont a loot box tartalmával a játékon belül valódi előny szerezhető (power-up).

Emlékezetes eset volt az EA Sports kiadó által fejlesztett FIFA sorozat FUT (FIFA Ultimate Team) játékmódjának jutalmazási rendszere: a PEGI besorolás⁸ alapján 3 éves kortól megfelelőnek nyilvánított játék online játékmódjának loot boxai nemcsak a való életben is gyűjthető futballista kártyák és matricák élményét kínálta a játékosoknak a felbontható virtuális csomagokkal, hanem a különböző mezek, stadionok és szurkolói hangok mellett eltérő képességű labdarúgókat rejtő kártyákat is tartalmazott, amelyek felhasználásával a pályán valódi előnyhöz juthattak a játékosok. A különböző csomagokat ráadásul nem csak a játékon belül szerzett pontokért, hanem valódi pénzért vásárolt virtuális valutáért (FIFA Coin és FIFA Pont) is megvásárolhatták maguknak a játékosok.

⁷ Ld. Fttv. 4.§ (1)

⁸ A PEGI besorolás rendszeréről a későbbiekben bővebben is lesz szó

A gyakorlat ellen Belgium illetékes hatósága is fellépett 2018-ban, amely szabályozatlan szerencsejátéknak minősítette a FUT értékesítési mechanizmusát, az EA Sports pedig pert indított a döntés ellen, de el is bukta azt.⁹ Így a FIFA kiadója kénytelen volt beszüntetni a valódi pénzért megvásárolható virtuális valuta rendszerét, mi több a 2021-es kiadásban később arra is volt példa, hogy a játékosok a loot box megvétele előtt betekintheztek annak tartalmába, hogy eldöntésük: megveszik-e a játékon belül szerzett pontjaikért cserébe a csomagot vagy sem.

A rendszer nem csak a FIFA specialitása, a legnépszerűbb FPS játékok és online RPG-k is előszeretettel biztatták a felhasználókat arra, hogy saját képességeiket különféle mikrotranzakciókon keresztül beszerezhető eszközökkel javítsák fel, ezzel pedig tovább fokozzák a játékelményt, azonban az Európai Unió 2023. év elején lényegében hadat üzent az értékesítési módszernek: az Európai Parlament felkérte az Európai Bizottságot arra, hogy vizsgálja felül a loot boxok rendszerét.¹⁰

III. 2. Szerencsejátéknak minősül-e a magyar szabályozás szerint a loot box?

Fogyasztóvédelmi szempontból elsősorban azt érdemes tisztázni, hogy a hatályos magyarországi jogszabályok alapján szerencsejátéknak minősülhet-e a loot box. Amennyiben ugyanis megvalósulnak a szerencsejáték tényállási elemei, úgy a szerencsejáték szervezéséről szóló 1991. évi XXXIV. törvény (továbbiakban: Sztjtv.) alapján szerencsejátékban 18 éven aluli személyek nem vehetnek részt. Ez alól csak az Sztjtv. 16. §-ban megjelölt nem folyamatosan szervezett sorsolásos játék (tombola) a kivétel.

Az Sztjtv. alapján szerencsejátéknak minősül minden olyan játék, amelyben a játékos pénz fizetése, vagy vagyoni érték nyújtása fejében, meghatározott feltételek fennállása vagy bekövetkezése esetén pénznyereményre, vagy más vagyoni értékű nyereményre válik jogosulttá. A nyereség vagy a veszteség kizárólag vagy túlnyomórészt a véletlentől függ.

A szerencsejáték törvényi definíciója négy tényállási elemre bontható, amelyek konjunktív teljesülése esetén lehet szerencsejátéknak minősíteni az adott cselekményt. Az első feltétel, hogy a játékos pénz fizetése vagy vagyoni érték nyújtása fejében vegyen részt a játékban, megvalósul a loot boxok azon esetében, ahol a játékos vagy valós pénzüsszeg fizetésével vagy valódi pénzüsszegért vásárolt virtuális fizetőeszköz igénybevételével tesz szert a loot boxra. Azonban, ha csak a

⁹ Az esetről bővebben: *EA Surrenders In Belgian FIFA Ultimate Team Loot Box Fight, Raising Potential Red Flags*.

<https://www.forbes.com/sites/insertcoin/2019/01/29/ea-surrenders-in-belgian-fifa-ultimate-team-loot-box-fight-raising-potential-red-flags/> (2024.08.30.)

¹⁰ Ld. *European Parliament votes to take action against loot boxes, gaming addiction, gold farming and more*. <https://www.gamesindustry.biz/european-parliament-votes-to-take-action-against-loot-boxes-gaming-addiction-gold-farming-and-more> (2024.08.30.)

játékon belüli teljesítményért válik a szerencseláda megszerzésére vagy felnyitására jogosulttá a játékos, úgy a tényállási elem már nem áll fenn.

A második tényállási elem a meghatározott feltételek fennállása vagy bekövetkezése esetén jogosulttá válás: a fogalom értelmezése szempontjából irreleváns, hogy a játékos tisztában van-e a nyerést meghatározó feltételekkel, ugyanakkor a játékok véletlenszerűen vagy véletlenszerűséget imitáló programmal generálják a loot boxokkal elérhető jutalmakat, így az előre meghatározott feltételek fennállnak, mi több, a véletlenszerűséggel a negyedik fogalmi elem is megvalósul.

A loot boxok megítélése szempontjából a szerencsejátékfogalom legproblémásabb eleme a pénznyereményre, vagy más vagyoni értékű nyereményre való jogosultság. A szerencsejáték szervezéséről szóló törvény egyrészről nem definiálja a vagyoni értékű nyeremény fogalmát, ugyanakkor a széles közvélekedés alapján egy videojátékban szerzett kiegészítő nem tartozik a forgalomképes vagyoni értékek közé. Ahhoz, hogy ténylegesen vagyoni értékkel bíró nyeremény lehessen a loot box által juttatott tartalom, a játékon belül adásvételre lehetőséget biztosító piac működése szükséges, ahol a játékosok egymás között, ellenérték fejében ruházhatják át egymásra a kiegészítőket, akár valós összegért vagy a játék virtuális pénzneméért cserébe. De elképzelhető olyan eset is, hogy játékon kívüli tranzakcióként cserélnek gazdát a megszerzett kiegészítők esetleg a játékosprofil tényleges átruházásával. A legnépszerűbb játékok – mint például a Diablo, CS Go, Fortnite – mellett működnek olyan weboldalak, amelyek a loot boxokban talált vagy egyéb módon megszerzett kiegészítők eladására specializálódtak, ahol már valós pénzüsszegért találhatnak maguknak kiegészítőket a játékosok.

Látható tehát, hogy a magyar fogalmi keretek között nem vagy csak nagyon nehezen lehet szerencsejátéknak minősíteni a loot box működését.”

Tekintettel arra, hogy az Szjtv. rendelkezései alapján a szerencsejáték fogalmi keretei közül könnyen kicsúszik a loot box, érdemesebb lenne a fiatalkorúak védelme és a fogyasztók tájékoztatása érdekében egy olyan, elsősorban fogyasztóvédelmi szemléletű szabályozási környezet kialakítása, ahol a loot box káros hatásai kordában tarthatók lennének. A loot box függőséget kialakító hatása ugyanis nem feltétlenül a nyereményként ígért vagyoni érték miatt alakul ki, hanem a játékos számára nyújtott motivációs-jutalmazó érték miatt.

A FIFA és társai példáján is látható, hogy a játéktejlesztők előszeretettel üzemeltetnek mikrotranzakciós felületeket a játékokon belül, ami akkor különösen nagy üzlet, ha a játékos az elköltött pénzért cserébe valódi előnyhöz juthat a játék világában. Fogyasztóvédelem szempontjából fontos lenne, ha nem a szerencsejátékról szóló törvényben meghatározott vagyoni értékű nyereményre, hanem a gyengébb fél érdekeire, azaz a fogyasztóra kerülne a hangsúly.

III. 3. A korhatárbesorolás mint lehetséges megoldás?

Fontos tisztában lenni azzal, hogy a videojátékos társadalom korántsem szűkíthető le a gyermek- és fiatalkorúak rétegére, így nem feltétlenül tiltólistára való gyakorlat a loot boxos értékesítési vagy jutalmazási forma. Azonban míg egy felnőtt játékostól általában elvárható, hogy rendelkezzen a loot box megvásárlását feltételező, ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel, addig egy gyermek nem biztos, hogy önszántából vesz részt a szerencsejátékban, gyakran egy kudarcélmény vagy a revans iránti vágy készíti vásárlásra, esetleg a türelmetlenség hajszolja bele a tranzakcióba.

A jelenség vizsgálatakor érdemes azt is figyelembe venni, hogy a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban: Ptk.) rendelkezései alapján a 14. életévüket be nem töltött személyek korlátozottan cselekvőképes kiskorúnak minősülnek, akik főszabály szerint törvényes képviselőjük hozzájárulása mellett tehetnek érvényes jognyilatkozatot. Nem kell a törvényes képviselő hozzájárulása olyan jognyilatkozat megtételéhez, amelyre jogszabály feljogosítja őket, a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartozó kisebb jelentőségű szerződések megkötéséhez, olyan szerződések megkötéséhez sem, amelyekkel kizárólag előnyt szereznek, továbbá munkával szerzett jövedelmükkel szabadon rendelkezhetnek annak erejéig. Egy loot box megvásárlása viszont aligha tekinthető a mindennapi élet szokásos szükségleteinek fedezése körébe tartozó szerződésnek, és épp a zsákbamacska jelleg, valamint a szerencseelem miatt olyan szerződés sem lehet, amely kizárólag előnyt biztosít a kiskorúak számára, így kérdéses, hogy érvényes jognyilatkozatnak tekinthető-e egy loot box fiatalkorú általi megvásárlása.

Az egyén fejlettségi szintjét tehát fontos szempontnak kell tekinteni a loot box megítélésakor, amelyben releváns viszonyítási pont lehet a játék korhatárbesorolása. Fontos megjegyezni, hogy a lineáris audiovizuális médiaszolgáltatásokkal és filmalkotásokkal ellentétben Magyarországon nem a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság végzi el a játékok tartalmának ellenőrzését, hanem az Egységes Európai Játékinformációs Rendszer, azaz a PEGI besorolása lesz az irányadó.

A PEGI egy önkéntes tagsági elven működő, önszabályozó rendszer, amelynek célja, hogy a kiskorúakat megóvja az életkoruknak nem megfelelő tartalmat hordozó játékoktól.¹¹ A besorolás célja, hogy útmutatást nyújtson a fogyasztóknak és a szülőknek arról, hogy a megvásárolni kívánt játékszoftver megfelelő-e a számukra.

A PEGI az elvégzett vizsgálat alapján a szoftverek online adatlapján vagy a játékok dobozán elhelyezett számokkal jelzi a megállapított korhatárbesorolást,

¹¹ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának a fogyasztóknak – különösen a kiskorúaknak – a videojátékok használata tekintetében történő védelméről. (COM(2008)0207). 4. o.

mindemellett, ha szükséges, külön piktogramokkal is felhívja a figyelmet az esetlegesen érzékeny tartalmakra.

A játékinformációs rendszerv alapján öt korhatárbesorolás mellett nyolc tartalomleíró piktogram hívja fel a figyelmet az erőszakot, durva beszédet, félelmet, szerencsejátékot, szexet, kábítószereket, diszkriminációt vagy belső vásárlásokat felsorakoztató tartalomra, ezzel is segítve a vásárláskor a fogyasztókat a tudatos döntés meghozatalában.

A PEGI gyakorlata szerint a loot boxok jelenléte csak a belső vásárlásokra figyelmeztető jelzés szerepeltetését vonja maga után, a korhatárbesorolást nem érinti (így egy bármilyen korosztálynak ajánlott játék esetén is találkozhatunk a szerencseláddákkal, ahogy erre a már korábban említett FIFA játéksorozat is példa volt.)

Látható tehát, hogy a fenti korhatárbesorolási gyakorlat miatt joghézag lép fel, a szülők egyáltalán nem vagy pedig nem megfelelő tájékoztatást kapnak arról, milyen játékkal is próbálják meg lekötni gyermekeik figyelmét.

A keletkező joghézagra jelenthetne megoldást az Fgytv-nek lényegében a korhatárbesorolás problémájára reflektáló rendelkezésének olyan módosítása, amely nem csak az erőszak és a szexualitás közvetlen, természetes ábrázolása esetén kötelezné a gyártót a korhatárbesorolás feltüntetésére.

A loot box megítélése szempontjából jelenthet egy újabb kapaszkodót a megtevésztő kereskedelmi gyakorlat tilalmára vonatkozó generálklauzula is. Az Fttv. 6. § (1) bekezdés bh) és bj) alpontjai alapján megtevésztő az a kereskedelmi gyakorlat, amely valótlan információt tartalmaz, vagy valós tény – figyelemmel megjelenésének valamennyi körülményére – olyan módon jelenít meg, hogy megtevésztí vagy alkalmas arra, hogy megtevessze a fogyasztót a termék lényeges jellemzői, így veszélyessége, kockázatai, az egészségre gyakorolt hatása tekintetében, és ezáltal a fogyasztót olyan ügyleti döntés meghozatalára készteti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas. Ezen rendelkezés alapján már könnyen megtevésztőnek minősíthető a nem megfelelő korosztályba sorolt, loot boxot tartalmazó játékmenetet tartalmazó szoftver.

IV. Sötét mintázatok a videojátékokban

Az európai és hazai fogyasztóvédelmi vizsgálódások során már kiemelt figyelmet kaptak a sötét mintázatok (*dark pattern*) előfordulása a digitális térben. A sötét mintázatok olyan megoldások, „ *melyek nem kívánt vagy érdekeikkel ellentétes döntések (például vásárlás vagy adatkezelési hozzájárulás megadása) meghozatalára késztetik a fogyasztókat.*”¹² Ezen megoldásokra egységes definíció még nem született, azonban a digitális szolgáltatásokról szóló Uniók rendelet, a DSA 67. preambulumban bekezdése a sötét mintázatokot olyan gyakorlatoknak nevezi, amelyek akár szándékosan, akár

¹² Priskin Boglárka: Sötét mintázatok az európai és hazai fogyasztóvédelem és adatvédelem fókuszában. *Fogyasztóvédelmi Jog* 3(4), 2024. <https://doi.org/10.55413/557.A2300401.FVO>

ténylegesen jelentősen torzítják vagy korlátozzák a szolgáltatás igénybe vevőinek azon képességét, hogy önálló és megalapozott döntéseket hozzanak.

Az uniós szabályozás deklarált szándéka, hogy a sötét mintázatok elleni harccal megóvja a fogyasztók autonómiáját, döntéshozatali és választási jogát.

A sötét mintázatok közös ismertetőjele, hogy alkalmazásukkal a fogyasztók ügyleti döntésének meghozatalára ácsingózó vállalkozások igyekeznek kihasználni azokat a pszichológiai szükségleten alapuló mentális folyamatokat, amelyekkel az átgondolt, racionális megfontolások helyett érzelmi döntéshozatalra készítetik a fogyasztókat.

IV. 1. Döntéstervezés és döntéshozatal: a sötét mintázatok csoportosítása

A sötét mintázatok csoportosítására vonatkozóan számos tanulmány született, a kérdéskörrel az Európai Bizottság is behatóan foglalkozott.¹³ A Bizottság a fogyasztók digitális térben meghozott ügyleti döntését torzító hatásokat viselkedéstudományi diszciplínák felhasználásával annak mentén határolja el, hogy azok a döntéstervezés (choice architecture) mely folyamatára rendelkezik hatással, illetve a döntéshozatal mely elemének (decision making process) befolyásolására irányul.

A döntéstervezésre irányuló hatások közös nevezője, hogy a fogyasztók számára elérhető információk manipulálásával kívánják előidézni az ügyleti döntést. Ebben a kategóriában érdemes megkülönböztetni a termék releváns jellemzőivel kapcsolatos információkra irányuló manipulációt (vagy hiányos vagy túlságosan is részletes, nehezen átlátható¹⁴ információk közlésével akadályozza a fogyasztó számára releváns információk megismerését) a termék árára vonatkozó manipulációtól. Utóbbi esetben is a vállalkozás célja a hiányos vagy a túl részletes adatok közlésével a termék tényleges árára vonatkozó tudattartalom kialakításának akadályozása (például csepegtető árazás révén, ahol a vásárlási folyamat különböző lépcsőin végighaladva ismerheti csak meg a tényleges árat a vásárló). Végezetül a kategórián belül kifejezetten rafinált megoldásnak hat, amikor a vállalkozás úgy kívánja előmozdítani a fogyasztó ügyleti döntését, hogy bizonyos cselekvések végrehajtása jóval időigényesebb, mint a fogyasztó érdekében nem álló cselekmény, így a kisebb ellenállás elvét használva teregeti a fogyasztót a vállalkozás számára kedvező döntés meghozatalára (például amikor egy videojátékban elhelyezett reklám megtekintésével a játékos azonnal szintet léphet).

¹³ European Commission: *Behavioural study on unfair commercial practices in the digital environment: dark patterns and manipulative personalisation – Final report*, idézi: Priskin Boglárka, 2024, i.m.

¹⁴ Ennek értelmezésére ld. Hohmann Balázs: *The interpretation of transparency from the legal point of view*. In: Haffner Tamás (Szerk.): *IV. Fiatalok EÚ-rópai Konferencia* -Tanulmánykötet. Pécs, Sopianae Kulturális Egyesület, 2018. 155-160. o.

A döntéshozatal elemeinek manipulálására irányuló megoldások hasonlóságát a tudattartalom befolyásolására, a megtevésztésre vagy a tévedésben tartásra irányuló célzat adja. A Bizottság ezért a fogyasztó költségeire gyakorolt hatást külön vizsgálándó elemnek tartja „ideértve nem csak az anyagi jellegű ráfordításokat, hanem az időbeli költségeket és egy konstrukció megértésével kapcsolatos szellemi ráfordításokat is”.¹⁵ Ebben az esetben különös vizsgálódásra tarthatnak számot például a játékszoftverek mikrotranzakciói során használt valuták átváltási értékei, amelyek nemcsak gyermekkorú, hanem felnőtt felhasználók esetén is lényegesen megnehezíthetik a játékokon belüli vásárlás valódi értékének meghatározását.

A fogyasztó objektív döntéshozatalát veszi célba a termékről vagy szolgáltatásról közzétett hamis vélemények megjelenítése, valamint a fogyasztó preferenciájának megváltoztatását célzó gyakorlatok is (jellemzően a vásárlási felületen elhelyezett visszaszámláló óra használatával a vállalkozások hatékonyan kelthetik a fogyasztóban azt az érzést, hogy lemaradhat egy jó ajánlatról – ez az úgynevezett Fear Of Missing Out, FOMO jelenség.

IV. 2. A játékvilág egyik csapdája: az ingyenesen elérhető játékok

A játékszoftverek területén is gyakran találkozhatunk olyan sötét mintázatokkal, amelyek a felhasználók manipulálásával képesek bevételt teremteni a vállalkozásoknak. Jó példa lehet erre a mobiltelefonokra kifejlesztett, Block Blast! nevű ingyenesen elérhető online játék, amely a korábban is nagy népszerűségnek örvendő Tetris újragondolt verziójának tekinthető. A Block Blast! azonban a játék elvesztésekor (azaz, ha az építőelemek elérik a játéktér határait) a játékosnak felajánlja, hogy egy rövid, mintegy 30 másodperces reklám megtekintése után nem kell újratekintnie az adott szintet, hanem pár sort törölve folytatódhat a játék. Hasonló trükkel veszi rá a felhasználókat az egyébként bármilyen korosztálynak javasolt, szintén ingyenes Online Soccer Manager (OSM) is, amely egy futball manager játék: maga a felhasználó nem irányíthatja a csapata játékosait a pályán, de a keret kialakításában részt vesz virtuális játékosvásárlásokkal, edzések megtartásával, beállíthatja a kezdő tizenegyet és az alkalmazni kívánt taktikát is, amelyek alapján a játék szimulálja a mérkőzések végeredményét. Az OSM trükkje az edzések levezénylésében rejlik: a virtuális focisták meghatározott ideig vesznek részt az edzéseken, amelyek eredményeként fejlődnek. Azonban ha a felhasználó úgy kívánja, reklámok megnézésével felgyorsíthatja az edzéseket, így a labdarúgói a riválisoknál gyorsabban fejlődhetnek. Látható tehát, hogy ezek a játékok a sikeres játékmény garانتálása érdekében veszik rá a felhasználókat arra, hogy reklámokat tekintsenek meg, így viszont más vállalkozások felé értékes reklámfelületként is funkcionálnak.

¹⁵ Priskin, 2024, i.m. 16. o.

Nem túlzás tehát az a kijelentés, hogy ma már a „játékipar legnagyobb csapdját az ingyenesen letölthető játékok jelentik, különösen mobileszközökön.”¹⁶ Ahogy arra az NMHH és a Gamestar közös kiadványa is rávilágít, a Statista adatelemző cég jelentése alapján 2022-ben a mobiljátékok teljes bevételének mindössze 0,56 százalékát tette ki az értékesítés, a fennmaradó összeget a játékon belüli mikrotranzakciók és az elhelyezett reklámok generálták.

Az Európai Unió célkitűzéseket követve a Gazdasági Versenyhivatal 2023 májusában egy átfogó gyorsleltár (sweep) keretében ellenőrizte az online ingyenesen elérhető, gyermekeket célzó videojátékokat.

A GVH ellenőrzése során a versenyhivatal szakértői összesen 30 Androidon és iOS-en elérhető videojátékot teszteltek a sötét mintázatokra fókuszálva, a játékokat úgy választották ki, hogy kifejezetten a fiatal korosztálynak szóljanak. A vizsgált játékok közül 19 darab PEGI 3-as besorolású volt, azaz gyakorlatilag minden korosztály számára ajánlott kategóriába tartoztak, míg 10 db a PEGI 7-es besorolásával az óvodás korosztályt szólította meg, 1 játék pedig PEGI 12-es besorolás alá esett.

A GVH felmérése alapján a játékok túlnyomó része alkalmazott olyan megoldást, amely fogyasztóvédelmi szempontokból aggályos kereskedelmi gyakorlatnak minősül.

IV. 3. Gyermekek- és fiatalok védelmére szolgáló reklámjogi rendelkezések

A GVH a fentebb említett sweep során számos reklámjogi problémára hívta fel a figyelmet, ezek megismerése előtt azonban indokolt lehet a gazdasági reklám fogalmának értelmezése és a gyermekekre vonatkozó reklámtilalmak áttekintése. A Grt. gazdasági reklámnak tekint minden olyan közlést, tájékoztatást, illetve megjelenítési módot, amely valamely birtokba vehető forgalomképes ingó dolog (termék), szolgáltatás, ingatlan, vagyoni értékű jog (áru) értékesítésének vagy más módon történő igénybevételének előmozdítására, vagy e céllal összefüggésben a vállalkozás neve, megjelölése, tevékenysége népszerűsítésére vagy áru, árujelző ismertségének növelésére irányul.¹⁷

A gazdasági reklám fogalmának egyik lényeges eleme, hogy a tevékenységnek meghatározott célja van: a népszerűsített termék vagy áru értékesítésének előmozdítása.

A Grt. gyermekkorúnak tekinti azt a személyt, aki a tizenegyedik életévét még nem töltötte be¹⁸, és fiatalkorúnak azt, aki a tizenegyedik életévét betöltötte, de a tizennegyedikét még nem.¹⁹ A gyermek- és fiatalok védelmére szolgáló reklámjogi

¹⁶ Varga Árpád: *Az „ingyenes” játékok csapdái.* in: Virágh Márton (Szerk.): *Jól van a gyerek, ha játszik?* Budapest, Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, 2023. 36. o.

¹⁷ Grt. 3. § d) pont

¹⁸ Grt. 3. § e) pont

¹⁹ Grt. 3. § c) pont

korlátokat a Grt. 8. §-a tartalmazza. Az 1) bekezdés generálklauzulaként a reklám által megszólított célcsoporttól függetlenül tiltja az olyan reklámot, amely a gyermek- és fiatalkorúak fizikai, szellemi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését károsíthatja.

Konkrétan a gyermek- és fiatalkorúaknak szóló reklámozást abban az esetben tiltja a Grt. 8. § (1a) bekezdése, amennyiben a tartalom a szexualitás öncélú ábrázolását, a születési nemnek megfelelő önazonosságtól való eltérést, a nem megváltoztatását és a homoszexualitást népszerűsíti. A Grt. 8. § (2) alapján pedig tilos az olyan gyermek- vagy fiatalkorúaknak szóló reklám, amely alkalmas a gyermek- vagy fiatalkorúak fizikai, szellemi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődésének kedvezőtlen befolyásolására, különösen azáltal, hogy erőszakra, szexualitásra utal vagy azt ábrázol, vagy témájának meghatározó eleme az erőszakos módon megoldott konfliktus.

Annak megítélésekor, hogy egy reklámot gyermek- vagy fiatalkorúaknak címeznek-e a reklámozásban érdekelt vállalkozások, meg kell vizsgálni a reklám formai és tartalmi elemeit (például a nyelvezetet, a zenehasználatot, színvilágot), a reklámozás csatornáit és magát a terméket is.²⁰ Ezen tilalom alapján jogszerűtlen lehet például egy korhatárra tekintet nélkül mindenkinek ajánlott játékban olyan játékszoftver népszerűsítése, amelynek központi eleme az erőszak („lövöldözős” játékok, FPS-ek, horrorjátékok, szerencsejáték).

A Grt. 8. § (3) bekezdése tiltja az olyan reklámot, amely gyermek- vagy fiatalkorút veszélyes, erőszakos vagy a szexualitást hangsúlyozó helyzetben mutat be. Hasonlóan fontos szabály a pornográf reklámok általános tiltása²¹, és a gyermek- vagy fiatalkorúaknak szóló vagy őket bemutató alkoholtartalmú italok reklámozásának tilalma.

A Grt. mellett az Fttv. is tartalmaz gyermekkorúakat védő reklámjogi előírást. Az Fttv. mellékletének 28. pontja szerint tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősül a reklámban a gyermekkorúak közvetlen felszólítása a reklámozott termék megvételére, illetve igénybevételére vagy arra, hogy győzzék meg szüleiket vagy más felnőttest, hogy vásárolja meg számukra a reklámozott terméket

Általában minden reklám célja, hogy vásárlásra vagy a termék igénybevételére ösztönözzön, így külön vizsgálni kell azt, hogy a gyermekkorúak felszólítása ténylegesen megvalósult-e.

²⁰ Bővebben ld. GVH: *Gyermekeknek szóló reklámok*.

https://www.gvh.hu/pfile/file?path=/szakmai_felhasznaloknak/tajekoztatok/szakmai_felhasznaloknak_tajekoztatok_gyerekeknek-szolo-reklamok_2020_20_21&inline=true, (2024.08.30.)

²¹ Grt. 9. § (1)

IV. 4. Sötét mintázatokként megvalósuló gazdasági reklámok, vagyis tényleg ingyenesek-e az ingyenes játékok?

Az Fttv. mellékletének 20. pontja szerint tilos a termék „ingyenes”, „díjtalan”, „tértégmentes” vagy hasonló jelzőkkel való leírása, ha a fogyasztónak a kereskedelmi gyakorlatban való részvétellel és a termék birtokbavételével, illetve fuvarozásával összefüggő elkerülhetetlen költségeken felül bármit is fizetnie kell.

A 21. században a Big Data és az adatvezérelt marketing korában már toposznak számít, hogy az ingyenesen elérhető közösségi média felületekért a felhasználók valójában a figyelmükkel vagy az adataikkal fizetnek, és ez az állítás rengeteg ingyenesnek hirdetett játék esetében is megállja a helyét.

Ahogy arra a GVH által készített gyorselemzés is rámutat,²² a hatóság által vizsgált 30 játék számos fogyasztóvédelmiaggályos gyakorlatot felvonultatott, ezek túlnyomó többsége pedig a játékokat megszakító reklámokkal volt kapcsolatos. A tesztelt szoftverek mindösszesen felében tüntették fel (jellemzően „Ad” vagy „Hirdetés” felirattal) a hirdetések reklámjellegét, ráadásul a reklámok fele egy másik játék letöltésére kívánta ösztönözni a felhasználókat úgy, hogy interaktív módon lehetőséget is teremtettek az új játék gyors kipróbálására, így növelve a gyermekek érdeklődését új programok iránt.

A játékefejlesztők részéről hatékony megoldás még a reklámok megtekintéséért cserébe játékon belüli jutalom felkínálása (mint ahogy azt korábban az Online Soccer Manager és a Block Blast! esetében is láthattuk), azonban gyakran nem tisztázott, hogy az ígért jutalom valóban jóváíródott-e. Ez a gyakorlat rendszeresen olyan megoldással párosul, hogy a hirdetés idő előtti megszakítása a jutalom elvesztésével jár, sőt extrém esetben a játékon belüli szintlépés nem lehetséges hirdetések megtekintése nélkül, így a nem kívánt reklámtartalmak fogyasztása gyakorlatilag a játékmenet kötelező elemévé válik.

Hasonlóan sötét mintázatnak minősül az a megoldás, amely alapján a reklám felső sarkában elhelyezett visszaszámláló nem másodpercalapú időt mér, így a fogyasztókat a végignézendő tartalom hosszára vonatkozóan ejti tévedésbe, és hasonlóan jogszerűtlen az a megoldás, amikor a reklámokból való kilépésre szolgáló „x”-re koppintva a reklámozott termék (általában egy másik játékszoftver) letöltőoldalára irányít a hivatkozás.

A GVH által készített elemzés olyan sötét mintázatokról is beszámolt, „amelyek arra próbálták ösztönözni a gyermekeket, hogy az eredeti szándékaikhoz képest tovább játszanak: számos esetben nem volt egyértelmű, hogyan lehet kilépni az alkalmazásból; több alkalommal attól függetlenül – pusztán vásárlással – is lehetett szintet lépni, hogy amögött valódi teljesítmény állt volna; és a vizsgált

²² GVH: *Szülők figyelem! Ez nem játék! Ilyen veszélyeket rejtnek a mobiltelefonra ingyenesen letölthető játékok.* <https://gvh.hu/sajtoszoba/sajtokozlomenyek/2023-as-sajtokozlomenyek/szulok-figyelem-ez-nem-jatek-ilyen-veszelyeket-rejtnek-a-mobiltelefonra-ingenyesen-letoltheto-jatekok> (2024.08.30.)

játékok közel fele használt pozitív megerősítést tartalmazó üzeneteket, hogy a gyermekeket a további – gyakran fizetéssel járó – játékokra sarkallja.”²³

A minta során figyelembe vett 30 szoftver közül 24 tartalmazott jellemzően közérthető szabályrendszer szerint működő játékokon belüli vásárlást, 3 esetben viszont nem volt egyértelmű a fizetendő összeg nagysága vagy pénzneme.

Szintén gyakori megoldás a játékokon belüli tranzakciók előmozdítására a limitált ajánlatokkal történő vásárlásra ösztönzés: ilyenkor jól behatárolható időintervallumban vásárolhat a játékos – rendszerint loot boxot – amely csak az akciós időtartamban nyújtja speciális nyeremény ígérletét. Ez az úgynevezett szűkösségi hatás („scarcity bias”), amelynek jellemzője hogy „az akár mennyiségben, akár időtartamban korlátozottabban elérhető terméket vagy szolgáltatást a fogyasztók hajlamosabbak értékesebbként értékelni.”²⁴

A loot boxnál már ismertetett aggályokon túl ezekben az esetekben alkalmazható lehet az Fttv. mellékletének 7. pontja, amely alapján tilos a fogyasztó azonnali döntéshozatalra késztetése céljából annak valótlan állítása, hogy a termék csak nagyon korlátozott ideig áll rendelkezésre, vagy bizonyos feltételek mellett csak nagyon korlátozott ideig áll rendelkezésre, és ezáltal a fogyasztó megfosztása a tájékozott döntéshozatalhoz szükséges időtől és alkalomtól.²⁵

Egy másik megközelítést alkalmazva viszont egy új motiváció is felsejlik a minél több hirdetéssel megszakított játékszoftverek (és közösségi média felületek) gyakorlata mögött: azokat a játékosokat és felhasználókat, akik erre fogékonyak vagy anyagilag megtehetik, arra ösztönzik, hogy fizessenek elő a prémium közösségi média felületre vagy a játék prémium verziójára, ahol már fizetett hirdetések megszakítása nélkül élvezhetik az adott tartalmat.

Ezen bevételszerzési formák mellett párhuzamosan a játékosokról begyűjtött óriási mennyiségű és nem ritkán nehezen ellenőrizhető adat értékesítésével is óriási nyereséget képesek realizálni a játékszoftverek értékesítői. Hovatovább az online játékfejlesztők egyik újabb trükkjeként a már fizetőssé varázsolt játékok is hozhatnak újabb csapdát az egyszeri tranzakciónak álcázott, de visszavonásig időszakonként megújuló előfizetésekkel. A helyzetet súlyosbítja, hogy ezeket a visszaéléseket a játékipar cápái rosszhiszeműen, tudatosan építik be az üzleti modelljeikbe. Ahogy arra az NMHH is felhívja a figyelmet, az „ingyenesen letölthető játékok más játékokban vagy egyéb helyeken (pl. YouTube-on) felbukkanó agresszív hirdetési gyakran megtévesztőek, és köszönőviszonyban sincsenek a termékkel. Ez teljesen tudatos manipuláció. A készítőik célja kizárólag a minél több letöltés, illetve új játékosok szerzése, hiszen a csalódott morgolódk helyett úgyis jönnek mások.”²⁶

²³ i. m.

²⁴ Bővebben ld.: a GVH Booking.com ellen folytatott, VJ/17/2018. számú ügyben hozott határozata 491. pontja

²⁶ Varga Árpád, i.m., 2023. 37. o.

V. Játékesztek és gameplay videók: az influenszer marketing videojátékos vonatkozásai

A web 2.0 korszakában a tartalomelőállítás privilegizált jellege megszűnt, a közösségi média felületein streamerek és influenszerek száza versenyeznek a közönség érdeklődéséért, a videojátékok egyre népszerűbbé válásával a legkiemelkedőbb gamerek – a sportolókhoz hasonlóan – több százezres, milliós követőtáborral rendelkező sztárokká és véleményvezéreké válnak. Ma már nem csak mindennapos, ha egy gyermek videojátékokkal játszik, hanem az is, ha videojáték gameplay közvetítéseket, élő streameket néz, vagy pedig egy gamer influenszer tutorial videóját követve igyekszik elsajátítani a játéokban való előrehaladást megkönnyítő trükköket. A gamer influenszerek népszerűségére való tekintettel ezért érdemes átnézni azokat a szabályokat, amelyek az online tartalomelőállítókra vonatkozóan szolgálnak iránymutatásul.

V. 1. Kik az influenszerek?

A közösségi média felületek megszorodásával és a felhasználók folyamatosan növekvő számával olyan új marketingkommunikációs stratégiák alakultak ki, amelyek a hagyományos offline és online hirdetési lehetőségeken jelentősen túlmutatnak.

20

A termékeket vagy szolgáltatásukat minél több emberhez eljuttatni kívánó vállalkozások gyakran olyan ismert személyek segítségével érik el célközönségüket, akik képesek a fogyasztók véleményét befolyásolni. „Így a vállalkozás és a fogyasztó közé beépül egy alapvetően nem piaci szereplőként értelmezhető személy, aki alkalmas a termék eladásának fokozására. Természetesen az influenszer és a vállalkozás között üzleti kapcsolat jön létre, tipikusan szerződéskötéses formában.”²⁷

A véleményvezérek vagy influenszerek tevékenysége önmagában nem ütközik jogszabályba, de a szektor fontosságát jól mutatja, hogy az UPC irányelv és az Fttv. szabályozását is figyelembe véve a Gazdasági Versenyhivatal szükségesnek találta, hogy a kérdéskörrel kapcsolatban állásfoglalást készítsen.²⁸

A GVH ajánlásának indokát az adja, hogy az influenszerek által előállított online tartalmak befolyásolják a fogyasztók döntéseit, gyakran alkalmasak arra, hogy a szerződéses akaratot előmozdítsák, így szükségessé vált a szabályozás annak érdekében, hogy a termékek és szolgáltatások megjelenítése tisztességes módon történjen. Az ajánlás csak példálózó felsorolást ad az influenszerek által előállított

²⁷ Gellén Klára: Tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok az online térben – fókuszban a közösségi média. *In Medias Res* 9(1), 2020. 137. o.

²⁸ GVH: *Tájékoztató az influenszer marketingről*.

https://gvh.hu/pfile/file?path=/szakmai_felhasznaloknak/tajekoztatok/Tajekoztato_az_influenszer_marketingrol.pdf1&inline=true. (2024.08.30.)

tartalmakra, ezek lehetnek támogató blog- és vlog-bejegyzések, Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, YouTube posztok és Twitch illetve Tik-Tok videók, de épp a példálózó jelleg ad lehetőséget arra, hogy a megfogalmazott irányelveket a jövőben elérhetővé váló, ma még nem ismert közösségi média megjelenésekre is alkalmazzuk.

Az állásfoglalás célja, hogy a fogyasztók számára egyértelműen elkülönüljenek azok a tartalmak, amelyek mögött gazdasági motiváció áll azoktól, amelyek függetlenek bármilyen szponzori behatástól. Ahogy korábbi állásfoglalásában a GVH fogalmaz: „ebből a szempontból relevanciája annak van, hogy a különböző célú, azaz a független és fizetett tartalmak az adott felületen elhatárolhatóak legyenek a fogyasztók számára. A fogyasztókat megfelelően tájékoztatni kell arról, hogy a népszerűsített termék, szolgáltatás gyártója, forgalmazója stb. azokért ellenszolgáltatást nyújtott: azok nem elsősorban az írójuk, közlétezőjük saját független és semleges véleményét, stílusát, spontán reakcióját tükrözik, hanem a megjelenésük mögött gazdasági motiváció áll”²⁹. Mivel a szponzor által támogatott tartalom reklámnak minősül, ezt fel kell tüntetni a közzétett tartalomban, ellenkező esetben tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat lehet, amellyel szemben a GVH versenyfelügyeleti eljárást indíthat.

Ahogy arra az NMHH és a Gamestar közös szakmai anyaga is felhívja a figyelmet, „az influenszerek gyakorlatilag minden területet lefednek a videojátékoktól kezdve a sporton és a divaton keresztül egészen a gasztronómiáig, és gyakran nem szakértőként szólnak meg, könnyed, szórakoztató stílusuk pedig magával ragadja a fiatalokat.”³⁰ Láthatjuk tehát, hogy az influenszerek tevékenysége a játékszoftverek piacán is kiemelkedő, 2023-ban a Forbes összeállítása³¹ szerint a legértékesebb magyar influenszerek listájának első 10 helyezettje között két tartalomelőállító is rendszeresen foglalkozott játékszoftverek bemutatásával, tesztelésével, mi több, a toplista élén az a TheVR nevű formáció végzett, amelynek fő tevékenysége a gameplay videók (játékközvetítések) előállítása volt. Továbbá az olyan tematikus szakportálok, mint az IGN Hungary és a Gamestar is rendszeresen jelentkezik videojáték kritikákkal, tutorial videókkal, így a magyar gamer közösség több százezer tagja nagyon széles körű kínálatot tapasztalhat az érdeklődését lefedő témákban, ahol nemcsak a YouTube működési elvéből fakadó hirdetések, hanem gyakran szponzorált tartalmak is megjelenhetnek.

Szakértők szerint a videojátékokkal foglalkozó élő streamek – és így a gamer influenszerek népszerűsége – leginkább az interakció lehetőségére vezethető

²⁹ GVH: #GVH#Megfeleles#Velemenyevezer https://www.gvh.hu/data/cms1037278/aktualis_hirek_gvh_megfeleles_velemenyevezer_2017_11_2_0.pdf (2024.08.30.) 1. o.

³⁰ Berze András: *Streaming és E-sport*. In: Virágh Márton (Szerk.): *Jól van a gyerek, ha játszik?* Budapest, Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, 2023. 16. o.

³¹ *A legértékesebb magyar influenszerek 2023*. <https://forbes.hu/lists/a-legertekesebb-magyar-influenszerek-2023/?slide=1> (2024.08.30.)

vissza, hiszen „az élő adás kapcsolatot teremt a közvetítő és a néző között, eltörölve a kommunikációs korlátokat, közelebb hozva egymáshoz a két oldalt. A fórumokkal és a videók kommentszekcióival szemben nem kell várni a válaszra, az interakció valós időben zajlik, az előadó azonnal, szóban is válaszolhat a nézőknek, párbeszédet kezdeményezhet a közönség tagjaival, akik persze egymással is cseveghetnek.”³² Az élő adás és az interaktivitás ugyanakkor azt is eredményezheti, hogy a nézők olyan tartalmakhoz jutnak hozzá, amelyhez életkoruk alapján nem lennének jogosultak: akár a kommentszekcióban, akár a közvetítés során a streamer száját is elhagyhatják trágár kifejezések, valamint a játék erőszakos vagy szexualitás tartalmait sem lehet előzetesen kiszűrni, épp ezért egy-egy élő közvetítés alatt is javasolt lehet a korhatárra való előzetes figyelmeztetés.

A GVH állásfoglalása ezekre a tartalmi kérdésekre nem tér ki, ugyanis a hivatal célja a kereskedelmi gyakorlatok átlátható és fogyasztóbarát megvalósításának előmozdítása. A versenyhivatal iránymutatása alapján öt fogalmi elem körvonalazódik, amelyek alapján megállapítható, hogy a szabályozás minden olyan tartalomra vonatkozik, amely megfelel a törvényben meghatározott kereskedelmi gyakorlat fogalmának, és amelyet influenszernek tekinthető személy ellenszolgáltatás fejében tesz közzé, és amelyért felelős az a vállalkozás, amelynek érdekében a közzététel megtörtént.

A GVH tehát kísérletet tesz arra, hogy meghatározza, ki számít influenszernek. Az ajánlás alapján az influenszer „*olyan, a digitális környezetben befolyás gyakorlására, fogyasztói vélemény formálására képes – akár kiskorú – személy vagy dolog, virtuális entitás (így például állat, kabala, digitális karakter, avatar), aki/ami akár eseti vagy állandó partnerként, akár dedikált márkanagykövetként online tartalmat készít és tesz közzé saját weboldalán, közösségi média oldalán, videómegosztó- vagy más egyéb online platformon, függetlenül attól, hogy a tartalom a sajátja vagy vendégbejegyzés.*”³³ Az influenszer továbbá gyakran elkötelezett követőtáborral rendelkezik, és a véleményvezér fogalmába beleértendő a közszereplő is, amennyiben ezeknek a kritériumnak megfelel.³⁴

V. 2. A szabályozás alá vont tartalmak

Az influenszermarketing vizsgálata során fontos leszögezni, hogy nem a technikai közzététel formája a döntő, hanem a közzétett bejegyzés információtartalma.

Így a vizsgálódás tárgyát képezheti a „vélemény, megjegyzés, észrevétel, hangulatmegjelenítés, spontán reakció, címkézésként a # (hashtag) jel, link (https://www...) feltüntetése, retweet, termékmegjelenítés, szponzorált poszt,

³² Berze András, 2023, i.m. 17. o.

³³ GVH: *Tájékoztató az influenszer marketingről.* https://gvh.hu/pfile/file?path=/szakmai_felhasznaloknak/tajekoztatok/Tajekoztato_az_influenszer_marketingrol.pdf&inline=true (2024.08.30.) 2. o.

³⁴ Bővebben: Monori Zsuzsanna: *Influencerek: kik ők és honnan jöttek?* https://nmhh.hu/cikk/195715/Influencerek_kik_ok_es_honnan_jottek (2024.08.30.)

hirdetés, promóciós, népszerűsítő megjelenés, fogyasztói érdeklődést felkeltő cikk, kommentár, magyarázat, amelyet tetszőleges médiumon keresztül terjesztenek, ideértve az online és a különböző digitális csatornákat is.”³⁵ Fontos leszögezni, hogy a GVH kellő rugalmasságot tanúsítva az állásfoglalásában csak példálózó jellegű felsorolást tesz, így a lista bármilyen más tartalommal bővíthető, amennyiben a tényállási elemeknek megfelelnek.

V. 3. Az ellenszolgáltatás, a kereskedelmi gyakorlat és a felelősség kérdése

Az influenszerek által közzétett tartalmak csak akkor képezhetik a fogyasztóvédelmi jogi érdeklődés tárgyát, ha azokat nem az objektív kritika vagy tájékoztató célzatú összehasonlítás, vagy egyéb szerkesztői megfontolások miatt, hanem ténylegesen ellenszolgáltatásért teszi közzé a tartalomelőállító.

Az ellenszolgáltatás vizsgálata során is ugyanaz az alapelv érvényesül, mint a tartalomnál: nem az ellenszolgáltatás megjelenési formája a kérdéses, hanem az olyan – vagyoni értékre konvertálható – előny nyújtása, amit kifejezetten a tartalom közzétételéért nyújtanak. Így tehát a pénzbeli juttatás mellett figyelembe kell venni minden olyan juttatást (például kozmetikai, ruházati terméket, gépjárműhasználatot, játékszoftver esetén a szoftvert magát vagy akár annak kiegészítőit, prémium előfizetéssel elérhető változatát, teljes árra vonatkozó engedményt stb.), amelyért egyébként ellenértéket kellene fizetni. Továbbá az ellenszolgáltatás lehet bartermegállapodás is, amelynek keretei között a felek pénzbeli teljesítés nélkül nyújtanak egymás javára szolgáltatást.

A kereskedelmi gyakorlat fogalmát az Fttv. határozza meg, amelynek értelmében kereskedelmi gyakorlatnak minősül „a vállalkozásnak, illetve a vállalkozás érdekében vagy javára eljáró személynek a termék fogyasztók részére történő értékesítésével, szolgáltatásával vagy eladásösztönzésével közvetlen kapcsolatban álló magatartása, tevékenysége, mulasztása, reklámja, marketingtevékenysége vagy egyéb kereskedelmi kommunikációja”³⁶.

A felelősségi kérdésre a figyelmet a GVH az érdek alapú felelősséggel kívánja rendezni, így a közzétett tartalom tekintetében a felelősséget azokra a vállalkozásokra telepíti, amelyeknek a kereskedelmi gyakorlattal érintett áru értékesítése, eladásának ösztönzése közvetlenül érdekükben áll.

V. 4. A jogszerű magatartás

A GVH azt is leszögezi, hogy a médiaszabályozás fogalmi rendszerétől függetlenül, de azt analógiaként használva az influenszerek által audiovizuális elemekkel, fotókkal vagy szövegekkel megtöltött oldalakat szerkesztői tartalomnak kell tekinteni az Fttv. keretei között.

³⁵ GVH: Tájékoztató az influenszer marketingről. i.m. 2. o.

³⁶ 2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatról, 2.§ (d)

A fogyasztók, vizsgálódásunk fókuszpontját megtartva tehát a gyermek- vagy fiatalokú gamerek ugyanis nem kereskedelmi tartalmak megtekintése céljából keresik fel a felületüket, hanem szórakoztató vagy informatív bejegyzésekre várnak, sőt gyakran éppen ügyleti döntésüket megkönnyítendő fogyasztják a játékkritikákat.

Az influenszernek éppen ezen megfontolások eredményeként úgy kell feltüntetnie az általa közétett fizetett vagy támogatott tartalomhoz vagy ellenszolgáltatásért készített bejegyzéshez tartozó tájékoztatást, hogy abban „jól észlelhetően és hangsúlyosan, szembetűnően és egyszerűen, egyértelműen és közérthetően”³⁷ szerepeljen az az információ, amely a gazdasági érdekeltségre utal.

A megfogalmazásból kiderül, hogy a GVH általános irányelveket fektet le, így nincs kizárólagosan használható megoldás, ugyanakkor elvárás az, hogy a tájékoztatás egyszerű legyen, lehetőség szerint azonos platformon azonos megjelölés szerepeljen, hangsúlyosan és jól észlelhetően kell közzétenni a kereskedelmi gyakorlatra utaló kifejezést.

Az észlelhetőség szempontjából fontos kritérium, hogy a tájékoztatást a felhasználó továbbkattintás nélkül érzékelhesse, azaz az első sorok valamelyikében szerepeljen a felhívás.

További elvárásként fogalmazható meg, hogy egy platform keretei között azonos módon tüntessék fel a kereskedelmi gyakorlatra való utalást, míg a közérthetőség és egyértelműség kritériumából levezethető az is, hogy magyar nyelven kell teljesíteni a fogyasztók tájékoztatását. Ha a közösségi média platform keretei között hirdetési címke is használható, úgy abban az esetben is magyar nyelvű címkézést vár el a GVH.

24

A tájékoztatásnak ajánlatos utalnia az együttműködés jellegére, azaz hogy reklámról, szponzorált tartalomról vagy hirdetésről van-e szó, és megoldható címkézéssel, azaz a #-jel után elhelyezett információval (például: #reklám, #szponzorálttartalom) is. Végezetül a pontos, cégjegyzékben szereplő cégnevet nem szükséges feltüntetni, de a márkanévet igen.

A fenti kritériumokból levezethető, hogy a nem kellően pontos vagy nem egyértelmű tájékoztatás, esetleg az üzleti kapcsolatnak a rejtett, burkolt formában megvalósuló közlése, csupán a hirdető weboldalára mutató hivatkozás már tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak minősül, akár csak az egyébként helyesen, de rossz (például a bejegyzés legalján, vagy csak továbbkattintással elérhető) helyen feltüntetett információ is.

Érdemes megemlíteni, hogy a GVH vizsgálhatja az influenszer által mesterségesen manipulált népszerűségi, megtekintési mutatókat is. Ugyanis ez a

³⁷ GVH: Tájékoztató az influenszer marketingről. i.m. 4. o.

tevékenység is kimerítheti a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat fogalmát, amint arra az Omnibusz irányelv³⁸ és a GVH is rámutat.³⁹

VI. Összegzés

Egyre több digitális és okoseszköz egyre fiatalabb kortól válik a gyermekek mindennapi használatának részévé. Az internetes összeköttetéssel rendelkező játékok több szinten is veszélyeztethetik a gyermekek fejlődését: mind az offenzív tartalmak, mind pedig az életkornak nem megfelelően ábrázolt erőszak és szexuális tartalmak is komoly fenyegetést jelenthetnek, de a gyermekek naivitását, hiszékenységét és jóindulatát kizsákmányoló kereskedelmi gyakorlatok is célponttá tehetik őket.

Habár szoftveres megoldások is segíthetik a szülőket abban, hogy online is minél inkább biztonságos környezetet alakíthassanak ki a játékra vágyó gyermekeknek, a technikai segítség nem veheti át a szerepet a tartalmas, nyílt és bizalmi alapokon nyugvó szülő-gyermek kapcsolattól, ugyanakkor a fogyasztóvédelem is több fronton kiveheti a részét a sötét mintázatokkal és a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal folytatott küzdelemben. Akár oktatással, akár a szabályokat felrúgó értékesítőkkal szembeni erőteljes fellépéssel, sőt európai szintű szabályozással is fel lehet hívni a társadalom figyelmét az online játékok világában megbújó veszélyekre, így hosszú távon is sokat lehet tenni a biztonságos játékkörnyezet megővéseért.

A videojátékok önmagukban ugyanis nem tiltólistára való fejlesztések, sőt a gyermekek megfelelő fejlődését akár szolgálhatják is az online játékok, nem egyszer az inerneten megkötött barátságok élethosszig is kitarthatnak. Ezért értéként – egyesek szerint művészeti ágként – kell tekinteni rájuk, amely viszont csak akkor töltheti be ezt a funkciót, ha nem próbálja meg kiaknázni a videojátékokat használó közönség – különösen a gyermekek – figyelmét.

³⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2019/2161 irányelve a 93/13/EGK tanácsi irányelvnek, valamint a 98/6/EK, a 2005/29/EK és a 2011/83/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek az uniós fogyasztóvédelmi szabályok hatékonyabb végrehajtása és korszerűsítése tekintetében történő módosításáról

³⁹ GVH: *Középtávú digitális fogyasztóvédelmi stratégia*, 3.1.4 pont, https://www.gvh.hu/data/cms1039191/GVH_Strategia_Digitalis_fogyved_startegia_2018_09_27.pdf (2024.08.30.)

A WEBÁRUHÁZAKKAL KAPCSOLATOS FOGYASZTÓVÉDELMI PROBLÉMÁK RENDEZÉSE HAZAI ÉS EU-S VISZONYLATBAN AZ ALTERNATÍV VITARENDEZÉSI MÓDOK SZEMPONTJÁBÓL

Ancsányi Kitti

Közvetítő; Biotechnológus, Soft Flow Kft.

A szerző elérhetősége: ancsanyikitti@gmail.com

DOI: [10.47272/KIKPhD.2024.2.2](https://doi.org/10.47272/KIKPhD.2024.2.2)

ABSZTRAKT

A fogyasztóvédelem intézményrendszere manapság egyre nagyobb hangsúlyt kap, hiszen a hagyományos üzleteken túlmenően az online piaci felületek megjelenésével indokolttá vált a vásárlók még sokoldalúbb tájékoztatása és segítése, valamint ezzel egyidejűleg a kereskedők iránymutatása is. Jelen tanulmány fő célja a szabályozási rendszer áttekintésén túl, hogy fogyasztóvédelmi szemszögből is megismerhetővé tegye azt a vásárlói magatartásmódot, mely elzárkózik a panasztételi lehetőségektől és szeretném felfedni ennek lehetséges okait.

KULCSSZAVAK

Fogyasztóvédelem, webáruház, reklamáció, alternatív vitarendezés, fogyasztóvédelmi intézményrendszer.

26

I. Bevezetés

A fogyasztóvédelem olyan eszközrendszernek tekinthető, mely jogi szabályozások mentén segíti a fogyasztókat abban, hogy érdekeiket érvényre juttathassák a gazdasági szereplőkkel szemben. Ezen jogintézmény számtalan átalakuláson ment keresztül az elmúlt történelmi korok folyamán, mire a ma ismert arculata kialakulhatott. Írásos bizonyítékok vannak arra vonatkozóan, hogy már az ókorban, Hamurapi uralkodása idején is történtek olyan szabályozások,¹ melyek a tisztességes kereskedelem megteremtését és fenntartását célozták, illetve szankciók kiszabását is előre vetítették. Ezen szabályozások létjogosultságát mutatja egy régészek által fellelt ókori agyagtábla is, melyen egy vevői reklamáció olvasható,² ahol az áru minőségével, valamint a kereskedő szavaiban fellelhető tisztelet hiányáról is tanúskodik az írás. Ez is tükrözi azt a tényt, miszerint már korán felismerték, hogy az emberi kapcsolatok kialakításához és hosszútávon történő fenntartásához mekkora szükség van a konfliktuskezelési módok fejlesztésére.

¹ Kmoskó Mihály: *Hammurabi Törvényei I.* Kolozsvár, Az Erdélyi Múzeum Egyesület Jog-és Társadalomtudományi Szakosztálya, 1911. 39-42.o.

² Kálmán Attila: *3700 éve irtak bele először a „panaszkönyvbe”*

<https://24.hu/elet-stilus/2019/07/08/=3700-eve-irtak-bele-closzor-a-panaszkonyvbe> (2024.08.30.)

A különféle alternatív vitarendezési módok tehát az emberiség fejlődése mentén folyamatosan formálódtak, s összefonódva a jog eszközrendszerével, kialakították és egységgé tették a fogyasztóvédelem ma ismert formáját.³ Kialakulására hazánkban az Európai Unió szabályozások is nagy hatással voltak,⁴ s a mai napig követendő irányvonalat mutatnak.

Tanulmányom fő célja, hogy megvizsgáljam és feltárjam a webshopokkal kapcsolatos fogyasztóvédelmi panaszok kezelési módjait, valamint azokat a motivációkat és félelmeket, melyek jellemezhetik a vásárlók magatartási formáit. Kutatásomhoz két kérdőívet is létrehoztam. Az egyiket a fogyasztók részére alkottam meg, melyben kíváncsi voltam, milyen gyakoriak az online vásárlások során keletkező fogyasztóvédelmi panaszok, s milyenek a panaszkezelési módokhoz fűződő tapasztalatok. A másik kérdőívet kifejezetten a webshopok számára készítettem el, annak érdekében, hogy kereskedői szemszögből is látszódjon a panaszok gyakorisága és a kezelési módok milyensége, valamint a vállalkozások részéről történő felelősségvállalási szándék és szerepkör megmutatkozása is.

Tanulmányomban szeretnék választ találni több kérdésre is, egyrészt szeretném feltárni annak az okát, hogy miért képez visszatartó erőt az esetleges fogyasztóvédelmi panaszok jelentése a webáruházak felé, illetve miért veszik kevesen igénybe a hivatalos szervek szolgáltatásait. Azt is szeretném bemutatni, hogy a fogyasztóvédelmi intézményrendszeren belül mely szervezetet keresik fel legnagyobb arányban a vásárlói közösség, illetve ezekről az intézkedésekről milyen véleménnyel vannak a webáruházak. Kutatásomban szeretnék összefüggést vizsgálni az iparágak és a reklamációk kapcsolatára vonatkozóan, illetve ezt az összefüggést szeretném a webáruházak szempontjából is nagytó alá helyezni. Abban a tekintetben is vizsgálódnék, hogy milyen motivációk jelennek meg fogyasztói jogérvényesítések esetében, illetve ilyenkor milyen elvárásokkal vannak a kereskedők irányába a vevők. Szeretnék kitekintést kapni a lakosság fogyasztóvédelmi tudását illetően, valamint kíváncsi lennék a megkérdezettek véleményére is, abban a tekintetben, hogy miben és hogyan látják a fogyasztóvédelmi tájékoztatási módok fejlesztését.

II. A fogyasztóvédelem szabályrendszere Magyarországon

1. Általános szabályozások

Hazánkban a fogyasztóvédelem tekintetében az 1997. CLV. törvény (a továbbiakban: Fgytv.) irányadó,⁵ amely egyfelől alapszabályokat forgalmaz meg a gazdasági tevékenységekkel kapcsolatban, hogy egyidőben valósulhasson meg a

³ Hohmann Balázs: *Az átláthatóság értelmezése és követelményrendszere a közigazgatási hatósági eljárások tükrében*. Pécs, Novissima Kiadó, 2022. 170-175.

⁴Európai Parlament: *Ismertetők az Európai Unióról*.

<https://europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/47/fogyasztovedelmi-intezkedesek> (2024.08.30.)

⁵ 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről, I. Fejezet

tisztességes piaci verseny és a fogyasztók érdekeinek figyelembevétele, másrészt olyan előírásokat is tartalmaz, melyek panaszkezelési módokra vonatkoznak, valamint a fogyasztóvédelmi szervek jelenlétét és működési sajátosságait is keretek közé zárja.

A rendszerváltást követően ezen törvény megalkotása, más törvényekkel együtt, az Európai Megállapodás hatására történt meg.⁶ Az egyezmény célja az volt, hogy gazdasági és ügyviteli egységet alkossanak az európai országok között, ahol ezzel nem csak az emberek, de a tőke mozgását is elősegítik.

A fogyasztóvédelmi szabályok köre nem kizárólagosan korlátozódik az említett törvényre, de több kormányrendelet és törvény is támogatja, valamint kiegészíti a Fogyasztóvédelmi törvényt. Ebben a tekintetben fontos megemlíteni a 2013. évi V. törvényt (a továbbiakban: Ptk.),⁷ melyben különböző fogyasztói jogkörök, illetve szerződésekkel, teljesítéssel és követeléssel kapcsolatos feltételek és kritériumok⁸ kerülnek bemutatásra a hagyományos és az online üzleti szférában egyaránt. Fontos megemlíteni a webáruházak szabályozási módja szempontjából, hogy e törvény tartamaz előírásokat az általános szerződési feltételek vonatkozásában is, melyet minden esetben meg kell jeleníteni az online kereskedelmi felületeken.⁹

2. Webáruházakhoz kapcsolható szabályozások

28

Mivel az adatok kezelési módja hangsúlyosabb szerephez jut a webáruházaknál, mint a hagyományos üzletekben, így szükséges volt az intézkedések meghozatala e tekintetben is. A 373/2021 (VI.30.) számú Kormányrendelet¹⁰ tartalmaz hazai szinten jogszabályi előírásokat arra vonatkozóan, hogy a személyes adatok hogyan és milyen vonatkozásban kezelhetőek, valamint természetes európai szinten is történnek szabályozások. Ennek értelmében a 2016/679-es rendelet¹¹ irányadó, mely szintén a termék, illetve szolgáltatás értékesítés során keletkező adatok védelméről, tárolásáról, valamint a törlési jogok meghatározásáról szól. Ide tartoznak a GDPR alapelvei is,¹² melyeket központilag az Európai Unió szabályoz,

⁶Fazekas Judit: *Fogyasztóvédelmi jog 2.0.* Budapest, Gondolat Kiadó, 2022. 18-27.o., <https://doi.org/10.24362/fogyasztovvedelmi.fazekas.2022>

⁷ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 1:1§

⁸ Ptk., 6:101-105§.

⁹ Ptk., XIV. Fejezet

¹⁰ 373/2021 (VI.30.) Korm. rendelet a fogyasztó és a vállalkozás közötti, az áruk adásvételére, valamint a digitális tartalom szolgáltatására és digitális szolgáltatások nyújtására irányuló szerződések részletes szabályairól, 25. §

¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete, (30) preambulumbekzdés

¹² Európai Unió hivatalos portálja: *Az általános adatvédelmi rendelet szerinti adatvédelmi szabályok.* https://europa.eu/youreurope/business/dealing-with-customers/data-protection/data-protection-gdpr/index_hu.htm (2024.08.30.)

s ennek értelmében meghatározásra kerülnek azok a pontok, hogy milyen adatok milyen időkorlátok szerint tárolhatóak, illetve kik férhetnek hozzá ezekhez.

Természetesen a webáruházak esetében a fizetési feltételeket is külön kell szabályozni. Általánosságban az online felületek három fő módot kínálnak a fizetésekre, a Google Pay,¹³ a SIMPLPAY¹⁴ és a PayPal¹⁵ opciókat. Ezek a hálózatok külön szabályrendszer szerint járnak el a fizetéseknél és a vállalkozásokkal kötött szerződések alapján kezelik az adatokat. Természetesen a fogyasztók biztosítva vannak azért, hogy a jogkövető magatartás tükrében harmadik fél számára nem kerülnek ki a titkos információk.

Látható tehát, hogy a világ fejlődésével párhuzamosan kell cselekednie a jogalkotó szervezeteknek is, így számtalan törvény és rendelet módosításával, valamint új jogrendszerek megalkotásával kell biztosítaniuk a fogyasztók támogatását.

III. A fogyasztóvédelem intézményrendszere Magyarországon

Hazánkban a fogyasztók számára több lehetőség is szolgál a panasztételt illetően, azonban megállapítható, hogy valamennyi eljárást megelőzően szükséges az adott piaci szereplővel történő kapcsolatfelvétel és problémajelzés. Amennyiben ez a kommunikáció eredménytelennek tekinthető, úgy a fogyasztónak lehetősége van további eljárások igénybevételére. A fogyasztók széleskörű tájékoztatását segíti az Igazságügyi Minisztérium, az általa üzemeltetett honlap segítségével,¹⁶ mely arra szolgál, hogy naprakész információkkal támogassa a lakosságot az ügyintézési meneteket illetően. Mivel az Igazságügyi Minisztérium hatásköre alá tartoznak hazánkban a fogyasztóvédelmet érintő politikai ügyek,¹⁷ így megfelelően tudja biztosítani információáramlás gördülékenységét. A fogyasztók tehát könnyedén tájékozódhatnak az egyes panasztételi lehetőségekről, hiszen minden szerv más szerep- és jogkörrel rendelkezik, így pontosan behatárolható milyen ügyek tartoznak hatáskörük alá.

¹³Google Pay: *Adatvédelem, feltételek és irányelvek.*

<https://support.google.com/googlepay/answer/9039712?hl=hu> (2024.08.30.)

¹⁴SimplePay by OTP: *Rólunk.*

<https://simplepay.hu> (2024.08.30.)

¹⁵PayPal: *Online fizetés.*

<https://www.paypal.com/hu/webapps/mpp/pay-online> (2024.08.30.)

¹⁶Fogyasztóvédelmi Portál: *Hova fordulhatok.*

https://www.fogyasztovedelem.kormany.hu/#/hova_fordulhatok (2024.08.30.)

¹⁷ Gazdasági Versenyhivatal: *A fogyasztók szolgálatában-Együttműködik a Versenyhivatal, az Igazságügyi Minisztérium és a Miniszterelnökség.* <https://www.gvh.hu/sajtoszoba/sajtokozlomenyek/2023-as-sajtokozlomenyek/a-fogyasztok-szolgalataban-egyuttmukodik-a-versenyhivatal-az-igazsagugyi-miniszterium-es-a-miniszterelnokseg> (2024.08.30.)

A megyei és fővárosi kormányhivatal keretében működő fogyasztóvédelmi Hatóság¹⁸ működését elsősorban a Fogyasztóvédelmi törvény szabályozza.¹⁹ Mivel minden vármegyében elérhetőek, így a helyileg illetékes szervvel kell kapcsolatot létesíteni a fogyasztónak, melyet személyesen és elektronikus²⁰ formában is megtehet. A hatóság által kezelt ügyek köre széleskörű,²¹ azonban pontosan leszabályozott, melynek értelmében leginkább olyan panaszokat vizsgál, melyek nem korlátozódnak egyéni vásárlásokkal kapcsolatosan keletkező megállapodást és termék jóállást érintő ügyekre, hanem sokkal inkább kollektív érdekeket védenek.²² Amennyiben a fogyasztó úgy érzi, hogy érdekei csorbultak és a kereskedő nem nyitott a probléma megoldására, valamint fennáll annak a veszélye, hogy a sérelmet kiváltó magatartás és tevékenység a későbbiekben is előfordulhat, úgy panaszt nyújthat be a hatósághoz, s ha az ügy megfelel a követelményeknek, úgy kezdetét veszi egy kivizsgálási folyamat. Mindig a jogszabályoknak történő megfelelés alapján keletkezik döntés arról, hogy a panasz bírsághozható-e vagy sem. A bírság megállapításaként nem csupán pénzösszeg alkalmazható, de döntés szülehet arról is, hogy az adott piaci szereplő tevékenysége valamilyen korlátozó intézkedés alá kerüljön.

Abban az esetben, ha a fogyasztó egyéni, saját jogvitáját kívánja rendezni az adott gazdasági szereplővel és olyan humánus megoldást vár, mely a későbbi gazdasági kapcsolatot se rombolja, úgy a Békéltető Testület²³ felkeresése indokolt. Mivel minden vármegyében elérhetőek, így ebben az esetben is a helyileg illetékes szerv felkeresése javasolt. Működésében irányvonalat képez egyrészt a Fogyasztóvédelmi törvény,²⁴ másrészt a szerv által létrehozott saját szabálykönyv.²⁵ Szervezeti felépítését, illetve a testületi tagokkal szembeni elvárásokat pontosan ismerteti a törvény,²⁶ s ez alapján elmondható, hogy az intézményrendszer megköveteli a szakmaiság legmagasabb fokozatát.

¹⁸Fogyasztóvédelmi Portál: *Fogyasztóvédelmi hatóság*.

https://www.fogyasztovedelem.kormany.hu/#/fogyasztovedelmi_hatosag (2024.08.30.)

¹⁹Fgytv., X. Fejezet

²⁰Fogyasztóvédelmi portál: *Panasz*.

<https://www.fogyasztovedelem.kormany.hu/#/panasz> (2024.08.30.)

²¹ Bencsik András: *Rekviem egy ágazatért – a fogyasztóvédelmi igazgatás alakváltozatai. Közigazgatás Tudomány, 1(2)*, 2021, 16-28. o. <https://doi.org/10.54200/kt.v1i2.13>

²² Joó Imre – Szikora Veronika: *A fogyasztóvédelem intézményrendszere*. In: Szikora Veronika (Szerk.): *Fogyasztóvédelmi Magánjog – Európai Kitekintéssel*. Debrecen, Fogyasztóvédők Magyarországi Egyesülete, 2010. 364. o.

Hohmann Balázs: *Az alternatív vitarendezés lehetőségei a közigazgatási hatósági eljárás keretében. Európai Jog, 19(1)*, 2019, 23-30. o.

²³Fogyasztóvédelmi Portál: *Békéltető testületek*.

https://fogyasztovedelem.kormany.hu/#/bekelteto_testuletek (2024.08.30.)

²⁴1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről, 18. §.

²⁵ *Békéltető Testületi Országos Eljárási Szabályzat* (2023.03.03.), I.

²⁶ Fgytv., 21-22. §§

Fontos megemlíteni, hogy 2011-ben elkülönült²⁷ a pénzügyekkel kapcsolatos panaszok kivizsgálási módja, ugyanis a Pénzügyi Szervek Állami Felügyelete átvette a feladatkört, s jogutódjaként a mai napig a Magyar Nemzeti Bank alá tartoznak a pénzügyi reklamációk. Ez az intézkedés szükséges volt ahhoz, hogy még nagyobb szakértelemmel és még nagyobb pontossággal kerüljenek az ügyek kivizsgálásra, s belátható, hogy az elmúlt 10 év távlatára visszaigazolva ezen kezdeményezés sikerét, ugyanis a devizahitelek, a COVID járvány²⁸ és a kibebűnözés okozta gondok tényerése mind olyan problémakört képeztek, melyek specifikusabb vizsgálati módokat igényeltek a Pénzügyi Békéltető Testület oldaláról.

A Békéltető Testületek térítésmentes²⁹ eljárást nyújtanak a fogyasztók számára. Az eljárás megindításának előfeltétele, hogy a fogyasztó igazolni tudja az eredménytelen kapcsolatteremtést, illetve kommunikációt az adott kereskedővel szemben, majd az ügy alkalmasságát az adott testület elnöke vizsgálja meg.³⁰ Amennyiben megfelelőnek találja, úgy megtörténik a vállalkozással való kapcsolatfelvétel, melynek sikertelensége, illetve egyéb szabályokban jelölt kritériumok figyelmen kívül hagyása esetén bírsággalhatóvá válik, azonban ez az intézkedés már a Fogyasztóvédelmi Hatóság jogkörébe kerül át.³¹ A békéltetés megkezdése előtt a vállalkozásnak nyilatkoznia kell arról, hogy a döntést hogyan kívánja majd figyelembe venni, mivel többféle végkimenetellel is zárulhat az eljárás.³² A legideálisabb mód, ha egyezség történik a felek között, hiszen ez azt fejezi ki, hogy mindenki számára elfogadható megoldás született, a szükségletek és az érdekek mindkét részről érvényesültek. Ha nem valósul meg egyezség, akkor kötelezést abban az esetben tehet a testület, ha a jogszabályi vonatkozások is támogatják panasz tárgyát és a vállalkozás előzetesen ezt egy alávetési nyilatkozat formájában vállalta. Amennyiben sem a jogszabályok, sem a vállalkozás nyilatkozata nem teszi lehetővé a kötelezést, úgy a testület egy ajánlás keretében tehet javaslatot a probléma megoldásának és jövőbeli elkerülésének elősegítésére. Természetesen előfordulhat olyan eset is, hogy a békéltetés során derül fény arra, hogy a reklamáció nem tekinthető jogosnak és a vállalkozás nem tehető felelősnek a történetekben, úgy elutasításra kerülhet az ügy.³³

²⁷Pénzügyi Békéltető Testület: *A testület története*.

<https://www.mnb.hu/bekeltetes/bemutatkozas/a-pbt-tortenete> (2024.08.30.)

²⁸ Hohmann Balázs: The Impact of the Government's Restrictive Measures on the Transparency of the Administrative Proceeding in the Context of the COVID-19 Pandemic. In: Hohmann Balázs – Jeton Shasivari (Szerk.): *Expanding Edges of Today's Administrative Law*. Bucharest, ADJURIS, 2021. 154-160. o.

²⁹Budapesti Békéltető Testület: *Mivel foglalkozik a Budapesti Békéltető Testület?*

<https://bekeltet.bkik.hu/> (2024.08.30.)

³⁰ Fgytv., 28. §

³¹ Fgytv., 29. § (11) bek.

³² Békéltető Testületek: *Tájékoztató az eljárás menetéről*.

<https://bekeltetes.hu/tartalom/21/menu/8> (2024.08.30.)

³³ *Békéltető Testületi Országos Eljárási Szabályzat* (2023.03.03.), 38. §.

A fogyasztók számára a bírósági per a meghozott döntéstől függetlenül is megindítható, mely szintén a fogyasztói érdekek maximális védelmére és érvényesítésére vezethető vissza.

Azok az esetek, ahol a megtévesztés és a visszaélés a fogyasztói társadalom több szintjét is érintheti, a Gazdasági Versenyhivatal³⁴ fennhatósága alá tartoznak. Ez a szervezet azért jött létre, hogy a tisztességes kereskedelmet támogassa a fogyasztói érdekek maximális megvalósulása mellett. A fogyasztók és a kereskedők egyaránt fordulhatnak a hivatal felé, amennyiben problémát észleltek, s ezt követően, ha az ügy megfelel a kritériumoknak, vizsgálatot rendel el a szervezet. Amennyiben bebizonyosodik a jogszabálysértés, úgy a hivatalnak hatáskörében áll bírságot kiszabnia az adott üzleti szereplőre,³⁵ mely bírósági úton megtámadható. A hivatal természetesen nem csak döntéshozó szerepkört lát el, de iránymutatást is nyújt a fogyasztók számára az elérhető szervezetekről a fogyasztói jogok gyakorlása tekintetében,³⁶ valamint szakértői elemzéseket³⁷ is készítenek a hivatal tevékenysége mentén a napi aktualitások figyelembevételével.

IV. Fogyasztóvédelem az Európai Unión belül

Mivel az Európai Unió a tagállamok közötti egység létrehozására és fenntartására helyezi a legnagyobb hangsúlyt működése során, így természetesen a fogyasztóvédelmi intézkedések tekintetében is hasonló ügyintézési meneteket garantál, annak érdekében, hogy a fogyasztók könnyedén el tudjanak igazodni olyan jogi útvesztőkben, melyek az országhatárokat is átívelik.

A webáruházakkal kapcsolatban keletkezett reklamációkra egy lehetséges felületet kínál az Online Vitarendezési Platform.³⁸ Ez a lehetőség ingyenesen elérhető a fogyasztók számára más tagországok vállalataival szemben, s mindezt saját anyanyelvükön keresztül megethetik. Ennek a platformnak egyik előnye az is, hogy nem csupán a fogyasztók, de a kereskedők is igénybe vehetik, ha problémát tapasztalnak a fogyasztókkal szemben, azonban erre a lehetőségre csak akkor van mód, ha a fogyasztó lakóhelye Belgiumban, Luxemburgban, Németországban, esetleg Lengyelországban található. A rendszer működése olyan módon történik,

³⁴ Gazdasági Versenyhivatal: *A hivatal feladata.*

https://www.gvh.hu/gvh/2349_hu_a_hivatal_feladata (2024.08.30.)

³⁵ Gazdasági Versenyhivatal: *A versenyfelügyeleti eljárások bemutatása.*

https://www.gvh.hu/fogyasztoknak/a_gvh_eljarasai/a_versenyfelügyeleti_eljarasok_bemutatasa (2024.08.30.)

³⁶ Gazdasági Versenyhivatal: *Gondolja végig higgadtan.*

https://www.gvh.hu/fogyasztoknak/gondolja_vegig_higgadtan (2024.08.30.)

³⁷ Gazdasági Versenyhivatal: *Elemzések.*

<https://www.gvh.hu/gvh/elemezsek/elemezsek> (2024.08.30.)

³⁸ Európai Unió hivatalos portálja: *Online vitarendezés.*

<https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.trader.register&lng=HU> (2024.08.30.)

Ld. Maros Miklós: Az európai fogyasztói jogviták alternatív rendezése online vitarendezési platformon keresztül. *Jog, Állam, Politika*, 15(3), 2023, 155-180. o. <https://doi.org/10.58528/JAP.2023.15-3.155>

hogy a panasz beérkezéséről értesítést küld annak a vállalkozásnak vagy fogyasztónak, akivel szemben a probléma felmerült, s hajlandóság esetén lehetőséget kínál a felület egy megbeszélés kezdeményezésére. Abban az esetben, ha nincs nyitottság a felek részéről a tárgyalást illetően, akkor további alternatív megoldási módokat is kínál a lehetséges jogérvényesítési módok közül.

Létezik egy olyan uniós fogyasztóvédelmi intézményrendszer, mely összekapcsolja az Uniós tagállamokat a fogyasztóvédelmi intézkedések tükrében, hiszen információval és ingyen elérhető alternatív vitarendezési módokkal támogatja a fogyasztókat. Ez az Európai Fogyasztók Központi Hálózata,³⁹ mely oly módon valósítja meg a fogyasztói segítségnyújtást, hogy minden tagállamban jelen van, így a fogyasztók helyileg, saját anyanyelvükön tudnak informálódni a jogrendszert illetően. Hazánkban az Igazságügyi Minisztérium fennhatósága alatt üzemel a szerv, mely egy honlap⁴⁰ üzemeltetésével igyekszik az ügyintézési módokat felhasználóbarát formában is elérhetővé tenni. Mivel uniós platformról van szó, így előfeltétele a panaszbejelentésnek, hogy határon túli vállalkozással kapcsolatos legyen a problémakör. A portálon keresztül többféle ügyintézési mód is elérhető, közöttük a Békéltető Testület, a Pénzügyi Békéltető Testület, az Online Vitarendezési Platform, mediációs lehetőségek, illetve még a bírósági jogérvényesítések terén is nyújtanak segítséget.

V. Kutatásom ismertetése

Kutatómunkámat elsősorban az ihlette, hogy választ találjak arra a kérdésre, milyen motivációk jellemzik a fogyasztókat a panasztételi eljárásokat illetően, illetve miért nem élnek sokan ezzel a jogkörrel. Szerettem volna megtudni azt is, hogy melyek a leggyakoribb panaszok az online piacterben, illetve szerettem volna felmérni a lakosság ismereteit is a témakört illetően. A vállalatok oldaláról is szerettem volna nagyító alá helyezni a fogyasztóvédelmi problémákat, hiszen teljesen más megítélést kaphatnak ezek a kérdéskörök és kezelési módjaik.

Ennek megfelelően kutatásom alapját két kérdőív képezte, melyek segítségével szerettem volna a lakosság, valamint az online piaci szereplők részéről adatokat szerezni a fogyasztóvédelmi problémák körét illetően. Tapasztalatom azt mutatta, hogy a lakossági és vállalati kérdőív kitöltési hajlandóság más arányt mutatott, ugyanis a különféle iparágakban tevékenykedő webshopok számára alkotott kérdéssoromat üzleti titkokra hivatkozva nem szívesen töltötték ki. Ennek megfelelően csupán a lakossági kérdőív kitöltése révén keletkezett adatokat

³⁹Európai Unió hivatalos portálja: *Európai Fogyasztók Központi Hálózata-ECC-Net*.

https://commission.europa.eu/live-work-travel-eu/consumer-rights-and-complaints/resolve-your-consumer-complaint/european-consumer-centres-network-ecc-net_hu (2024.08.30.)

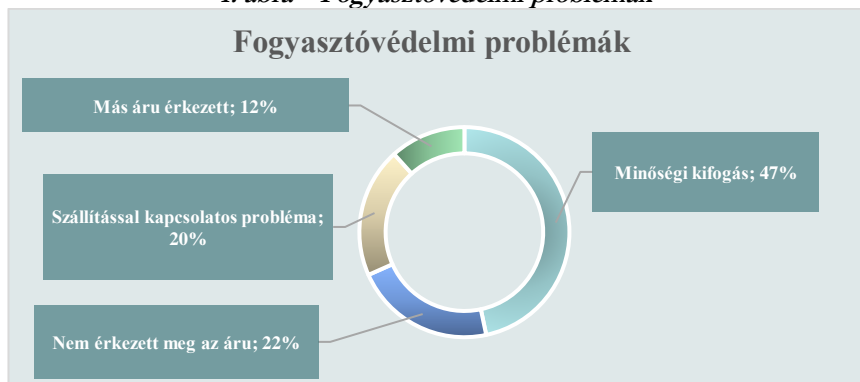
Dézi Andrea: A fogyasztói vitarendezés alternatív megoldásai az Európai Unióban. *Debreceni Jogi Műhely* 6(1), 2009.

⁴⁰Igazságügyi Minisztérium: *Európai Fogyasztói Központ*. <https://www.magyarok.hu/hu/> (2024.08.30.)

használtam föl arra, hogy a főbb kérdéseimet megválaszolhassam. Kérdőívemet 56 ember töltötte ki, s a megkérdezettek körét főként pécsi és szegedi lakosok alkották. A korosztályok 18 és 69 év között mozogtak, a korcsoportokat pedig 10 évenként határoztam meg a legalacsonyabb életkor kivételével, hiszen ott 18 és 29 év volt a tartomány. A kutatásomban résztvevők között 73%-os arányt mutattak azok az emberek, akik már tapasztaltak korábban fogyasztóvédelmi problémát, online és hagyományos áruházak tekintetében egyaránt, s ezek köre a 30-39 éves korosztályban volt a legjelentősebb. Kutatásomban ez a korosztály szerepelt legnagyobb arányban, utánuk a 40-49, valamint a 18-29 évesek következtek. Az 50 éven felüli korcsoportok megjelenése csekély mértékben mutatkozott csak meg.

Vizsgáltam, hogy milyen típusú reklamációk fordulnak elő leggyakrabban, illetve azt is, hogy ezek milyen iparágakhoz kapcsolódnak. Ennek segítségével láthatóvá válnak a vásárlási szokások, hogy milyen termékeket szereznek be a fogyasztók nagyobb arányban webshopokon keresztül, mint személyesen az üzletekben. Az eredményekből az látszik, hogy leginkább a minőségi kifogások szerepelnek az elégedetlenségek mögött. Ezen kívül még gyakori problémának tekinthető a szállítással kapcsolatos sérelmek, hogy a megrendelt termék helyett esetleg más termék érkezett vagy az előre kifizetett termék soha nem került kézbesítésre, mivel azt a forgalmazó nem adta fel, esetleg eltűnt vagy megszűnt a forgalmazó vállalkozás is. Az alábbi ábrán látható az említett panaszok megoszlása a kitöltők körében.

1. ábra – Fogyasztóvédelmi problémák

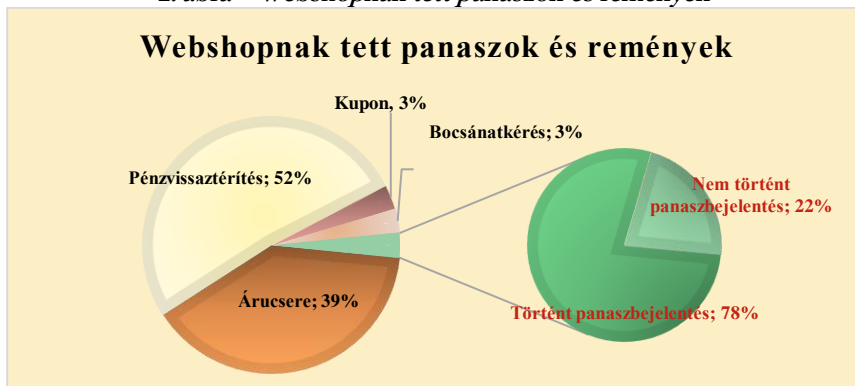

Forrás: saját szerk.

Az online vásárlások körében a műszaki cikkek és a ruházati termékeket illetően keletkezett a legtöbb panasz. A bútorok, élelmiszerek, illetve az egyéb szórakoztató eszközök vásárlása ehhez képest csak minimális szinten tekinthető

panasszal terheltnek. Szerettem volna feltárni azokat a motivációkat is, melyek ösztönözni képesek a vásárlókat arra, hogy jelentésre kerüljenek a reklamációk. Ennek kapcsán azt tapasztaltam, hogy a lakosság körében a pénzvisszatérítési igény jelenti a legnagyobb motivációt, melyet az áruk cseréje követ. Azt is vizsgáltam, hogy a sérelmet szenvedett vásárlók közül hányan éltek panasztételi jogukkal, s a kutatásomból kiderült, hogy ez 78%-os arányt mutatott.

2. ábra – Webshopnak tett panaszok és remények

Forrás: saját szerk.

Ez az arány fémjelzi, hogy a fogyasztók érzékenyek arra, ha bizalmukkal visszaélnék, valamint ha anyagi veszteség kockázata áll fenn. Természetesen ez további következtetéseket is magával vonhat, hiszen akár azt is jelezheti ez az arány, hogy a fogyasztók kevésbé ismert és megbízhatóságot tekintve kérdőjeles webshopokból is képesek vásárolni, illetve akár az impulzus vásárlás kockázata is megmutatkozhat ezekben a számokban.

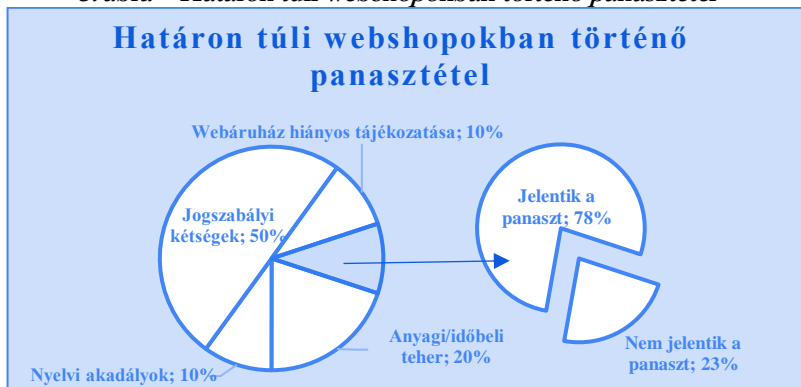
Azt is vizsgáltam, hogy milyen okok húzódnak meg azon esetek mögött, ahol a panaszokat nem jelentik az adott webáruház felé. Az eredmények azt mutatták, hogy két fő ok emelhető ki ezek közül, az egyik, hogy sokan félnek attól, hogy problémájuk nem elég jelentős ahhoz, hogy ez panasztételt érdemljen és emiatt a vállalkozás biztosan nem vizsgálódna az ügyben. A másik ok pedig az, hogy a kivizsgálások és az ügymenet túl sok időt és költséget képezne vevői oldalról, így a rendelt termék összegéhez képest ez a ráfordított energia nem térülne meg. Csekély százalékban akadtak olyan válaszadók is, akik reménykednek abban, hogy panasztétel nélkül is megoldódik problémájuk, mivel erős a webáruházakban való hitük.

Természetesen a panaszbejelentések körét illetően nem csupán a webáruházakhoz beérkező reklamációkat szerettem volna megvizsgálni, de azt is,

hogy milyen arányban jutnak el a panaszok az egyes fogyasztóvédelmi szervekhez. Tapasztalatom azt mutatta, hogy a lakosság nem igazán él a jog eszközeivel, hiszen a megkérdezettek közül csak 5 ember nyilatkozott arról, hogy segítségért fordult már Fogyasztóvédelmi Hatósághoz vagy a Békéltető Testülethez. Nagyobb hangsúlyt szerettem volna fektetni a Békéltető Testület munkájának kérdőívemben, azonban a válaszadók közül csak 1 ember tapasztalta meg személyesen is működésüket. Természetesen azok körében már többen voltak, akik valamilyen formában már értesültek a Testület létezéséről, ők a válaszadók 56%-át képezték.

Kitekintést szerettem volna kapni abban a vonatkozásban is, hogy hogyan viszonyulnak a fogyasztók egy külföldi székhelyű webáruházhoz egy magyarral ellentétben, jelent e visszatartó erőt a panaszok kommunikálásában, s tanulmányom azt igazolta, hogy nincs kapcsolat a panasztétel és a vállalkozás nemzetisége között. Természetesen ennek egy lehetséges oka az is, hogy napjainkban számos külföldi, akár EU-n belüli, akár EU-n kívüli, webáruház elérhető hazánkban is, így szinte kivédhetetlen, hogy kapcsolatba kerüljünk határon túli vállalkozásokkal és reklamáció esetén érvényesíthessük jogainkat. Ebben az esetben is kíváncsi voltam azok véleményére, akik úgy érezték, hogy visszatartó erőt képez számukra egy külföldi webáruházzal történő kapcsolatfelvétel. Az indokok között többféle variáció is szerepelt, azonban kiemelkedőnek tekinthető, hogy a jogi háttérismeretek meglétéét hiányosnak érzik a fogyasztók. Az alábbi ábra szemlélteti a határon túli webáruházakkal kapcsolatos fogyasztói szemléletet.

3. ábra – Határon túli webshopokban történő panasztétel

Forrás: saját szerk.

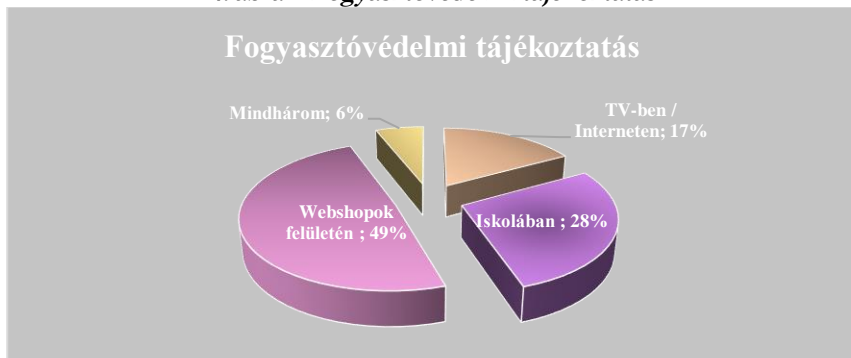
Kutatásomat arra is irányítottam, hogy meg tudjam hogyan tájékozik, illetve gondolkodik a lakosság a fogyasztóvédelemi kérdéseket illetően. A válaszok alapján a fogyasztók 64%-a webáruházak felületéről nyer tájékoztatást az egyes

vásárlások alkalmával, míg jogszabályok tanulmányozásával 18%, közösségi média tartalmak fogyasztása közben 11%, valamint 7% egyéb internetes források segítségével kap információt a fogyasztóvédelmet illetően. A vásárlók 70%-a gondolja azt, hogy a fogyasztóvédelmi intézkedések azért nem ismertek, mert a jogszabályok értelmezése nehéz feladat és a témában kevés a közérthető tartalom.

Ennek alapján a lakosság véleményét is megvizsgáltam, hogy szerintük milyen eszközök és platformok lennének ideálisak arra, hogy még közérthetőbben és még egyszerűbb formában jussanak el a jogi tartalmak a fogyasztókhoz.

A válaszok alapján a vásárlók leginkább a webáruházak felületén szeretnék oktató tartalmakat látni, valamint emellett még az iskolai rendszerbe történő beépítést tartják célszerűnek a tartalmak megismertetésére. Ezen kérdésre adott százalékos arányt szemlélteti az alábbi ábra is.

4. ábra – Fogyasztóvédelmi tájékoztatás

Forrás: saját szerk.

VI. Kutatómunkámmal kapcsolatos konklúziók

Kutatásom során bebizonyosodott az a tény, miszerint a fogyasztóvédelem a felnőtt lakosság tekintetében minden korosztályt érintő folyamat. A megkérdezettek körében tapasztalt fogyasztóvédelmi problémák széles körben jelennek meg a hagyományos, illetve az online piaci felületeken is, így belátható, hogy a problémakör nem hozható teljes összhangba a webáruházak megjelenésével. Mivel a válaszadók közül 27%-os arányt képviselnek, akik nem tapasztaltak még sosem problémát vásárlásaik alkalmával, így ez a tény több következtetésre is okot adhat. Egyrészt mutatja, hogy a kereskedelem szereplői közül több olyan vállalkozás is akad, melyek a jogszabályok teljes betartásával, becsülettel és vásárlóközpontú gondolkodásmóddal végzik tevékenységüket, másrészt arra is enged következtetni, hogy a fogyasztóvédelmi iránymutatások segítik a vállalkozókat abban, hogy tudják milyen kritériumoknak kell megfelelniük és a fogyasztókat hogyan érdemes

tájékoztatniuk jogaikat illetően. A webáruházakban az általános szerződési feltételek, valamint az adatkezelési útmutatók segítik a fogyasztókat abban, hogy információt gyűjthessenek a vásárlások menetéről, melyek közé sorolhatóak a fizetéssel és szállítással kapcsolatos tudnivalók a garanciális és szavatossági ügyek, illetve az esetleges csere és elállás kérdései is. Természetesen a fogyasztók könnyebb tájékozódását segíti az is, hogy számtalan külföldi székhelyű vállalkozás üzemeltet olyan honlapot, mely sok nyelven, köztük a magyarul is, kínál tartalmakat. Ezzel egyfajta bizalmi kapcsolatot is létesít a vásárlókkal szemben, hiszen ha figyelmet fordít a fogyasztók igényeinek kielégítésére, azzal a vásárlások menetét leegyszerűsíti és ezáltal gyarapítja a visszatérő vásárlók körét. Ilyen megoldásokat nem csupán EU-n belüli tagországok kapcsán lehet megfigyelni, de a világ különböző részein működő webáruházaknál is, ezzel különös tényerést okozva az ázsiai cégeknek.

Szerettem volna megtudni milyen motivációk húzódnak meg azokban az esetekben, amikor nem élnek reklamációval egy-egy fogyasztóvédelmi incidens esetén. E tekintetben azt tapasztaltam, hogy ezen attitűdök mögött leginkább a hiányos fogyasztóvédelmi tudás állhat, hiszen a válaszok között a költséges intézkedések, a kivizsgálások időbeliségének hosszúsága, valamint a panaszok és árucikkek jelentéktelenségével kapcsolatos válaszok álltak. Mivel a fogyasztóvédelmi intézkedések kizárólag a fogyasztók érdekeit és jogait védik, ezzel kapcsolatban igyekeznek olyan megoldást találni, mely a fogyasztó számára elégedettséget, a vállalkozás számára pedig teljesíthetőséget kínál, így megállapítható, hogy a válaszadók kétségei és félelmei ebben a tekintetben nem indokoltak. A Békéltető Testületek, illetve az Online Vitarendezési Platform egyaránt gyors és ingyenes lehetőséget kínál a vásárlók számára azért, hogy a reklamáció megoldása egyezség lehessen és a későbbi üzleti kapcsolat, valamint a bizalom ne sérülhessen. Abban az esetben, ha olyan incidens áll fenn, mely komolyabb vonzatot, akár szankcionálást is megkövetelhet, illetve kollektív fogyasztói érdekeket is sérthet, úgy a Fogyasztóvédelmi Hatóságok, esetleg a Gazdasági Versenyhivatal felkeresése indokolt. Ebben a tekintetben sem érheti sérelem vagy anyagi teher a fogyasztót a bejelentése után. Mindezek által megállapítható, hogy a fogyasztóvédelmi szervek idő és költséghatékony segítséget nyújtanak a vásárlók számára mind a hagyományos üzletekben történő problémák, mind pedig a webáruházakkal kapcsolatban.

Vizsgáltam azt is, hogy milyen arányban fordul a lakosság fogyasztóvédelmi szervekhez, azonban a válaszadók csupán 1%-a tapasztalta meg működésüket. Ez a csekély arány egyfelől jelezheti azt is, hogy sikerült az adott webáruházzal kapcsolatot létesíteni és hajlandóságot mutattak a tekintetben, hogy a vásárlói panasz megszűnhessen akár cserével, akár kedvezménykuponok felajánlásával, másfelől pedig azt is, hogy a kereskedővel szembeni eredménytelennek tekinthető kapcsolatfelvételt követően már nem próbálkoztak más módszerekkel a fogyasztók. Ez előrevetítheti a fogyasztóvédelmi tájékozottság hiányát vagy esetleg párhuzam állítható az árucikkek értékével is, hiszen minél kisebb

értékű tételről van szó, annál kisebb a valószínűsége annak, hogy a fogyasztó jelzi a problémát a kereskedő felé. Akik mégis a hivatalos szervek segítségét kérik a probléma megoldásában, azok körében sem feltételezhető egyértelműen egy erőpárbaj a kereskedővel szemben, sokkal inkább a későbbi panaszok kivédésére és a becsület megővésére törekednek a vásárlók.

Kutatásomban vizsgáltam milyen árucikkek esetén keletkezik a legtöbb reklamáció, s az arányok azt mutatták, hogy a műszaki cikkek és a ruházati termékek szerepelnek első helyen. Ennek oka az lehet, hogy e termékkategóriák terén sokkal több vásárlás történik a webáruházakban, mint a hagyományos üzletekben, így természetesen a reklamációk aránya is jóval nagyobb ezen a területen. Természetesen az online vásárlások önmagukban is rengeteg előnnyel járnak, hiszen bármilyen időpontban és napszakban elérhetőek, mellyel sok idő és energia megspórolható, valamint az online felületeken több terméket lehet egyidejűleg összehasonlítani és egyszerre több webáruház kínálata is áttekinthető. A vásárlásokra ösztönzőleg hat az is, hogy jóval több kedvezmény érhető el az online felületeken, illetve sokszor a szállítási díjak csökkentésével is így motiválni tudják a fogyasztókat. Feltehetően az élelmiszerek online történő vásárlása azért nem annyira népszerű a lakosság körében, mivel sokkal nagyobb a bizalmatlanság a minőség terén, s a kiszállítások időbeli kockázata is jelentősebbnek tekinthető. A szórakoztató cikkek vásárlása terén a hagyományos üzletek népszerűsége pedig annak köszönhető, hogy a vásárlást sokszor kikapcsolódásként élik meg a fogyasztók, valamint egyéb programok is társíthatók ehhez. A termékkategóriák függvényében tehát látható az online és hagyományos üzletek közötti különbségek sora, s ezzel egyidejűleg megállapítható az is, hogy mindkét lehetőségnek van szerepe a lakosság életében.

Szerettem volna kérdőívemmel jövőbe tekintő gondolatokat is ébreszteni a fogyasztóvédelmi tájékoztatást illetően, arra vonatkozóan, hogyan lenne javítható a témakör közérthetősége. A válaszok többsége a webáruházakhoz kapcsolta a megoldást, mely azt mutatja, hogy a lakosság célzottan, a vásárlásokkal összefüggésben, szeretne olyan információkat gyűjteni lehetőségeikről, melyek megfontoltabb magatartási módot kölcsönözhetnének vásárlásaik során. A válaszok alapján az látszik, hogy sokan az iskolák szerepét is szeretnék jelentősebb szintre emelni a témát illetően, hiszen a fogyasztóvédelmi gondolkodásmód sokkal egyszerűbben beépülhetne az emberek köztudatába, ha már gyerekkortól elkezdénének ennek oktatását.

Kutatásomban a lakosságon túl a webshopok szemszögéből is szándékoztam volna rávilágítani fogyasztóvédelmi kérdésekre, ugyanis szerettem volna összehasonlítani a tapasztalatokat, hogy egyértelműbben kirajzolódhasson milyen arányban érkeznek reklamációk, valamint ezek közül milyen mértékben és hogyan támogatják a fogyasztót a probléma gyors és egyszerű megoldásában. Arra is szerettem volna hangsúlyt fektetni, hogy kereskedői oldalról milyen a

fogyasztóvédelmi intézményrendszer megítélése, mennyire tekintik idő és költséghatékony megoldási módnak, illetve szerettem volna megtudni azt is, hogy a fogyasztóvédelmi bejelentések milyen módon vannak kezelve a szervezeten belül, készítene e akcióterveket, felülvizsgálatokat, auditokat a problémák még hatékonyabb kezelésére és kiküszöbölésére, azonban a cégek elzárkóztak a kérdőívem kitöltésétől üzleti titkokra hivatkozva. Ez természetesen többféle aspektusból is értelmezhető. Egyfelől látható, hogy komolyan veszik a céges, valamint a vásárlók adatainak védelmét és kezelési módját, mely precizitást és szabálykövető magatartást jelent kereskedői részről. Ez természetesen egyfajta bizalmat és biztonságérzetet is sugallhat, hiszen az információbiztonságra nagy hangsúlyt fektetnek, mely a digitális világban egyre nehezebb feladatot jelent. Stratégiai szempontok alapján is értelmezhető a tartózkodás, hiszen az információk kiszivárgása akár befolyással is lehetne a piaci erőviszonyok alakulására. Ezen magatartás mögött természetesen olyan indokok is szerepelhetnek, melyek a munkavállalók leterheltségével is összhangba hozhatóak, esetleg a szervezeten belüli információáramlás és a vezetői szerepvállalás hiányosságait is felvethetik. Lehetséges okként értelmezhető az is, hogy a vállalkozások profitorientált meglátásai nyomán nem éreztek hasznosulást kérdőívem kitöltésében. Az indokok felsorakoztatását összegezve tehát megállapítható, hogy a vállalkozások jelentős figyelmet fordítanak az üzleti adatok biztonságára, s ez pozitív elbírálást eredményezhet fogyasztói oldalról.

VII. Összefoglalás

Tanulmányom során bemutattam a hazai és az uniós fogyasztóvédelmi szabályozásokat, valamint a fogyasztóvédelmi intézményrendszer sajátosságait. Kutatómunkámmal egyrészt igyekeztem válaszokat találni olyan kérdésekre, melyek segíthetnek megérteni a fogyasztói szemléletmódot és a témát illető jártasságot, valamint szerettem volna összehasonlítani a fogyasztói társadalom által megélt panaszokat és kezelési módjaikat a kereskedői oldallal. Szándékoztam volna feltárni a webshopok által nyújtott szolgáltatások előnyeit, s kíváncsi voltam a hagyományos üzletekkel szembeni reklamációs arányokra is.

Fő célom volt, hogy választ találjak arra a kérdésre miért élnek kevesen panasztételi lehetőségeikkel a webáruházak felé. Kutatásom azt igazolta, hogy bár azoknak az aránya kevesebb, akik nem jelentik panaszukat, mégis jelentősnek tűnik annak a tükrében, hogy a fogyasztóvédelmi jogokat nem hasznosítják megfelelően. Sokan bonyolult jogi intézményrendszereket sejtenek a fogyasztóvédelem kifejezése mögött, s ez egyfajta visszatartóerőt képezhet abban, hogy a vevői problémákat megfelelően kezeljék. A legtöbb webáruház felületén megtalálhatóak a fogyasztóvédelmi tájékoztató anyagok, mintahogy a vásárlási és adatkezelési szabályozások is, s általában ezek fogyasztóbarát megfogalmazásban elérhetőek. Feltehetően a felgyorsult társadalom, az információk sokasága és a folyamatos

időhiány érzékelése mind hozzájárulnak ahhoz, hogy torzuljanak a körültekintő vásárlási szokások. Azért is lenne nagyon fontos, hogy a vásárlók megfelelő visszajelzésekkel szolgáljanak a webáruházak felé, ugyanis csak ennek kapcsán tudják saját fejlesztéseiket is biztosítani. Minden vélemény nagyon fontos, hiszen visszaigazolásként szolgál arra vonatkozóan, hogy milyen irányba halad a gyártás, az értékesítés vagy a szolgáltatásnyújtás a piacokon. Csak a vevői visszajelzések tudnak hatást gyakorolni a gazdasági szereplőkre, hiszen a vevői igények és ezek teljesítésére tett igény működteti a vállalkozásokat. Ha a vevők nem elégedettek, akkor ez a vállalkozás számára egy intő jelet képezhet, hogy valami nem működik jól a szervezetben és ez kivizsgálásokat eredményezhet. Ilyen esetben a vállalkozásnak elsősorban azt kell vizsgálnia, hogy milyen arányban keletkeztek az adott termék vagy szolgáltatás kapcsán panaszok, vizsgálnia kell az időbeliséget is, hogy korábban is előfordult e már hasonló incidens és a jövőbeli intézkedéseken túl a vásárlók elégedettségének visszanyerésére is ki kell dolgoznia egy stratégiát. Abban az esetben, ha egy forgalmazott áru kapcsán keletkeznek reklamációk, úgy a vállalkozás megvizsgálhatja partneri kapcsolatait, hiszen lehet a gyártó felel a problémákért, ha pedig egy szolgáltatásnyújtásánál keletkezett elégedetlenség, lehetséges, hogy a munkavállalók képzésre kellene nagyobb hangsúlyt fektetnie a cégnek, vagy esetleg az információáramlást kellene gyorsabbá és hatékonyabbá tennie a szervezetben belül. Egy gyártó üzem esetén még több rétegű problémákat lehet felgöngyöltetni, hiszen ha az üzemben a munkamenetek során nem tapasztaltak eltérést, lehetséges, hogy a felhasznált alapanyag hibás, így a beszállító partner felelősségét is vizsgálni kell. Fennállhat veszélye a szállításnak is, ugyanis, ha egy termék hibásan vagy romlottan érkezik meg a fogyasztóhoz, nem jelenti biztosan, hogy a kereskedő vonható felelősségre a történetkért. Mindenestre a vevői vélemények és reklamációk elindíthatnak egy vizsgálati lánculatot, mely több partnervizonyt is átvizsgálhat, s ezáltal könnyen fény derülhet hol és milyen eszközökkel lehet tökéletesíteni a minőséget. Ez természetesen át is rendezheti a piaci erőviszonyokat, illetve újraformálhatja a gazdasági kapcsolatokat és képes kiszűrni azokat a vállalkozókat, akik nem képesek vagy hajlandók a minőséget előtérbe helyezni. Megállapítható tehát, hogy ha elégedettek a vásárlók, úgy bizalmat érezhetnek az adott webáruházzal szemben, s ez a későbbiekben újabb vásárlásokra képes ösztönzőleg hatni.

Célom volt feltárni azokat a motivációkat is, melyek arra ösztönzik a vásárlókat, hogy a tapasztalt reklamációkat közöljék a webáruházakkal. Kutatásom során azt tapasztaltam, hogy pénzvisszatérítésben, illetve az árucserében bíznak leginkább a fogyasztók. A vételár visszatérítése természetesen érthető igény, hiszen, hiszen a webáruházak egyik jelentős kockázata, hogy a képeken szereplő termékek a valóságban máshogy hatnak, illetve méret és működésbeli eltérések is lehetnek a leírásokhoz képest. Ilyekor a vásárlástól való elállási jogát szeretné érvényre juttatni a vevő azzal, hogy a kifizetett vételárat visszakéri a webáruház üzemeltetőjétől. Az

áruccsere egy ritkább esetnek tekinthető, leginkább a ruházati termékek kategóriájában ismeretes fogalom. Itt probléma merülhet fel egy esetleges készlethiány vagy akár a szállítási feltételek miatt, ugyanis nagyon sok webáruház a fogyasztóra terheli a visszaküldési és újabb szállítási költségeket is, azonban nem minden esetben értesülnek erről a vevők, ami újabb problémákat tud okozni. Meglátásom alapján mindenképp érdemes a vásárlóknak időt és energiát fordítania arra, hogy egyszerűen előre átolvassák a vásárlási feltételeket, melyek az adott honlapon elérhetőek, valamint probléma esetén mindenképpen jelzést küldjenek a kereskedők részére, ahol nem csupán a problémát tárják fel, de azt is, hogyan történhetett félreértés, hiszen ezen információk mind segítségként szolgálhatnak a későbbi gondok elkerülésére.

Szerettem volna tanulmányom során kiemelni a Békéltető Testület működését, mint olyan alternatív vitarendezési módot, mely a fogyasztók és a webáruházak részéről is egy gyors és hatékony megoldási módot kínáló szerv, azonban a megkérdezettek körében csupán 1%-ot képeztek, akik hivatalos megoldást is igénybe vettek reklamációjuk kezelése terén. Azok száma viszont lényegesen több volt, akik már valamilyen formában, akár hallomásból, vagy különféle felületeken keresztül tudomást szereztek már a testület működésének sajátosságairól és megállapítható, hogy a vélemények a békéltetés folyamatáról pozitívak voltak. Meglátásom szerint ez képezi a legjobb alternatívát a vitahelyzet megszüntetésére, hiszen a fogyasztó és a kereskedő érdekeit is egyaránt szem előtt tartja annak érdekében, hogy a megállapodás egyezséggel zárulhasson. Olyan magas kvalitású és minőségi szakmai tapasztalattal rendelkező testületi tagokból áll a szervezet, mely önmagában is bizalmat ébreszthet a felekben, s ezt a bizalmat a megbeszélés során is végig igekezznek fenntartani a felekben, s ezt a bizalmat a kommunikáció révén, hogy a felek tárgyalási módjában ne a hierarchikus szemléletmód és tárgyalási stílus szerepeljen, hanem az alternatív vitamódok jellemzői, tehát a közvetlenség, a segítőkészség és a közös megoldásra törekvési igényei jelenjenek meg. Az egyezés tehát mindkét fél érdeke, s fontos szerepet játszik a kialakulásában a megfelelő belátási képesség és az, hogy a felek meghallgassák egymás gondolatait és érveit. Ez tehát egy nehezebb feladatot jelent a testületi tagok, valamint a vitában álló felek részéről is, ennek értelmében sajnos nem garantálható teljes siker minden vita tekintetében. A fogyasztói viták rendezésében tehát kiemelkedő szerepet kap a testület munkája gyorsasága, költséghatékonyasága és az érdekek védelme tekintetében. A Fogyasztóvédelmi Hatóság és a Gazdasági Versenyhivatal, bár a fogyasztók szolgálatában álló szervek, mégis inkább a kereskedők szankcionálására helyezik a fő hangsúlyt a fogyasztói viták megbeszéléssel történő rendezésével szemben. Természetesen sok esetben szükségesek ezek az intézkedések is, mikor már nem csupán minőségi kifogások okoznak gondot, de történhetnek visszaélések személyiségi jogokkal vagy korhatárok figyelmen kívül hagyása, esetleg más üzleti versenytárs megalázása a

konfliktus fő kiváltó oka. Ezekben az esetekben komolyabb kivizsgálások szükségesek és a büntetések kiszabása is elengedhetetlen a visszatartó erő szempontjából. Belátható tehát, hogy az egyes fogyasztóvédelmi szervek különféle szerepet töltenek be az intézkedések tükrében, de erre szükség is van azért, hogy minél tisztább legyen a kereskedelem és redukálódjanak a fogyasztóvédelmi problémák.

Nemzetközi kitekintés terén vizsgáltam a határon túli kereskedőkkel szembeni jogérvényesítések iránti igényt és az ezzel kapcsolatos ügyintézési félelmeket, azonban azt tapasztaltam, hogy kisebb részarányban vannak jelen azok, akik tartózkodnak a reklamációtól ilyen esetekben. Ez visszavezethető természetesen arra, hogy nem minden esetben jutnak el hasznos információk a fogyasztókhoz, melynek lehet oka egyrészt az, hogy a webáruházak honlapján nem feltétlenül szerepelnek figyelemfelkeltő helyen a fogyasztóvédelmi tartalmak, illetve az is, hogy a médiafelületeken nem hirdetik az uniós ügyintézési módokat. Megállapításom szerint amennyiben a fogyasztók tudnának a Fogyasztóvédelmi Portál létezéséről, akkor talán megvalósulhatna az az ideális állapot, hogy körültekintően, csak megbízható webáruházak felületéről, vélemények és ajánlások elolvasását követően történének vásárlások, s így az impulzus vásárlások sora is csökkenhetne. Sajnos egyre több közösségi média felületen jelennek meg különféle webáruházak hirdetési, melyek gerilla marketing révén igyekeznek a vevőket vásárlásra ösztönözni, s több veszélyt is hordozhatnak, hiszen például az adatkezeléssel kapcsolatos megbízhatóság nem mindig valósul meg az ilyen esetekben, valamint a hamis weboldalak meglátogatása és a rajtuk történő vásárlás jelentős pénzesztétet is okozhat a fogyasztóknak, ráadásul a nemlétező üzleti partnerrel szembeni bevői jogérvényesítés már nem lehetséges. Összességében az uniós szabályok sok tekintetben előre lendítik a piacgazdaságot és a vásárlói bizalmat, azonban megállapítható az is, hogy folyamatos fejlesztést igényelnek a digitális élet fejlődésének ütemében és mindig a társadalmi igények kielégítésére kell elsősorban fókuszot helyezniük. A fogyasztóvédelmi tájékoztatás kérdése tehát nagy volument érdemel, s azt gondolom elsősorban nemzetközi szinten érdemes a stratégiát kialakítani, annak érdekében, hogy az uniós platformok továbbra is versenyképesek maradhassanak az ügyintézés terén. Mindenképp szükséges lenne a webáruházakat is egységesíteni olyan módon, hogy feltűnőbb és még közérthetőbb tartalmakhoz juthassanak a vásárlók, s a szöveges dokumentumok mellett videós tájékoztató anyagokat is érdemes lenne ehhez készíteni, hiszen a felgyorsult világban ezek a tartalmak könnyebben fogyaszthatóak és alkalmazható bennük a figyelemfelkeltés és fenntartás eszközkészlete. A fogyasztóvédelmi intézményrendszernek azonban a köznevelésben is helyet kellene biztosítani, ugyanis gyermekkorban sokkal könnyebben értelmezhető az elméleti tudás és ez egyszerűbben átültethető a gyakorlatba is, s a későbbiekben egy tudatos felnőtt társadalom alakulhatna ki mindezek mentén. A cél tehát az lenne, hogy a lakosság

tudása bővüljön és a megszerzett tudást könnyedén lehessen hasznosítani, ami a mindennapok vásárlási szokásait átreformálhatná oly módon, hogy egyszerűbbé, gyorsabbá és közérthetőbbé válna minden.

AZ AI ALKALMAZÁSOK ÉS A SZERZŐI JOGI SZABÁLYOZÁS VIADALÁRÓL MAGYARORSZÁGON

Belinszki Zoltán

író, PhD hallgató

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A szerző elérhetősége: zbelinszki72@gmail.com

DOI: [10.47272/KIKPhD.2024.2.3](https://doi.org/10.47272/KIKPhD.2024.2.3)

ÖSSZEFOGLALÓ

Jelen tanulmány témája két és félezer éves paradoxonra¹ utal. Az eleai Zénon emlékezetes felvetése Akhilleusz és a teknős viadaláról szól,² ezzel igazolva Parmenidész téziséét, miszerint mozgás valójában nincs. Bognár Gergely egy tanulmányában így ír erről: „A dikhotomiánál egy szakaszt (távolságot) végtelen számú részszakra oszt Parmenidész tanítványa. (...) Akhilleus hiába ér oda, ahol azelőtt a teknős volt, az mindig picit előre megy. Ebben az esetben még azt sem jelenthetjük ki, hogy a végtelen idő alatt beérné a teknőst arról, amiről a tapasztalat tanúskodik, hogy le is hagyja, abszolút nem beszélhetünk.”³

Az AI alkalmazások és a jogi szabályozás esetében indokolt a párhuzam. A szerzői jog fejlődésének sebesség sokkal lassabb, mint a mesterséges intelligenciáé.

A mesterséges intelligencia alkalmazás rövid ismertetését követően a szerzői jogi szabályozás szereplői és szerepeik változásának felmérésére teszek kísérletet, elsősorban forráselemzés révén.

KULCSSZAVAK

Adat, mesterséges intelligencia alkalmazás, AI alkalmazás, szerzői jog.

I. Bevezetés

Korunkban az adat az új arany, amiből az is következik, hogy egyes piaci szereplők jogtalan módon is igyekeznek birtokukba venni. 2022-ben jelent meg a Deloitte Tech Trends tanulmánya, melynek kapcsán Szöllösi Zoltán kijelentette: „Az egyik kulcskérdés a technológia elterjedésében a biztonság kérdése: az elmúlt években soha nem látott mértékben nőtt meg az adatvesztési incidensek száma, egyre nagyobb kárt okozva a szervezeteknek, és a trend folytatódni látszik.”⁴ A folytatódó trendre friss hazai példát

¹ A paradoxon Pánczél Róbert előadásában: https://www.youtube.com/watch?v=ZsD_tgTvv4 (2024.08.30.)

² Az eredeti forrás Arisztotelész Physica c. műve

³ Bognár Gergely: *A megoldatlan Zénon paradoxonok kétezer-öttszáz éve új gondolatokat ébresztenek*. Budapest, ELTE TTK, 2004. 8. o.

⁴ *Az adatmegosztás új korszaka: jó a cégeknek, jó a fogyasztónak*.

<https://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/technologia/articles/techtrends2022-adatmegosztas.html> (2024.08.30.)

adnak a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság éves beszámolóí.⁵ A NAIH 2022 óta közli az adatvédelmi incidensek számát: 2022-ben összesen 178 esetet említ,⁶ 2023-ban már 220-at.⁷

Visszatérve az Akhilleusz és a teknős viadalával vont párhuzamhoz, számos kérdés vetődik fel. Vajon tényleg mozgásban van a szabályozás? S ha igen, tényleg sosem éri utol az AI alkalmazás? Vagy nem igazolódik a paradoxon, és már régen el is hagyta?

Elmondható, hogy miközben a mesterséges intelligencia alkalmazás területére záporozik az információ, a jogi szabályozás nemzetközi és hazai szinten is lemaradt. A ChatGPT⁸ 2022 novemberében jelent meg, és már az ötödik továbbfejlesztett változatnál tart. A ChatGPT-4-omnio jelenleg ötven nyelvet támogat,⁹ továbbá minden felhasználó számára ingyenes. A Meta szintén 2023-ban indított Llama sorozata 2024 tavaszán a harmadik változathoz érkezett el,¹⁰ és július végén megjelent a 3.1-es verzió,¹¹ mely Mark Zuckerberg szerint olyan nyílt forráskódú AI-modell,¹² melynek legújabb változatai 2025-től a legfejlettebbek lesznek az iparágban.

A szabályozás sokkal lassabb, alig észrevehető sebességű változása a szerzői jog terén mostanáig is okozott és jelenleg is okoz méltatlan helyzeteket. A jogtulajdonosokat készületlenül érték a mesterséges intelligencia alkalmazás előretörésével teremtődött új lehetőségek. Többségük számára már a műveikkel történő visszaélések észlelése és dokumentálása is nehézséget okoz,¹³ egyre

⁵ A NAIH éves beszámolóí. <https://www.naih.hu/ev-es-beszamolok> (2024.08.30.)

⁶ Ezen belül az előző évekről áthozott ügyek száma: 47. Uo. A közzététel időpontja 2023.03.31. 11. o.

⁷ Ezen belül az előző évekről áthozott ügyek száma: 57. Uo. A közzététel időpontja 2024.03.28. 12. o.

⁸ Alex Hern: *AI bot ChatGPT stuns academics with essay-writing skill and usability* <https://www.theguardian.com/technology/2022/dec/04/ai-bot-chatgpt-stuns-academics-with-essay-writing-skills-and-usability> (2024.08.30.)

⁹ A beszélt nyelvek 97%-át ld. Kyle Wiggers: *OpenAI debuts GPT4o „omni” model now powering ChatGPT* https://techcrunch.com/2024/05/13/openais-newest-model-is-gpt-4o/?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2x1LmNvbS8&guce_referrer_sig=AAADlpf-BDNcYBnGc507_UkVTxFEWpqz4z0dc-294IVjI_bUMOFw7PxaQ3i1q6iIENV-YPsc8sEw6_w5j7tXMIDMFZ0dMDHEj4MalsTONFymv1_aAnbvIG1cIpFSjLnKA-DXMnwr5BveXiybLHC5j3WVDC51xgJluEMn1YTI0ypSKCy (2024.08.30.)

¹⁰ Tehseen Zia: *Meta Llama 3 bemutatása: Előrelépés a nagy nyelvű modellekben.* <https://www.unite.ai/hu/unveiling-meta-llama-3-a-leap-forward-in-large-language-models/> (2024.08.30.)

¹¹ *Introducing Llama 3.1: Our most capable models to date.* <https://ai.meta.com/blog/meta-llama-3-1/> (2024.07.28.)

¹² *Open Source AI Is the Path Forward.* <https://about.fb.com/news/2024/07/open-source-ai-is-the-path-forward/> (2024.08.30.)

¹³ Az Amerikai Zeneműkiadók Szövetsége szerint „(...) gyakorlatilag egy teljes munkaidős állás követni az MI terület fejleményeit, így aránytalanul nagy terhet ró a jogtulajdonosokra, ha minden egyes alkalommal külön jelezniük kell, hogy nem vagy csak díjazás fejében engedélyezik a művek felhasználását.”

Ld. Rónai András: *A zeneipar üdvözölte az EU tervét az MI szabályozására, de több részlet aggasztó lehet a jogtulajdonosoknak.* <https://dalszerzo.hu/2024/01/05/a-zeneipar-udvozolte-az-eu-tervet-az-mi-szabalyozasara-de-tobb-reszlet-aggaszto-lehet-a-jogtulajdonosoknak/> (2024.08.30.)

magasabb szintű informatikai támogatást igényel, a jogorvoslat esélyét pedig minimálisra csökkentik a nem egy esetben elavult, vagy – a mesterséges intelligenciára vonatkozóan – még meg sem született jogszabályok.

Ez a publikáció műfaját tekintve tanulmány, azon belül problémafelvetés. A témakör irodalma igen jelentős, és egyre gyorsabb ütemben növekszik. Komoly kihívást és éveken át tartó munkát jelent a feldolgozása még akkor is, ha egy kicsiny, de még értelmezhető szeletét kutatjuk. A kutatás első fázisából következően ez a cikk az első részeredményeket tartalmazza abból a célból, hogy a téma iránt érdeklődők számára új irányokat, forrást és inspirációt adhasson.

Számos olyan kérdést fogalmazhatunk meg, melyekre jelenleg még csak sejtethők a válaszok. A mostani tudásunk legfeljebb a tények rögzítésére, értelmezésére és irányok kijelölésére alkalmas. Számolnunk kell azzal, hogy jelen tanulmány felvetései, következtetései és megállapításai – legyenek mégoly óvatosak is – a későbbiekben korrekcióra szorulhatnak.

II. Az adat az új arany

II.1. A mesebergi idézet

Angela Merkel, korábbi német kancellár 2019-ben egy kormányülés után így fogalmazott: „Az adat az új olaj”, nyersanyag a gazdaság számára új termékek előállításához, az adatok felhasználására épülő digitalizáció pedig drámai mértékben átalakítja a társadalmat”.¹⁴ A mesebergi beszéd elejét azóta számos helyen idézik, ám a folytatás nem közismert. A politikus a fentiekből azt a következtetést vonta le, hogy az államnak adattakarékos módon kell működnie, vagyis a lehető legkevesebb személyes adatot gyűjtve állampolgáraitól. Azonnal megkezdték annak a törvénynek az előkészítését, mely a szövetségi állami szerveknél gyűjtött adatok anonimizált formában történő átadásáról rendelkezik.

Az olajért vívott harc korábbi eseményei aggasztó jövőképet vetítenek elének az adatokkal kapcsolatban. Szentesi Zöldi László 2004-ben azt írta: „(...) a világpolitika egyik legfőbb mozgatórugója a kőolaj.”¹⁵ Az elmúlt évtizedekben a nyersanyag birtoklása iránti vágy okozott forradalmakat és háborúkat Kuvaitban, Líbiában, Venezuelában. 2012-ben Molnár András vázolta fel a jövő lehetséges kőolaj konfliktusait, a Kül-Világban közölt cikkéből idézem: „A Közép-Ázsiában végbemenő energetikai hatalmi átrendeződés Kína és Oroszország között pedig egyértelműen ilyen jellegű konfliktus potenciált rejt magában.”¹⁶ Az orosz-ukrán konfliktus hatásait a kőolaj elérhetőségére és árára a tanulmány fókuszának megtartása érdekében itt nem részletezem.

¹⁴ *Az adat az új olaj*. <https://www.portfolio.hu/20191118/merkel-az-adat-az-uj-olaj-407459> (2024.08.30.)

¹⁵ Szentesi Zöldi László: *Harc a kőolajért*. <https://magyarnemzet.hu/archivum-magyarnemzet/2004/08/harc-a-koolajert> (2024.08.30.)

¹⁶ Molnár András: „Peak-Oil”, és a jövő kőolaj konfliktusai. *Kül – Világ* 9(1-2), 2012.

Arra való utalást, hogy először ki nevezte az adatot aranynek, eddig nem találtam. Az aranyláz története 1693-ban, Brazíliában¹⁷ kezdődött, a legutóbbi 2010-2011-ben, Alaszkában volt. Mindenütt közös vonás, hogy nem az aranyásók jártak jól, hanem a rájuk települő bankok, a kereskedelem és a vendéglátóipar.

II.2. Az adatláz kitörése

Először a 2007-2009-es gazdasági válság után értékelődött fel a hatékonyságnövelés, mint a versenyképesség egyik biztosítéka, és egyben lendületet adott a negyedik ipari forradalomnak (Ipar 4.0), melynek fókuszában a digitalizáció áll. Bekövetkezett az adatrobbanás. Eric Schmidt 2010-ben jelentette ki: „Ma két nap alatt több információt kreálunk, mint amennyit 2003-ig csináltunk”.¹⁸ Abban az évben átlagosan 2,5 trillió adatot termeltünk naponta.¹⁹ Ezt tartalomrobbanás is kísérte: győzött az a trend, hogy az internet a legfőbb információforrássá lép elő, egyre kevesebb a szöveges adat, egyre több a videó.

Nagyjából egy évtizeden át tartott az az időszak, amikor a piaci szereplők már rendelkeztek megfelelő mennyiségű adattal, ám annak manuális feldolgozása lassan haladt és sok hibával járt. A következő lépést az adatfeldolgozási kapacitás megnövelése jelentette. A manuális módszerek ideje lejárt: kis lépések helyett nagyságrendi ugrásra, ehhez pedig paradigmaváltásra volt szükség. Elérkezett a mesterséges intelligencia korszaka.

48

II.3. Az adatláz első komolyabb tünetei

A számos érintett terület közül ebben az alfejezetben három, egymástól látszólag távol álló, mégis hasonló példát említünk: a WEB 3.0 működését (egy, a Meta működésén értelmezett példával), a belső ellenőrzés új lehetőségeit, és egy népszerű webáruház kommunikációját.

Miközben a szakmai diskurzus évek óta a WEB 3.0-ról szól, a kifejezés konszenzusos jogi vagy tudományos definícióját még nem alkották meg. A számos megközelítés nagy részében két elem ismétlődik: a gépi tanulás (AI) és a blokklánc technológia. A rendszer célja az, hogy gyorsabban szolgáltatson releváns (vagyis személyre szabott) információt. Más megfogalmazásban: „Az intelligensebb böngészési algoritmusok és a Big Data analitika fejlődése azt jelenti, hogy a gépek intuitív módon képesek lesznek tartalmat megérteni és ajánlani.”²⁰

¹⁷ Közlebebről a Minas Gerais régióban, ahol gyémántot és drágaköveket is találtak. Az egyik legnagyobb brazil aranybánya, a Paracatu ma is ott működik. Ld. *The five largest gold mines in operation in Brazil*. <https://www.mining-technology.com/marketdata/five-largest-gold-mines-brazil/?cf-view> (2024.08.30.)

¹⁸ Eric Schmidt: *Every 2 Days We Create As Much Information As We Did Up To 2003*. <https://techcrunch.com/2010/08/04/schmidt-data/> (2024.08.30.)

¹⁹ Fehér Katalin: *Digitálisidentitás-stratégiák az online adat- és tartalomhálózatokban és az online médiában. Jel-Kép, 2014/2*. <https://doi.org/10.20520/Jel-Kep.2014.2.10>

²⁰ *What is Web 3.0 (Web3)? Definition, guide and history*. <https://www.binance.com/en/square/post/750780> (2024.08.30.)

Egy példán keresztül értelmezve: akinek van Meta-fiókja (korábbi nevén Facebook), a hírfolyamot görgetve könnyen talál rövid videókat. Ha megnyit egyet, ami pl. a sportról szól, a következő felajánlott Reels-videók nagyobb számban lesznek ilyen témájúak. Minél többször kattint a felhasználó egy adott témára, annál nagyobb eséllyel kap hasonló tartalmú videókat. A rendszer – mint egy jó pincér – ismeri a vendég ízlését és kiszolgálja.

A cégek belső ellenőrzésében rejlő új lehetőségeket a BIG4 egyik másik tagja, a KPMG 2022-ben detektálta: „Lényege, hogy felismerjük, hol érdemes alkalmazni digitális innovációt az ellenőrzésekben, és ott megtaláljuk az optimális módszertant (legyen az egy leíró statisztikán alapuló jelentés vagy gépi tanulási megoldás), amelyet az üzleti műveletek értékelésére és vizsgálatára használhatunk. Az adatelemzéssel teljesen más módon nyervehetünk betekintést az adattömegek mögötti működési és pénzügyi folyamatokba.”²¹ Megemlíti továbbá, hogy az adatelemzés a historikus adatok mellett a valós idejű adatokra és az előrejelzésekre is vonatkoztatható, s összesen hét olyan érvet sorol föl, melyek közül bármelyik önmagában is elegendő lenne a módszer bevezetéséhez (pl. kevesebb időráfordítás, költségmegtakarítás automatizáció révén, hatékonyabb tervezés).

A harmadik példa szintén kapcsolódik a web 3.0-hoz. A Kínában működő Temu webshop-óriás számos árral és üzenettel kísérletezik. Teszi ezt mindaddig, amíg meg nem növeli a keresletet, azután ehhez igazítja a gyártási és szállítási kapacitást. Megfelelő tömegű rendelés esetén engedni tud az árból: ez az ún. felfaló árazás. A Forbes megbízásából egy magyar piackutató cég 2024 márciusában²² negyvenezernél is több terméket monitorozott. Az egyik érdekes megfigyelésük az országoként árazás különbségeit mutatja meg: ugyanaz a termék, amely a vizsgált időszakban Magyarországon 100 egységbe került, az USA-ban 153,6, Mexikóban 202 egységért kértek.

III. Az AI alkalmazás és a remake

III.1. Egy korai próbálkozás: a Csirkefej

A nyolcvanas években két olyan színdarab²³ megírására kérték fel Spiró Györgyöt a Katona József Színház vezetői, amely egy-egy alapító tagnak kínált jutalomjátékot. 1983-ban Major Tamás, két évvel később Gobbi Hilda kapott rá lehetőséget, hogy így búcsúzzon el a színpadtól.²⁴ Az 1986 őszen bemutatott

²¹ László András: *Ha az adat az új arany, az adatelemzés a csákány a belső ellenőrzés kezében* <https://blog.kpmg.hu/2022/08/ha-az-adat-azuj-arany-az-adatelemzes-a-csakany-a-belső-ellenorzes-kezeben/> (2024.08.30.)

²² Vaszkó Iván: *Amiről kevesen beszélnek: a Temu (nem is annyira) titkos fegyvere* <https://forbes.hu/uzlet/temu-uzleti-modell-arazas-skubi/> (2024.08.30.)

²³ Spiró megfogalmazásában a dráma szó olyan irodalmi művet jelent, amelynek a színpadra állítása valamely okból nem valósult meg, ezért itt kerülendő a kifejezés.

²⁴ Mindkét darab 50 alkalommal került színre az eredeti szereposztásban.

Csirkefej sikerdarabbá, dramaturgiai mérföldkővé, az egyik legnépszerűbb kortárs művé vált.

Az alkotó eleinte kételkedett abban, hogy az előadás egyáltalán létrejöhet. Spiró így fogalmaz a szövegkönyv 2018-as kiadásának előszavában:²⁵ „(...) *elégge ideologikus volt a kiindulása, csoda, hogy mégis mű lett belőle, ennek ellenére.*” A Színkritikusok Díját²⁶ kiérdemelt előadást²⁷ további tucatnyi bemutató követte idehaza és a határon túl.

Nagy visszhangot váltott ki az a változat is, ahol a darab főszereplőjét nem látják a nézők, ám az évtizedekkel korábban elhunyt Gobbi Hilda hangját hallják felvételtől. A jog oldaláról vizsgálva igen összetett a jelenség. A színésznőnek sem leszármazottja, sem oldalági rokona²⁸ nem volt, vagyonát a végrendeletében elosztogatta. Az eredeti hangfelvétel jogaival valószínűleg a színház rendelkezett.²⁹ Ha így volt, abból indulhattak ki, hogy mivel munkaviszony keretében készült a művészi alkotás, a szerzői jog a munkáltatót illeti.³⁰

Újabb szempontot ad a történetekhez, hogy egy korábban bemutatott előadás hanganyagának részlete szerepel egy új előadásban. Az alkotók feltüntették a forrást, ám a már meglévő minta felhasználásával egy újabb művészi alkotást hoztak létre. Ekkor még emberi intelligenciával.

Fentebb³¹ már említést nyert néhány adat a mesterséges intelligencia alkalmazás fejlődésének tempójáról, a fejlesztési irányokról, az új lehetőségekről. Az AI alkalmazás percről percre többre képes. Folyamatosan bővül a minta, amellyel dolgozik, és egyre szélesednek a felhasználási módok is.

Braun Róbert készített egy interjút a mesterséges intelligencia alkalmazással. Ebben az alany széleskörű nyelvi adatbázissal rendelkező szoftverként mutatkozik be. Célját ekképp határozza meg: „*A felhasználók segítése a nyelv és az információk terén. Azáltal, hogy feldolgozom és elemzem a bemeneti szövegeket, képes vagyok válaszolni a kérdésekre, javaslatokat adni, megosztani információkat és generálni szövegeket a felhasználók kérései alapján.*”³² Bár a cikk 2023 tavaszán jelent meg, a definíció azóta sem változott: a mesterséges intelligencia és az emberi kreativitás egyesítése.

²⁵ Spiró György: *Drámák III. (Az imposztor, Csirkefej, Kvartett)* Budapest, Scolar, 2018.

²⁶ *Színkritikusok Díja 1986/1987.* <https://fidelio.hu/szinhaz/szinkritikusok-dija-1986-1987-64324.html> (2024.08.30.)

²⁷ Gobbi halála után a szerepet Törőcsik Mari vette át.

²⁸ Ld. *Július 13-án történt - Gobbi Hilda halála.* <https://www.ma.hu/tart/rcikk/f/0/151333/1> (2024.08.30.)

²⁹ Ez az információ ellenőrzésre szorul, mert előfordulhat, hogy a filmváltozat hanganyagát használták fel.

³⁰ 1999. évi LXXVI tv. (a továbbiakban: Sztv.) 30.§

³¹ Ld. II.3. alfejezet

³² Braun Róbert: *Mesterséges intelligencia / Párbeszéd egy AI-val* 2023.05.19. <https://braunrobert.hu/parbeszed-egy-a-i-val/> (2024.08.30.)

Az AI alkalmazás mintákból dolgozik. Hogy mit töltünk bele, mit kérünk tőle, és az eredményeket mire használjuk, az már rajtunk, embereken múlik.

III.2. Élők és holtak duettje

1978-ban a Doors még élő tagjai készítettek egy teljes nagylemezt elhunyt társuk, Jim Morrison verseinek megzenésítéséből.³³ A közönség jól fogadta az *An american prayer* c. albumot (platínamez lett),³⁴ a korábbi menedzserük, Paul Rothchild viszont a következő hasonlattal jellemezte: „*mintha egy Picasso-festményt bélyegnagyságú darabokra vágdosnának szét, és úgy ragasztanák ki egy szupermarket falára.*”³⁵ Mindez nem riasztotta vissza Natalie Cole-t attól, hogy 1991-ben „duettet énekeljen” elhunyt édesapjával, Nat King Cole-lal,³⁶ sem a The Beatles tagjait, hogy 1995-ben az akkor már tizenöt éve halott John Lennon demófelvételei alapján piacra dobják a *Free as a Bird* c. dalt,³⁷ mint ahogyan Susan Boyle-t sem, hogy 2013-ban „egy színpadra álljon” Elvis Presley-vel. Magyar példát is találni: a 2003-as Zámbo Jimmy emlékkoncerten.³⁸

Michael Jackson halála után az első öt évben két albumot adtak ki a korábbi felvételeivel, majd 2014-ben a világsztár hologramként „jelent meg” a Billboard-díjkiosztón. Öt évvel később érkezünk el egy újabb mérföldkőhöz, ahonnan felgyorsult a hasonló felvételek készítése (napjainkban már a mesterséges intelligencia alkalmazás segítségével). 2019-ben debütált a YouTube videómegosztó platform szolgáltató oldalán az a videó,³⁹ melyen Celine Dion duettet énekel az 1992-ben elhunyt Freddy Mercuryval. A The Rock Room által közzétett dalhoz felhasználták a Queen sztárjának videóit, és összemontírozták a képsorokat egy koncerthelyszínnek látszó színpadon készült, jelen idejű klip részleteivel. A csatornára kétszázezernél is több néző iratkozott fel, a kisfilmet több mint tizenegy millió ember látta mostanáig.

Feltételezhetően a produkció célja a figyelemfelkeltésen túl Celine Dion (másodlagosan Freddy Mercury és a Queen) brandjének továbbépítése lehetett. A

³³ Ld. *The Doors - Ghost Song*. <https://www.youtube.com/watch?v=Y3Ja7wDuY9o> (2024.08.30.)

³⁴ Ld. Örökségörzés vagy popzenei nekrofilia? <https://www.origo.hu/kultura/2014/05/tiz-halott-zenesszel-keszult-felvetel> (2024.08.30.)

³⁵ Blair Jackson: *BAM Inerview with Paul Rothchild* July 3, 1981 https://archives.waiting-forthe-sun.net/Pages/Interviews/OtherInterviews/rothchild_bam.html (2024.08.30.)

³⁶ Ld. UNFORGETTABLE - Natalie Cole/Nat K. Cole. <https://www.youtube.com/watch?v=DhpmxjRXneY> (2024.08.30.)

³⁷ Ld. *The Beatles - Free As A Bird*. <https://www.youtube.com/watch?v=ODIvONHPqpk> (2024.08.30.). Vegyes a fogadtatás: 4,3 millió megtekintés, de a Beatles YouTube-caatornájának 8,44 millió feliratkozója van.

³⁸ Ld. *Zámbo Jimmy Emlékkoncert*. <https://www.youtube.com/watch?v=2t0dfTiE3xA> (2024.08.30.) Miklósa Erikával 6.52-től

³⁹ *Freddie Mercury & Celine Dion - The Show Must Go On* <https://www.youtube.com/watch?v=s22qnUjwbqw> (2024.08.30.)

hirdetésekből származó bevétel ebben az esetben nem jelentős tényező,⁴⁰ a felvétel elkészítésének költségeit is csak részben fedezhette.

Jogsértés aligha történhetett. Ugyan a Show must go on c. dal szerzői jogi védelme az USA-ban 2062. december 31-ig tart,⁴¹ ám az ottani szabályozás (a magyarhoz hasonlóan) megengedi a feldolgozást, sőt (a brithoz hasonlóan) a szerzői jogok megvásárlását is.⁴² A Bloomberg cikke szerint⁴³ már 2023 őszén arról tárgyalt a YouTube vezetése a nagy lemezkiadókkal, hogy milyen feltételekkel szerezhetnék meg a slágerek felhasználási jogát AI-videók készítéséhez. A videómegosztó ugyanis olyan szolgáltatáson dolgozik, amely módot adna rá, hogy bárki felhasználhassa a kedvenc énekeise hangmintáját a saját maga által énekelt világslágerekhez.

Erkölszi aggályt vet fel, hogy a fent említett duett létrejöttéhez Freddy Mercury nem járulhatott hozzá. Nem tudhatjuk, hogy megtisztelő vagy méltatlan felkérésnek érezte volna-e, a hozzájárulását adta volna, netán tiltakozott volna ellene. Egyértelmű választ ad erre a dilemmára a Tennessee államban, 2024 júliusában életbe lépett ELVIS-törvény (Ensuring Likeness, Voice and Image Security Act).⁴⁴ A jogszabály szerint az előadóművész hangja is⁴⁵ csak előzetes beleegyezést követően használható fel. Hazánkban a szerzői jog az elmúlt száznegyven évben ezt a megközelítést alkalmazta.⁴⁶

III.3. A kép- és hangminták felhasználásának szerzői jogi következményeiről

2023-ban nagy felháborodást keltett a Kashtanova-ügy.⁴⁷ Az alkotó a Midjourney AI képgenerátorral,⁴⁸ a Discord alkalmazáson keresztül adott meg promptokat, melyek alapján – egy chatbottal folytatott beszélgetés keretében – megérkezett a válasz, maga a generált kép. Kristina Kashtanova egy képregényt készített, melyre először megadták a szerzői jogokat, majd közölték, hogy a szövegre és az

⁴⁰ A Sicontact Kft. youtube-bevétel kalkulátora szerint összesen nagyjából 11.000 USD-re tehető Ld. <https://kalkulatorok.net/youtube-bevetel-kalkulator> (2024.08.30.)

⁴¹ Az 1978 után és az USA területén kívül készült felvételek esetében a szerző halálától számított 70. év utolsó napja Ld. Copyright Law of the United States (Title 17) <https://www.copyright.gov/title17/> (2024.08.30.)

⁴² Bővebben ld. IV.2. alfejezetben

⁴³ *YouTube Working on Tool That Lets Creators Sing Like Drake.* <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-10-19/youtube-working-on-tool-that-would-let-creators-sing-like-drake?leadSource=verify%20wall&sref=ExbtjcSG> (2024.08.30.)

⁴⁴ *Elfogadták az Elvis-törvényt, a zenészek hangja is tulajdonjogi védelmet kap.* <https://kultura.hu/elfogadtak-az-elvis-torvenyt> (2024.08.30.)

⁴⁵ A képe már 1984 óta.

⁴⁶ Ld. 1884. évi XVI. törvénycikk

⁴⁷ *Az USA-ban nem állnak szerzői jogvédelem alatt az AI-vel generált képek*

https://jelenbolajovobe.blog.hu/2023/03/14/az_usa-ban_nem_allnak_szerzoi_jogvedelem_alatt_az_mi-vel_generalt_kepek (2024.08.30.)

⁴⁸ *Ihász Ingrid (DreamWorldPhotography): A képgenerátor magyar nyelvű útmutatója* <https://www.youtube.com/watch?v=nxkb-oIEOWE> (2024.08.30.)

elrendezésre érvényes a szerzői jog, de magukra a képekre nem, mivel azokat nem ember hozta létre. Az indoklás során az USA Legfelsőbb Bíróságának 1884-es(!) ítéletére hivatkoztak.

Az eset kapcsán Máté Balázs egy 2024 tavaszán megjelent cikkében Daniel Gervais idézte.⁴⁹ A Vanderbilt Law School professzora szerint: „Ha egy gép és egy ember együttműködnek, de külön tudod választani, hogy melyikük mit csinált, akkor /a szerzői jog/ az emberi részre összpontosít majd.”

Egy jellemző mondatrészt a magyar nyelvű útmutatóból: „Szeretnél a semmiből kreatív képeket létrehozni a mesterséges intelligencia segítségével?” A különválasztás nehézségét főként az jelenti, hogy a mesterséges intelligencia alkalmazás a számára elérhető mintákból dolgozik. Ha például azt az utasítást adjuk, hogy romantikus tájkép fasorral, ahol a zöld lomb és a vastag fatörzsek világosszürke színe dominál, egy emberalak is látszik, igen nagy eséllyel olyan képet kapunk, mely hasonlítani fog Paál László Út a fontainebleau-i erdőben c. művéhez. Ha gazdagabb a minta, vagyis feltöltötték a művész számos fa-tanulmányrajzát, illetve festményét, továbbá több, korabeli mester képeit is, az alapmotívumok között lehet ugyan számos különbség, ám a kép hangsúlyos elemei nagy eséllyel megmaradnak majd.

Mi tehát az alkotás értéke? Elegendő-e a kiváló gondolat, a jól tolmácsolt promptok sora, és máris megtakaríthatjuk a technikai elemeket? A művészetfilozófiai kérdések helyett ebben a dolgozatban a jogi felvetésekre koncentrálunk. Vagyis pl. arra, hogy jelen szabályozás szerint ki a jogtulajdonosa a mesterséges intelligencia alkalmazás használatával készült műveknek? Az amerikai álláspont egyértelmű: nem az az ember, aki felhasználta műveihez mások korábbi műveit és az AI alkalmazást. Nézzünk egy európai példát! A francia nemzetgyűlés digitális és postai főbizottsága (CNSP) 2024 januárjában a következő kérdéseket fogalmazta meg: „Hogyan lehet azonosítani a művészek eredeti műveit? Hogyan lehet a mesterséges intelligencia által létrehozott műveket azonosítani? Hogyan biztosítsuk a szerzők díjazását, akiknek a műveit felhasználták? Hogyan kezeljük azon művészek munkáit, akik elutasítják, hogy a tartalmukat az MI felhasználja?”⁵⁰ E felvetések alapján napjainkban is az 2019-ben megjelent EU-irányelv módosítását szorgalmazzák.

A technológia fejlődésével és a szabályozás lemaradásával hazánkban is paradox helyzet állt elő. A szerzői jogi törvény előszava világosan kimondja: „A technikai fejlődéssel lépést tartó, korszerű szerzői jogi szabályozás meghatározó szerepet tölt be a szellemi alkotás ösztönzésében, a nemzeti és az egyetemes kultúra értékeinek megővésében; egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között, tekintettel az oktatás a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is; gondoskodik továbbá a szerzői jog és a kapcsolódó jogok széles

⁴⁹ Máté Balázs: *AI tartalmak és szerzői jog – Mi zajlik az USA-ban?* <https://marketingprofesszorok.hu/szerzoi-jog-ai-usa.html> (2024.08.30.)

⁵⁰ I.d. *Az MI miatt átírt a szerzői jogi törvényt Franciaország*, <https://sg.hu/cikkek/it-tech/156398/az-mi-miatt-atirma-a-szerzoi-jogi-torvenyt-franciaorszag> (2024.08.30.)

körről hatékony érvényesüléséről”.⁵¹ Eközben viszont megvan a technikai lehetőség rá,⁵² hogy mások hangmintájának és/vagy szerzeményének felhasználásával bárki új felvételeket készíthessen a mesterséges intelligencia alkalmazás révén, ezeket nyilvánosságra hozza, bevételt generáljon, ismertséget szerezzen, bármiféle előzetes hozzájárulás vagy jogdíjfizetési kötelezettség nélkül. Hosszú lenne felsorolni, hogy a felsorolt tevékenységek hány ponton ütköznek a szerzői jogi törvénnyel, az pedig még hosszabb lenne, ha a többi jogszabállyal való kapcsolatot is vizsgálnánk.

Képzeljünk el pl. egy olyan videót, ahol egy magyar közszereplő a választási kampány finisében irredenta dalt énekel! Hasonló eszközzel a 2024-es uniós és önkormányzati választásnál is éltek egyes politikai szereplők, azzal a kiegészítéssel, hogy a kompromittálónak vagy éppen parodisztikusnak szánt felvételekre *social media* kampány keretében irányították rá a figyelmet.⁵³

IV. Szereplők és szerepek

IV.1. Alkotók vagy előadók?

Régóta dúl vita arról, ki tekinthető a mű alkotójának és ki az előadójának, illetve, hogy lehetnek-e szerzői jogai az előadónak. A XX. század elején általános vélekedés szerint nem. „Az előadóművész nem alkot művet, hanem valamely már létező művet művészi előadásában teszi a közönség számára érzékelhetővé” – fogalmazza meg a korabeli álláspontot összefoglaló munkájában Nótári Tamás.⁵⁴ Az 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról az előadóművészeket is a jogszabály anyai közé sorolja.⁵⁵

A komolyzene rajongói számára ismerős érvelés, hogy az előadó egyben interpretátor is, s mint ilyen, érvényesült a szerzői jog egyik legfontosabb kritériuma, az egyéni, eredeti jelleg.⁵⁶ Elegendő meghallgatni Rahmanyinov 3. zongoraversenyét a két korszakos zseni, Kocsis Zoltán⁵⁷ és David Helfgott⁵⁸ előadásában, máris észlelhetők az eltérő személyiségből adódó, jelentős különbségek. Érdekes esztétikai tanulmány születhetne abból, hogy a technikailag a világ egyik legnehezebbnek tartott zongoraművének eljátszása közben milyen nyugalom és összerendezettség jellemzi az egyikük, milyen egzaltáltság és viharzás

⁵¹ Ld. az Sztv. előszava

⁵² Egy oktató videó a Voicify.ai használatáról: *Hogyan Készíts AI D.A.L. Cover-t EGYSZERŰEN?* <https://www.youtube.com/watch?v=9QWMsEn9BsQ> (2024.08.30.)

⁵³ Egy tetszőleges napon, 2024. augusztus 13-án összesen 73 találatot adott a YouTube az „Orbán Viktor AI cover” kereső kifejezésre, a résztalálatok kiszűrése után.

⁵⁴ Nótári Tamás: *A magyar szerzői jog fejlődése* Szeged, Lecturn, 2010. 203. o.

⁵⁵ Sztv. 1.§ (8)

⁵⁶ Sztv. 4.§ (2)

⁵⁷ *Rachmaninoff piano concerto no.3.* <https://www.youtube.com/watch?v=F2Gsc4Ybr8> (2024.08.30.)

⁵⁸ *Rachmaninoff piano concerto no 3 Mvt 1.* <https://www.youtube.com/watch?v=2tRZ4ZLZ31E> (2024.08.30.)

a másíku játékát.⁵⁹ Egy bizonyos: esetük jól példázza, mennyit tehet hozzá egy zenemű sikeréhez annak előadója.

A könnyűzenében még bonyolultabb meghúzni a határvonalat. A dalok többségét utólag kottázzák le, a próbateremben, majd a koncerteken leginkább bevált verziót örökítve meg. Egyes zenekarok a tagok között egyenlően osztják fel a szerzői jogokat, mások esetében egy vagy két személyt jelölnek meg szerzőként. Erre lehetőséget ad a jogszabály az együttesen létrehozott műről szóló részben.⁶⁰ Igaz, úgy definiálja, hogy „*ha a megalkotásban együttműködő szerzők hozzájárulásai olyan módon egyesülnek a létrejövő egységes műben, hogy nem lehetséges az egyes szerzők jogait külön-külön meghatározni.*”⁶¹ Míg azt könnyű elhinni, hogy egy szológitáros a basszusgitar szolamát is meghatározta, azt már jóval nehezebb, hogy mit írhatott elő pl. az énekes a fúvósoknak vagy a percussionnak. Egy újabb tényező tovább nehezíti a meghatározást: bár nyilvánvaló, hogy az eltérő szolamokat ki adja elő, ám azt vajon ki mondja meg, hogy a vokalista frazíraiban alkotónak számít vagy előadónak?

Elvis Presley volt az első a könnyűzene történetében, aki menedzsere sugalmazására az előadói jogdíjon felül a szerzői jogdíjból is részt kért, méghozzá egyharmadot.⁶² Igaz, ezért „cserébe” néha változtatott a hangszerelésen, ám volt olyan világláger,⁶³ amelynél még a demófelvételen hallott szerző frazírait is hangról hangra utánozta a lemezfelvételen.

Ma már hazánkban is összetettebb módon működik a zeneipar. A korábbi struktúrába több szereplő épült be: a zeneszerző-szövegíró-előadó-kiadó négyeshez csatlakozott a hangmérnök/hangproducer és a műszaki személyzet, majd a hierarchia csúcán megjelentek a zenei producerek. Működésük hasonló, mint a projektvezetőké: összehangolják a specialisták munkáját, és döntéseket hoznak bármely területen. Esetükben is van mód a szerzői jogok megszerzésére, ám ehhez munkáltatóként kell szerepelniük.⁶⁴

A szerzői jogi törvény különféle bontásban (halmaz-részhalmaz)⁶⁵ összesen harminc területet sorol föl. A kérdés optikája területenként más és más. Egy épület esetében mindig van különbség a tervek és a megvalósult építmény között, és nem egy esetben a kivitelező kreativitása egészíti ki a tervező rajzát/modelljét. A képzőművészet terén történelmi hagyományai vannak az együttes alkotásnak. Az ókori görög szobrászok között minden munkafolyamatnak megvolt a maga gazdája (a kötőmb előkészítése a test sziluettjéig a legkisebb, az arc és a kezek kidolgozása a legnagyobb szakértelmet igényelte), ebben az értelemben megelögezték a manufaktúrák működését. A XVIII. második felében Francisco

⁵⁹ Az is érdekes kérdés, hogy a stúdiófelvételekről kiszűrt, ám a koncerteken jól hallható Kocsis-fújtások és Helfgott-motyogások, mint egyedi effektek részei-e az előadásnak.

⁶⁰ Sztv. 6.§

⁶¹ Uo. (2)

⁶² Albert Goldman: *Elvis*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1985. 217. o.

⁶³ Ld. Don't be Crue! (Komár László fordításában: Ne légy kegyetlen).

⁶⁴ Sztv. 30.§

⁶⁵ Pl. Sztv. 1.§ (2) d „a színmű, a zenés színmű, a táncjáték és a némajáték”

Goya segédként Luzán mester képein festette a lovak farát, és udvari festő korában ugyanez volt a feladata az ő segédjének. A törvény logikusan elkülöníti a művet és annak tervét. Salvador Dalí pályafutása utolsó harmadában számos olyan tervet készített, melyeket később más művészek valósítottak meg.⁶⁶ A színházi szerző és a dramaturg munkamegosztása szintén nehezen különíthető el, főként, ha a rendezői ötletek mellett még a színészi rögtönzések egy része is bekerül a szövegre (jellemzően a sugópéldányba). A film esetében nagyon hasonló a helyzet, annyi különbséggel, hogy több ember is beleszól a végleges változatba (pl. operatőr, rendezőasszisztens, vágó). Itt érdemel említést az Egészséges erotika című, 1986-ban bemutatott film, melynek ikonikus absztrakcióját, a keféres pohár rázogatót Rajhona Ádám színész találta ki,⁶⁷ mikor a forgatás szünetében ebédhez készülődött.

A szinkronszínész szakma tagjai a 2010-es évek elejétől hangoztatták, hogy jogdíjat kérnek a filmekért, televíziós sorozatokért. Indokaik között szerepelt a művészi hozzáadott érték mellett az a régen hangoztatott érv is, hogy a felvételek miatt kevesebb néző jön el a színházba. Utóbbi gondolattal már 1936-ban(!) találkozunk, Alföldy Dezső művében.⁶⁸ A szakmai egyeztetések, az egyre hevesebb hangvételű nyilatkozatok, majd a sztrájkfenyegetés hatására sikerült elérni, hogy az EJT⁶⁹ 2017-ben először fizetett ki jogdíjat a televíziós- és animációs filmsorozatok szereplőinek. Az összeg nem jelentős: mintegy 1500 magyar és külföldi alkotó között osztottak fel összesen 220 millió forintot.⁷⁰

56

IV.2. Örökösök vagy vásárlók

Paul McCartney 1981-ben rögzítette a Say, say, say c. dalt Michael Jacksonnal.⁷¹ Elmesélte neki, hogy még 1963-ban alapítottak egy zeneműkiadót a Beatles dalainak menedzselésére. A zenekar tagjai között korántsem voltak egyenlők a tulajdoni arányok: McCartney és Lennon harminc-harminc százalékot birtokolt, míg pl. Ringo Starr csak 0,8%-ot.⁷² A dalok jogai az ATV-hez kerültek, aki a duett elkészítésének évében húszmillió fontért engedte volna át azokat McCartneynek. Három évvel később Jackson 47,5 millió dollárért és egy ausztráliai jótékonyági

⁶⁶ Jellemző példa a Royal Heart (a Dalí Jolies ékszerkollekciónak központi darabja), melynek elkészítése Carlos Alemany ezüstművész nevéhez fűződik.

⁶⁷ Falkay elvtárs, a gyárigazgató szerepében

⁶⁸ Alföldy Dezső: A magyar szerzői jog, különös tekintettel a M. Kir. Kuria gyakorlatára. *Jogállam* 53, 1936. digitálisan elérhető:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZTNH_Konyvek_0086/?pg=0&layout=s (2024.08.30.)

⁶⁹ Előadóművészi Jogvédő Iroda Egyesület

⁷⁰ *Először kaptak idén jogdíjat a szinkronszínészek* <https://www.vg.hu/cegvilag/2017/12/eloszor-kaptak-iden-jogdiat-szinkronszineszek> (2024.08.30.)

⁷¹ *Paul McCartney – Say Say Say (ft. Michael Jackson)* <https://www.youtube.com/watch?v=YnFknaD9eWY> (2024.08.30.)

⁷² *Paul McCartney és Michael Jackson – Barátságból háború.* <https://thebits.hu/paul-mccartney-michael-jackson-beatles-dalok-kiadoi-joga.php> (2024.08.30.)

koncertért szerezte meg a katalógust, amiből végül az énekes tulajdonrészét 2016-ban 750 millió dollárért adták el örökösei a Sony/ATV-nek.⁷³

McCartney 2016 tavaszán egy jogfelbontási kérelmet⁷⁴ adott be az USA-ban, hogy legalább 32 saját szerzeményének a jogait visszaszerezze. Ha a zeneszerző sikerével zárul az eljárás, a döntés kizárólag az USA-ban lesz érvényes, a többi országra vonatkozóan továbbra is a zeneműkiadó birtokában maradnak a jogok.

A felvetés hazánkban első látásra irrelevánsnak tűnhet. A szerzői jogi törvény – ellentétben az angolszász szabályokkal – nem ad módot arra, hogy a szerző (és így annak örököse) közvetlenül értékesítse a szerzői jogokat.⁷⁵ Ez az előírás azonban megkerülhető, ha egyszeri értékesítés helyett pl. a többszörözés, a terjesztés, a nyilvános előadás, vagy akár mindegyik engedélyezése szerepel a szerződésben. Nincs határa annak sem, milyen időtávra és milyen korlátozásokkal állapodnak meg a felek (pl. kizárólagosság).

A jogszabály alapesetben a szerző (több szerzős mű esetén az utójára elhunyt szerzőtárs) halálától számított hetven⁷⁶ évig ad védelmet. A szerző(k) halála után nyilvánosságra hozott művek esetében ez az időtartam a megjelenéstől számított huszonöt év.⁷⁷ Mindkét említett esetben a halálesetet vagy a nyilvánosságra hozatalt követő évet követő esztendő első napjától kezdődik a védelmi időszak.

A magyar gyakorlatban alapvetően kétféle örökös magatartás alakult ki. Az egyik a hagyatékot gondozó attitűd, ahol első a szerző akarata, az életmű egysége. Jellemző példa rá az Örkeny-hagyaték, melyet az író alkotói végrendeletének megfelelően kezelnek az örökösök. A másik viselkedésforma bevételfókuszúként jellemezhető: az örökös a jogdíjért cserébe szinte korlátlan felhatalmazást ad a felhasználóknak.

Az itteni piac mérete jóval kisebb, mint az amerikaié, ám a bevételek korántsem elhanyagolhatók. A vidéki magyar színházak nagyszínpadának nézőtere átlagosan ötszáz néző befogadására alkalmas. Ha négyezer forintot tekintünk a 2023/24-es évadra jellemző vidéki jegyárnak,⁷⁸ tekintetbe vesszük a fontosabb tényezőket: a bruttó-nettó különbséget, a foglaltsági arányt, a szerzők számát, az átlagos jogdíj mértékét és a szériaszámot,⁷⁹ 2,5 millió forintot meghaladó jogdíj jön

⁷³ Sony Music Publishing, <https://www.sonymusicpub.com/en> (2024.08.30.)

⁷⁴ Notice of termination, bővebben ld. <https://www.copyright.gov/recordation/termination.html> (2024.08.30.)

⁷⁵ Sztv. 4.§ (1)

⁷⁶ Sztv. 31.§ (1-2)

⁷⁷ Sztv. 32.§

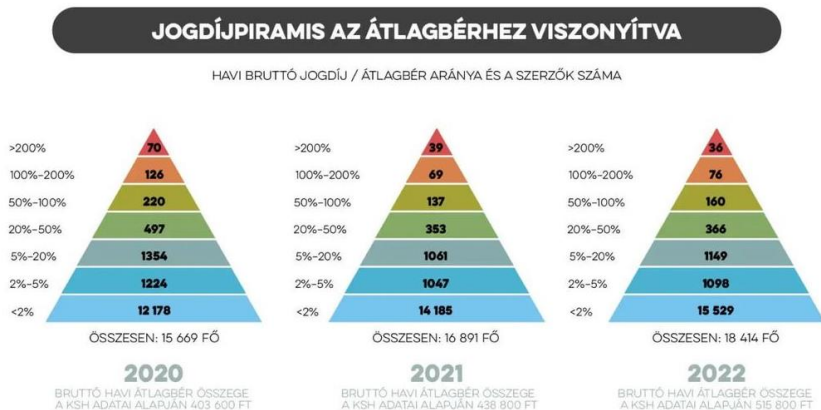
⁷⁸ Ld. www.jegy.hu (2024.08.30.)

⁷⁹ A példában 5% ÁFA, 90%-os foglaltsági arány, egyszeres mű, a nettó jegybevétel 10%-át kitevő jogdíj és 15-ös széria szerepel, figyelmen kívül hagytam a bérletpolitikát és más kedvezményeket.

ki. Ugyanez egy fővárosi, nagyobb nézőterrel rendelkező színházban,⁸⁰ akár a tízmillió forintot is elérheti.

Konkrét adatokkal főként könnyűzenei területen rendelkezünk. Az Artisjus által közzétett felosztási metódus szerint⁸¹ 2022-ben összesen 8,67 milliárd forint jogdíjat fizettek ki a hazai szerzőknek. Átlagosan alig félmillió forintot.⁸² Az eloszlás itt sem mondható egyenletesnek, amint az alábbi ábra mutatja:

1. ábra - Jogdíjpiramis

FORRÁS: **artisjus** EDVÉSULET

Forrás: Pazarul jövedelmezhet a Reptér, tisztul a könnyűzenei jogdíjpiac.

<https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2023/12/pazarul-jovedelmezhet-a-repter-tisztul-a-konnyuzenei-jogdijpiac> (2024.08.30.)

Mindössze az érintettek (szerző, előadó, vagy hangfelvétel-jogtulajdonos) 0,6%-ának jogdíjbevétele éri el vagy haladja meg a bruttó havi átlagbér összegét. Azok aránya, akik évente legalább félhavi(!) átlagbért kapnak a műveikért, nem éri el a tíz százalékot. A trend sem kedvező: 2020-ban ez az arány még 14% felett volt. Ennek egyik legfőbb oka az lehet, hogy 2020 és 2022 között 17 százalékot meghaladó módon nőtt az érintettek száma, s bár növekedtek a jogdíjak is, a legtöbben a jogdíjpiramis legalsó sávjában helyezkednek el. Itt sem kedvező a trend: 2020-ban számuk 78% alatti, 2022-ben már közel 85%-os.

Arról, hogy közülük hányan alkotók, hányan örökösök, illetve, hogy az egyéb jogtulajdonosok hogyan szereztek meg ezt a státuszt, eddig nem találtam

⁸⁰ Pl. az 1300 fős nézőterű Vigaszínház

⁸¹ *Jogdíjfelosztás*. <https://www.artisjus.hu/szerzoknek/jogdijfelosztas/> (2024.08.30.)

⁸² A jogdíjbevétele 18414 szerző között oszlik el.

nyilvános adatot. A következő lépés ebben a kutatási irányban egy primer kutatás elvégzése lehet az Artisjus bevonásával.

IV.3. Körön kívül: az AI alkalmazás fejlesztői

A mesterséges intelligencia alkalmazást fejlesztő vállalkozások a folyamat talán legtitokzatosabb szereplői. Működésüket általában tőzsdei befektetők finanszírozzák.⁸³ A mintákhoz tudományos kutatás örvén férnek hozzá. 2023 tavaszán kezdődött a hollywoodi írósztrájk, melynek követelései között a forgatókönyvek AI alkalmazásban való felhasználásának tiltása is szerepelt.⁸⁴ A 2010-es évek óta egyre több per indul, főként az USA-ban, ahol a szerzők kifogásolják, hogy műveiket a cégek az AI „tanítására” használják fel.⁸⁵

Az AI alkalmazásfejlesztők közvetlenül nem érdekeltek a jogdíjak terén, mert az emberi beavatkozás nélkül készült alkotásokat nem védi a szerzői jog. A 2018-ban indult Thaler-perben 2023-ban született ítélet, mely kimondta, hogy „(...) az emberi alkotó az alapvető feltétele a szerzői jogoknak, évszázados értelmezés szerint.”⁸⁶ Az indoklásban az az érv is szerepelt, hogy a mesterséges intelligencia alkalmazás mintakészletében nem jogszerű elemek is szerepelhetnek.

IV.4. További szereplők

Az AI alkalmazás fejlődéséből számos multinacionális cég profitál. Működésüket röviden úgy írhatnánk le: maximális bevétel, minimális adók. Lássunk egy konkrét példát! A fentebb már említett YouTube végső tulajdonosa a Google.⁸⁷ A YouTube a csatorna-tulajdonosok által feltöltött tartalmakkal figyelmet generál, ezt reklámbevételekre váltja, és ennek az összegnek egy részét fizeti ki a csatorna-tulajdonosoknak. Azzal, hogy a feltöltő valóban az alkotó-e, csupán annyira törődik, hogy jogi szempontból ne legyen támadható. Felületet biztosít a szerzői jogok tulajdonosainak, hogy bejelenthessék, ha valaki jogbitorlást követ el. Indokolt esetben leveszi a vitatott videót, de nem ad kártérítést a korábbi, bizonyíthatóan jogosulatlan felhasználás miatt (holott ebből a feltöltő mellett neki is bevétele keletkezett). 2019-ben a YouTube éves reklámbevétele meghaladta a 15 milliárd USD-t.⁸⁸ Ez a mérték a COVID alatt aligha csökkent. A Google-től azonban nem könnyű konkrét információt szerezni: az első, nyilvánosnak tekinthető pénzügyi jelentésüket 15 év után tették közzé.

⁸³ 2018-ban a 10 legsikeresebb 10 AI-fejlesztő cég mindegyike jelen volt a tőzsdén ld. <https://novekedes.hu/tech/a-10-legsikeresebb-mesterseges-intelligenciat-fejlesztzo-ceg> (2024.08.30.)

⁸⁴ Hivatalos: véget ért a hollywoodi írósztrájk, amely megbénította Hollywoodot. <https://24.hu/kultura/2023/09/27/hollywoodi-forgatokonyviro-sztrajk-wga-vege/> (2024.08.30.)

⁸⁵ A mesterséges intelligencia alkotásait nem védi a szerzői jog. <https://www.vg.hu/kozelet/2023/08/a-mesterseges-intelligencia-alkotasait-nem-vedi-a-szerzoi-jog> (2024.08.30.)

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Az Alphabet nevű cégen keresztül.

⁸⁸Koi Tamás: Kiderült, mekkora bevételt hoz a Youtube a Google-nek. <https://www.hwsz.hu/hirek/61380/youtube-google-alphabet-arbevetel-jelentes.html> (2024.08.30.)

Az adózási oldalon alkalmazott technika egyik fontos eleme az, hogy a Google fizikailag nincs jelen minden országban, ahol szolgáltat. Csakis ott működtet céget, ahol erre kötelezik, és ott adózik, ahol a legalacsonyabb az adókulcs. 2012-ben kiderült, hogy egy bermudai fantomcégen keresztül közel tízmilliárd⁸⁹ USD bevételhez jutott adózatlanul.⁹⁰ 2011-ben átlagosan 3,2% adót fizetett az európai bevételei után (az EU átlagos adóterhelése akkor 30% körüli volt). Úgy ellensúlyozza a bevételeit, hogy a regionális központok, melyek mindig a legalacsonyabb társasági adókulcsot alkalmazó országokban működnek, nagyságrendileg akkora számlát állítanak ki a más országokban működő cégeknek, mint amekkora a bevétel volt. Osztalékot az USA-ban kell fizetniük, ahol adózni is kellene utána, ezért a profit jelentős részét nem utalják át, inkább fejlesztésekre és felvásárlásokra költik. A modell más világcégeknél is hasonlóan működik.

Góliát után nézzük Dávidot. A jogvédő szervezetek szoros együttműködésben dolgoznak egymással, mert csak így biztosítható, hogy az általuk képviselt művészek a világ szinte minden országában szerzői jogi védelmet kapjanak, és hozzájussanak az őket megillető jogdíjakhoz. 2023 nyarán tizenegy⁹¹ jogvédő szervezet közzétett egy nyílt levelet, melyben határozottan kijelenti: globális megoldásokat kell találni annak biztosítására, hogy a mesterséges intelligencia alkalmazással foglalkozó vállalatok javadalmazzák azokat a szerzőket, előadókat, és más alkotó embereket, akiknek a műveit hasznosítják.⁹² A több mint 6 millió művészt képviselő szervezetek hét alapvetet fogalmaztak meg a kormányok számára a szükséges szakpolitikák és jogszabályok kidolgozásához. Ezek közül az első, hogy a szerzőket és előadóművészeket védő jogokat érvényesíteni kell, ha alkotásaikat a mesterséges intelligencia rendszerek hasznosítják.

Az EU és a nemzeti kormányok elsődleges feladata az volna, hogy képviseljék az állampolgárok érdekeit. A multinacionális cégek és a munkavállalók közterhei közötti, tízszeres mértéket is meghaladó különbség egyelőre mégsem elegendő ahhoz, hogy szavakon, jegyzőkönyveken és néhány erőtlen próbálkozáson túl érdemi változás történjen. Jó példa erre az általános forgalmi adókulcs bevezetése. Évekig tartó egyeztetés után megszületett a döntés az egységes közteherrel, ám ezt a tagállamok eltérő módon alkalmazhatják.⁹³

⁸⁹ 9,8 Mrd USD

⁹⁰ 430 milliárdnyi adót trükközött el a google. https://index.hu/tech/2012/12/11/430_milliardnyi_adot_trukkozott_el_a_google/ (2024.08.30.)

⁹¹ Az AEPO-ARTIS, az ALCAM, az AMA, az APMA, a CIAGP, a CIAM, a CISAC, az ECSA, az IMPF, az MCNA és a SCAPR (közülük a világhírű Abba-szerző, Björn Ulvaeus által irányított CISAC a legjelentősebb, 116 országban több mint ötmillió alkotót képvisel).

⁹² A 2023. július 20-án közzétett Nyílt levél A világ szerzői és előadói alkotókat megillető jogokat követelnek a mesterséges intelligencia térnyerése miatt. <https://www.cisac.org/Newsroom/articles-lobbying-global-creators-and-performers-demand-creative-rights-ai-proliferation> (2024.08.30.)

⁹³ *Aja – szabályok, adókulcsok.* https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-rules-rates/index_hu.htm (2024.08.30.)

2023-ban már sikerült eljutni egy vámügyi rendeletjavaslatig,⁹⁴ ám a megvalósítás várat magára. 2024 januárjában 130 adószakértő írt levelet az Európai Bizottságnak, melyben így fogalmaznak: „(...) (a) jelenlegi együttműködés elégtelen az uniós adó jog jelenlegi kibívásainak kezelésére.”

A nemzeti kormányok tehetetlenek a multinacionális cégek ellen. Láthattuk a Google példáján: ha a szabályozást az egyik EU-tagországban megszigorítják, a munkaerő és a tőke szabad áramlásáról szóló uniós alapelvek kihasználásával az érintett vállalkozások egyszerűen székhelyet váltanak.

Az egyetlen megoldás a nemzetközi összefogás lehetne. Ám a mechanizmus, ami a szerzői jog terén az 1886-os Berni Egyezménytől az 1975-ös Párizsi Szerződésig működött,⁹⁵ ma már nem képes kezelni a megváltozott helyzetet. Emlékezzünk a 2018-as döntésre, melyben az Európai Parlament plenáris ülése 318:278 arányban elutasította a szerzői jog reformtervezetét, amit két éven át készítettek elő, közel negyvenezer(!) művész bevonásával. A bírálók ugyan „elismerik, hogy elavult a 2001-ben életbe lépett uniós szabályozás, de szerintük egyes tervezett rendelkezések veszélyeztetnék az internet szabadságát.”⁹⁶

V. Összegzés

Az Akhilleuszként vágatató AI alkalmazások egyre kevésbé érzik fontos tényezőnek a teknősként cammogó szabályozást. Jól jellemzi a helyzetet Axel Vossnak, az Európai Néppárt jelentéstevőjének, 2018-as júniusi nyilatkozata: „Szeptemberben visszatérünk az ügyre, és megpróbáljuk úgy orvosolni a kifogásokat, hogy közben sikerüljön összehangba hozni a szerzői jogi szabályozást a modern digitális korral.”⁹⁷ Az elutasított javaslatról két éven át tartottak szakmai és politikai egyeztetéseket, majd újabb három hónap múlva visszatérnek rá. 2019-ben meg is született az EU-irányelv. Külön tanulmányt érdemelne, hogy mára mennyire korszerű. Álljon itt ehhez egyetlen adalék: napjainkban az AI alkalmazások fejlesztése átlagosan háromhavonta hoz újabb verziót, és a sebesség egyre tovább gyorsul.

A mesterséges intelligencia területén az üzleti érdekek egyelőre felülírják a szerzői jogi szempontokat (emlékezzünk a YouTube reklámbevétel elosztási gyakorlatára, a mesterséges intelligencia alkalmazással készíthető kampányvideókra vagy a magyar jogdíjpiramisra) Láthatóan nem képesek lépést tartani a technikai fejlődéssel sem a nemzetközi szervezetek, sem pedig a politikai erők, pedig globalizált világunkban globális megoldásra lenne szükség.

⁹⁴ 2023. május 17. Rendeletjavaslat az új uniós vámkódex létrehozásáról

⁹⁵ 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről

⁹⁶ Ld. *Nem ment át a szerzői jogi reform az Európai Parlamenten.* <https://sg.hu/cikkek/it-tech/132054/nem-ment-at-a-szerzoi-jogi-reform-az-europai-parlamenten> (2024.08.30.)

⁹⁷ Uo.

A jelenlegi helyzet fennmaradása napról-napra csökkenti a jogbiztonságot. A szigorú, egységes szabályozás áll a skála egyik végpontján, a szerzői jogok semmibe vétele a másikon. Valamiféle kompromisszum lehet a megoldás, de amíg ellenérdekelteknek érzik magukat a felek, és nincs kényszerítő erő, kicsi az esély érdemi tárgyalásokra.

Újabb tanulmányt érdemel az angolszász és az európai szabályozás útjának összevetése, az EUB és a nemzeti bíróságok döntéseinek összehasonlítása, a vonatkozó hazai szerzői jogi gyakorlat elemzése, a jogdíjpiac szereplőinek vizsgálata, a jelenlegi helyzet okozta károk felmérése, valamint a megoldási lehetőségek részletes kidolgozása.

MÓDOSULÁSOK ÉS ÚJ HANGSÚLYOK AZ ÖNKORMÁNYZATI JOGANYAGBAN A JEGYZŐK KINEVEZÉSÉHEZ ÉS HELYETTESÍTÉSÉHEZ KAPCSOLÓDÓAN

dr. Tóth Andrea

jegyző

Mezőszentgyörgyi Közös Önkormányzati Hivatal

A szerző elérhetősége: dr113a@gmail.com

DOI: [10.47272/KIKPhD.2024.2.4](https://doi.org/10.47272/KIKPhD.2024.2.4)

ÖSSZEFOGLALÓ

A rendszerváltást követő joganyagban és a vonatkozó szakpolitikában jelentős módosuláson mentek keresztül azon feladatok, hatáskörök, amelyek a jegyzőhöz kapcsolhatóak. Az önkormányzati joganyag újabb és újabb szerepeket szánt e tisztségviselőknél, máshova helyezve a feladatellátás hangsúlyos elemeit.

Jelen tanulmány azt tűzi ki célul, hogy a rendszerváltást követő időszakról kezdődően áttekintse és kritikai elemzés tárgyává tegye a jegyzőkre és a munkájukhoz szorosan kapcsolódó kormányhivatalokra vonatkozó szabályozást, amely még mindig tartogat keveset elemzett, gyakorlati vonatkozásaiban nehezen megragadható elemeket, kiemelt figyelmet fordítva a jegyzők helyettesítésére vonatkozó szabályanyagra és gyakorlatra.

63

KULCSSZAVAK

Jegyző, önkormányzat, jogalkotás.

I. Bevezetés

2024. június 9. – túl vagyunk a rendszerváltást követő 9. önkormányzati választáson. Jobban mondva még nem is vagyunk túl rajta, hiszen az új (rég) polgármesterek majd csak 2024. október 1-én foglalhatják el a polgármesteri széket, addig éljük az átmeneti időszak sok esetben konfliktusokkal terhelt napjait.

Nehéz élethelyzeteket hozott ez az új korszak a hivatalok és főként a jegyzők életében. Leginkább azokéban, akik már június 9-én tudták, hogy nem folytatják az adott helyen tovább a munkájukat, mert a megválasztott polgármester vagy előre kijelentette, hogy nem kíván a hivatalban lévő jegyzővel dolgozni, vagy éppen a jegyző döntött úgy, hogy nem tudja elképzelni a közös munkát a megválasztott polgármesterrel vagy a megválasztott új testülettel. Sok esetben ez kihát a hivatal egészére, köztisztviselők állnak fel, amely tovább nehezíti a helyi igazgatás munkaerő-problémáját.

A jegyzők munkajogi helyzete sosem volt könnyű, de a Magyarország önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény egyes szabályozásai tovább

nehezítették ezt azzal, hogy a munkáltatói jogokat a polgármesterhez telepítették.¹ Gondolhatnánk, hogy ez jó, hiszen a jegyzőnek és a polgármesternek szoros együttműködésben kell dolgozni az önkormányzat előrehaladása érdekében, és azokban a szerencsés esetekben, amikor ez meg tud valósulni, valóban szerencsésnek mondható, hogy a jegyző közszolgálati jogviszonya polgármester kezében van és egy esetlegesen ellenzéki testület nem tudja ellehetetleníteni a polgármester – jegyző kapcsolatot. Azonban ott van az esetek többsége, ahol a jegyzőnek a törvényesség érdekében ki kell állni a polgármesterrel szemben, és ezt bizony nem mindenki veszi jó néven, adott esetben akár egy köztisztviselői jogviszony végét is jelentheti egy ilyen konfliktus.²

Jómagam is jegyzőként dolgozom, és látom magam körül az átmeneti helyzet által hozott bizonytalanságot az önkormányzati szektorban. Több kollégám döntött úgy, hogy nem folytatja a munkáját azon a helyen, ahol a választás napján dolgozott, és sokan a pálya elhagyása mellett döntenek.

A cikket ezen átmeneti helyzet kapcsán gondolatban feltett kérdéseim inspirálták: Hogyan tovább jegyzői pálya?, Hogyan tovább önkormányzatok?, Hogyan tovább helyi igazgatás?

Ez a tanulmány áttekinti a jegyzőkre, valamint a kormányhivatalokra vonatkozó szabályok változását, de nem ad választ a hogyan továbbra, amely újabb publikációk tárgya lehet majd.

II. A jegyzőre vonatkozó szabályok által okozott anomáliák és kockázatok

II.1. Az 1990. évi LXV. törvény (Ötv.) és az 1992. évi XXIII. törvény (Kttv.) jegyzőkre vonatkozó szabályai

Az önkormányzati törvény (továbbiakban: Ötv.) 35. § (2) bekezdése szerint a polgármester a jegyző útján irányította a képviselő-testület hivatalát, ami látszólag nagy szabadságot adott a jegyzőnek a hivatal működése tekintetében, de a hivatal köztisztviselők kinevezési jogát és a felettük gyakorolható munkáltatói jogokat a polgármesterhez telepítette a jogszabály, ami szűkítette a jegyző vezetői jogköreit.

A jegyző kinevezése pályázat útján határozatlan időre történt, a kinevezési és munkáltatói jogokat a jogalkotó a képviselő-testülethez rendelte.³

A jegyző jogviszonyára a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény (továbbiakban: Kttv.) szabályait kellett alkalmazni, a képesítési

¹ György István – Hazafi Zoltán (Szerk.): *Közszolgálati Jog*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. 76. o.

² Kéki Zoltán: A jegyző szerepe az államigazgatásban a járások megalakulása után. *Pro Publico Bono – Public Administration* 1(2), 2013, 59-64. o.

Sok esetben egyedi hatósági ügyek intézése kapcsán is kialakulhat a konfliktus, ld. Hohmann Balázs: Az alternatív vitarendezés lehetőségei a közigazgatási hatósági eljárás keretében. *Európai Jog* 19(1), 2019, 23-37. o.

³ Ötv. 36. § (1).

követelményeket a jogszabály 8. § (1) bekezdése határozta meg. A kinevezési feltételek 3 elemből tevődtek össze: végzettség, szakvizsga, gyakorlat. A jegyző tekintetében háromféle végzettséget lehet elfogadni: igazgatásszervező, állam- és jogtudományi doktori és okleveles közigazgatási menedzser. A szakvizsgát tekintve elfogadott volt a jogi és a közigazgatási szakvizsga, valamint a közigazgatási tudományos fokozat. A jegyzői kinevezéshez 2 év szakmai gyakorlat volt kötelező.

A szakemberhiányra való tekintettel a törvény felmentési lehetőségeket adott a képviselő-testületnek: felmentést adható a végzettség alól, ha annak megszerzése folyamatban van és 2 éven belül a tanulmányait a kinevezett jegyző befejezi. A gyakorlati idő tekintetében a testület az csökkenthetette vagy elengedhette. A felmentési lehetőségeket nem lehetett alkalmazni a körjegyzők és az 5000 fő feletti települések jegyzői tekintetében.⁴

A jegyzők esetében a jogszabály megengedte az áthelyezés alkalmazását abban az esetben, ha jegyzői állásból másik jegyzői állásba pályáztak át.⁵ A jegyző helyettesítés keretében további egy jegyzői jogviszonyt létesíthetett a képviselő-testületek megállapodása alapján. A jegyző tartós akadályoztatása esetén (például gyermekvállalás miatti távollét) a Kttv. 11. § (2) és 31. § (10) bekezdéseire alapozva helyettes jegyző kinevezésével a képviselő-testület gondoskodott a feladat ellátásáról, vagy egy másik hivatalban lévő jegyző foglalkoztatásával, vagy az állást határozott idejű helyettesítéssel meghirdette.

II.2. A 2011. évi CLXXXIX. törvény és a 2011. évi CXCV. törvény jegyzőkre vonatkozó szabályai

A jegyzői pozíció tekintetében az első fontos változást az Alaptörvény vezette be. Az Alkotmánnyal szemben, hogy az Alaptörvény nevesíti, hogy „*Törvény vagy törvényi felhatalmazáson alapuló kormányrendelet a polgármester, a vármegyei képviselő-testület elnöke, valamint a képviselő-testület hivatalának vezetője vagy ügyintézője számára kivételesen államigazgatási feladat- és hatáskört is megállapíthat.*”⁶ Az új Möt. ezen az alaptörvényi alapon további jelentős változásokat hozott a jegyzők életében. Az eddig csak a képviselő-testület hivatalát vezető, képviselő-testület alá rendelt vezető beosztású köztisztviselő az Möt. 41. § (1) bekezdése értelmében a képviselő-testület szerve lett, és a 41. § (4) bekezdése szerint a képviselő-testület hatáskört ruházhat rá, és az így hozott döntése felhatalmazáson alapul.⁷ A jegyző döntése a felhatalmazási láncolat alapján visszavezethető az Alaptörvényre, az alábbiak szerint: Alaptörvény

⁴ Ötv. 8. § (2).

⁵ Ötv. 14. § (4).

⁶ Alaptörvény 34. cikk (3) bekezdés.

⁷ Feik Csaba: A polgármesteri hivatalok irányítása és vezetése, az abban közreműködők feladat-és hatásköre. *Pro Publico Bono—Public Administration* 2(4), 2014. 120-130. o.

– Magyarország önkormányzatairól szóló törvény – polgármester jegyzőt kinevező döntése – jegyző egyedi ügyben hozott döntése.⁸

A jegyző kinevezését a jogalkotó kivette a testület hatásköréből és a polgármesterébe utalta. A jegyzőt pályázat útján határozatlan időre a polgármester nevezi ki és gyakorolja felette a munkáltatói jogokat.

Az önkormányzati önállóságot veszélyeztető új szabályozás a jegyző helyettesítésénél áll fenn.

Az Möt. kimondja, hogy a jegyző helyettese az aljegyző, továbbá az önkormányzat a hivatal szervezeti és működési szabályzatában rendezheti a helyettesítés kérdését. Abban az esetben, ha a jegyző tartósan akadályoztatva van (például gyermeknevelés miatt van távol), a betöltött állásra az új szabályok alapján nem lehet pályázatot kiírni.

Változott a kinevezési feltételek is,⁹ bővült elfogadható végzettségekkel:

- a) igazgatásszervező
- b) igazgatás-szervező alapszakon szerzett végzettség,
- c) jogász
- d) államtudományi végzettség,
- e) okleveles közigazgatási szakértő,
- f) okleveles közigazgatási menedzser.

66

A jegyző tekintetében az első törvényi anomáliát az igazgatás-szervező alapszakon szerzet végzettség teremti, mivel az némi pontosítást igényelne a jogalkotó részéről. A 282/2016. (IX.21.) Kormányrendelet 2. melléklete rögzíti a közigazgatás-szervező alapképzési szakon megszerzhető végzettségeket, amelyek a) közigazgatás-szervező általános igazgatás szakirányon, b) közigazgatás-szervező nemzetközi közigazgatási szakirányon, c) közigazgatás-szervező adóigazgatási szakirányon. A közszolgálati tisztviselőkről szóló törvény a közigazgatás-szervező alapképzési szakon megszerzhető végzettségek közül nem emeli ki az általános igazgatás szakirányt. 2016-ban a közigazgatási képzések a Nemzeti Közszolgálati Egyetemhez kerültek, 2016. előtt más egyetemek és főiskoláknál is elérhetőek voltak az igazgatás-szervező és nemzetközi igazgatás-szervező szakok, de az alapszaki megjelölésük nem volt egységes. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem felvételi

⁸ Patyi András: *A közigazgatási működés jogi alapjai. – A magyar közigazgatás és közigazgatási jog általános tanai II. kötet.* Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.

Fábián Adrián, et. al.: Atipikus hatósági tevékenység és döntéshozatal, különös tekintettel az új közigazgatási rendtartásra. *Pro Publico Bono* 5(1), 2017, 5-11. o.

A felhatalmazáson alapuló egyedi döntéshozatal átláthatósági kérdéseket is felvet, ld. Hohmann Balázs: *Az átláthatóság értelmezése és követelményrendszere a közigazgatási hatósági eljárások tükrében.* Pécs, Novissima Kiadó, 2022. 95-96. o., illetve Hohmann Balázs: *The interpretation of transparency from the legal point of view.* In: Haffner Tamás (Szerk.): *IV. Fiatalok Európában Konferencia -Tanulmánykötet.* Pécs, Sopianae Kulturális Egyesület, 2018.

⁹ Csutorás Gábor Ákos: A magyar közigazgatási szakemberek elméleti és gyakorlati képzési követelményeinek jogtörténeti áttekintése. *Jogtörténeti Szemle* 2016/4., 48-56. o.

tájékoztatója az egyes alapképzési szakok tekintetében rögzíti a képzési területeket, és a jegyzői feladatkör ellátásához szükséges ismereteket az általános igazgatási szakirány öleli fel, de ezt a jogszabály nem mondja ki.

A 2016. előtt indított szakok esetében vitát képezhet, hogy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán nemzetközi igazgatás szakon szerzett diploma egyenértékű-e a 282/2016.(IX.21.) Korm. rendeletben rögzített közigazgatás-szervező nemzetközi közigazgatás szakirányon szerzett diplomával és ezek feljogosítanak-e a jegyzői pozíció betöltésére?

A további feltételek nem változtak, továbbra is kell a jogi vagy közigazgatási szakvizsga, vagy közigazgatási tudományos fokozat, illetve a 2 év közigazgatási gyakorlat. A végzettség és a szakmai gyakorlat alóli mentesítés szabályai sem változtak.

A jegyző, mint területi szinten általános hatáskörű szerv jár el. Azokban az esetekben, amikor a jegyző saját államigazgatási feladatkörében, államigazgatási hatáskörében jár el, sem a polgármester, sem a képviselő-testület nem utasíthatja.¹⁰ A jegyzői államigazgatási hatáskörök nagy része 2013. január 1. napjával a járási hivatalokhoz kerültek,¹¹ a jegyzőnél azok az államigazgatási hatáskörök maradtak, amelyek:

- az önkormányzat rendeletalkotási jogával függenek össze,
- azonnali beavatkozást igényelnek,
- helyben történő ügyintézését igényelnek.¹²

Az új szabályozás szerint a jegyző vezeti polgármesteri hivatalt (közös önkormányzati hivatalt) a polgármester irányításával. A jegyző a polgármester beosztottja, amit az a rendelkezés is alátámaszt, hogy a polgármesternek a törvény egyetértési jogot biztosít a polgármesteri hivatal köztisztviselői személyügyi kérdéseivel. A jogszabály rögzíti, hogy a polgármester irányítási joga a jegyző államigazgatási jogköreire nem terjed ki, de az önkormányzati ügyekre igen.

A második anomáliát a jegyzőkkel kapcsolatban a jegyző MötV-ben rögzített azon feladata adja, mely szerint, ha a testület munkája során törvénysértést tapasztal, köteles erre felhívni a képviselő-testület figyelmét.¹³ A jegyző ezen feladata egyértelműen az önkormányzati feladatok közé tartozik, és a kérdés az, hogy erre a feladatkörre kiterjed-e a polgármester irányítási joga?

Véleményem szerint, mivel itt szakmai álláspontonról van szó egy igazgatási vagy jogi végzettséghez kötött munkakörben nem lenne logikus, ha a választott

¹⁰ Lapsánszky András – Patyi András – Takács Albert: *A közigazgatás szervezete és szervezeti joga – A magyar közigazgatás és közigazgatási jog általános tanai III. kötet*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.

¹¹ Kovács Gergő Péter: *Osztódás a közigazgatásban, avagy az új járási és polgármesteri hivatali struktúrák át/ki-alakulása. TAYLOR 6(1-2), 2014, 488–497. o.*

¹² U.O.

¹³ Steiner Erika – Gyergyák Ferenc: *A partikuláris jogalkotás közigazgatási és bírósági törvényességi kontrollja*. Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem, 2020. 33-34. o.

pozícióban lévő polgármester irányítaná a jegyzőt abban a kérdésben, hogy jelezheti-e a jogszabálysértést a testület felé vagy sem. Az Ötv. a jegyzőt a törvényesség óráinak tette meg, az Möt. is megtartotta ezt a jegyzői kötelezettséget: az Möt. 81. § (3) bekezdés e) pontja rögzíti, hogy a jegyző „jelzi a képviselő-testületnek, a képviselő-testület szervének és a polgármesternek, ha a döntésük, működésük jogszabálysértő”. Az 52. § (1) bekezdés mondja ki, hogy a testületi ülésről jegyzőkönyvet kell készíteni, és az (1) bekezdés k) pont külön kiemeli, hogy „a jegyző jogszabálysértésre vonatkozó jelzését;” a jegyzőkönyvben rögzíteni kell. Az 53. § (1) bekezdés a szervezeti és működési szabályzat kötelező tartalmi elemeit, és az (1) bekezdés k) pontja kimondja, hogy az SZMSZ-ben rögzíteni kell a jegyző a jogszabálysértő döntések, működés jelzésére irányuló kötelezettségének szabályait. Mivel az Möt. a jegyző kötelezettségéről beszél, véleményem szerint a jogszabálysértésre való felhívás kötelezettsége körében a polgármester irányítási joga nem érvényesül, de ezt törvényi rendelkezéssel és törvényi védelemmel kellene támasztani, hogy a jegyzők élhessenek és merjenek élni ezen jogukkal.

A jegyző helyettesítése veti fel a harmadik anomáliát. Az Möt. rögzíti, hogy a jegyző helyettese az aljegyző. A jegyző jogállását tekintve köztisztviselő, vonatkoznak rá a közszolgálati tisztviselők jogállásáról szóló 2011. évi CXCV. törvény szabályai, tehát alapesetben a vezető pozíció helyettesítéséről szóló 129. § (5) bekezdésében foglalt szabályok is.

68

A jegyző helyettesítése kapcsán a joggyakorlat azonban az Möt.-ből indul ki, mely szerint a jegyző helyettese az aljegyző. Az Möt. 82. § (1) bekezdésében szerepel, hogy „A jegyzői és az aljegyzői kinevezés vezetői munkakörnek minősül, a jegyzőre, aljegyzőre alkalmazni kell a közszolgálati tisztviselőkről szóló törvény vonatkozó rendelkezéseit.” A jegyző vonatkozásában a 129. § alkalmazását egyik jogszabály sem zárja ki, a gyakorlat azonban mégsem ismeri el, hogy a tartósan akadályozott jegyzőt határozott idejű vezetői kinevezéssel helyettesíteni lehetne.

A hatályos joggyakorlatot a Csongrád Vármegyei Kormányhivatal *Önkormányzati Helpdesk* oldalán 2018. február 28-án közzétett szakmai anyaga rögzíti. A jegyző helyettesítése tárgyában a következő jogszabályhelyeket kell alkalmazni¹⁴:

- a Möt. 81. § (2) bekezdését: „A jegyzőt az aljegyző helyettesíti, ellátja a jegyző által meghatározott feladatokat.”
- a Möt. 82. § (2)-(3) bekezdését: „(2) Amennyiben hat hónapon belül a polgármester nem nevez ki, illetve közös önkormányzati hivatal esetében az érintett polgármesterek nem neveznek ki jegyzőt, a kormányhivatal vezetője ideiglenes hatállyal a jegyzői feladatok ellátására a pályázati kiírásnak megfelelő jelöltet, ennek hiányában a képesítési és alkalmazási feltételeknek megfelelő hivatali köztisztviselőt vagy más jegyzőt nevez ki. A jegyzői feladatok ellátására szolgáló kinevezés az új jegyző kinevezéséig tart. (3) A jegyzői és az aljegyzői tisztség egyidejű betöltetlensége, illetve tartós

¹⁴ *Önkormányzati Helpdesk*. <http://onkormanyzat.csmkh.hu/a-jegyzo-helyettesitesenek-kerdesei/> (2024.08.30.)

akadályoztatásuk esetére – legfeljebb hat hónap időtartamra – a szervezeti és működési szabályzat rendelkezik a jegyzői feladatok ellátásának módjáról.”

- Kttv. 251. §-a: „Másik jegyző helyettesítése céljából – a fővárosi, vármegyei kormányhivatal vezetője által történő kinevezés esetén – a jegyző további egy közszolgálati jogviszonyt létesíthet. A helyettesítésre létesített jogviszony tekintetében a 6. § 1. pontban meghatározott alapvető munkáltatói jogokat a fővárosi, vármegyei kormányhivatal vezetője gyakorolja, az egyéb munkáltatói jogokat a polgármesterek megállapodásukban foglaltak szerint gyakorolják.”¹⁵

A szakmai iránymutatás szerint a jegyző helyettesítésére a következő esetekben kerülhet sor:

1. A jegyzőt az aljegyző helyettesíti ott, ahol a polgármester aljegyzőt is kinevezett, hiszen ez az aljegyző Mötv-ben rögzített feladatköre.
2. Ha a jegyzői tisztség betöltetlen, vagy a jegyző (aljegyző) tartósan akadályoztatva van (például gyermekvállalás miatt), akkor 6 hónapig az SZMSZ szerinti helyettesítés áll fenn. A helyettesítés módját az Mötv 82. § (3) bekezdése alapján meg kell határozni a képviselő-testületnek.

Amennyiben a 6 hónap letelte után sem tud a jegyző munkába állni, akkor a Belügyminisztérium álláspontja szerint a képviselő-testület újra rendelkezhet a helyettesítésről, de erre csak betöltött álláshely esetén van lehetőség – tehát alkalmazható lenne a Kttv. 129. §-a.

Amennyiben nem betöltött álláshelyről van szó, akkor az Mötv. 82. § (2) bekezdése szerint a Kormányhivatal vezetőjénél van a helyettesítésről való rendelkezés joga, amennyiben a polgármester betöltetlen tisztség esetén a 6 hónap lejártát követően sem nevez ki új jegyzőt. Ebben az esetben a Kormányhivatal vezetője a jegyzői feladatok ellátására ideiglenes hatállyal a pályázati kiírásnak megfelelő jelöltet nevez ki, az ideiglenes kinevezés az új jegyző kinevezéséig tart. Helyettesként kijelölhető a pályázati kiírásnak megfelelő jelölt, más jegyző vagy az alkalmazási feltételeknek megfelelő hivatali köztisztviselő. Fontos kérdés ebben a tekintetben a munkáltatói jogok gyakorlása, ugyanis, ha a kormányhivatal vezetője nevezi ki az ideiglenesen a jegyzői feladatokat ellátó helyettes jegyzőt, abban az esetben a kormányhivatal vezetője gyakorolja a munkáltatói jogokat. A munkáltatói jogok gyakorlása a következőképpen alakul:

¹⁵ Ezzel kapcsolatban lásd bővebben: György István – Hazafi Zoltán (Szerk.), 2014, i.m. 29. o.

1. táblázat – A munkáltatói jogok gyakorlása a vizsgált esetben

A kormányhivatal vezetője		
Helyettes jegyzőnek a pályázati kiírásnak megfelelő jelöltet nevez ki	Másik jegyzőt nevez ki	Hivatali köztisztviselőt nevez ki
Munkáltatói jogokat teljes körűen a kormányhivatal vezetője gyakorolja	Munkáltatói jogokat a kormányhivatal vezetője, egyéb munkáltatói jogokat a polgármester gyakorolja	Munkáltatói jogokat a kormányhivatal vezetője, egyéb munkáltatói jogokat a polgármester gyakorolja

Forrás: saját szerk.

A Kttv. 251. §-a szerint a jegyző másik jegyző helyettesítése céljából további egy jogviszonyt létesíthet, de csak a kormányhivatal kijelölése alapján. Ha a jegyzői pozíció betöltött, de a jegyző tartósan akadályozott és az SZMSZ szerinti helyettesítés nem megoldott, akkor az önkormányzat a 6 hónap lejártát megelőzően is megkeresheti a kormányhivatalt a helyettes jegyző kijelölésére, ebben az esetben a kormányhivatal vezetője mérlegelési jogkörében dönt. A törvényalkotó eredeti szándéka szerint a kormányhivatal vezetőjének azért adott beavatkozási jogot, hogy az önkormányzat működőképessége folyamatos legyen, hiszen jegyző nélkül nem lehet érvényes testületi ülést tartani.¹⁶

70

II.3. A jegyző helyettesítésének anomáliája és kockázata egy gyakorlati példa alapján

A példát két kistélepülés kálváriája szolgáltatta, amelyek közös hivatalban látják el feladatukat.¹⁷ A székelytelepülés 1000 fő alatti (nevezzük A-nak), a társult település 1000 fő fölötti lakosságú (nevezzük B-nek). A feladatokat már a közös önkormányzati hivatalt megelőzően is körjegyzőségben látták el. A hivatali struktúrát tekintve a két település teljesen önálló igazgatási tevékenységet folytat, a kettő között csak a jegyző jelentett kapcsolatot. A két település anyagi helyzete nem tette lehetővé aljegyző alkalmazását, 1 fő jegyzőt foglalkoztattak, aki bejelentette, hogy tartósan akadályoztatva lesz. A jegyző helyettesítését az SZMSZ szerint az „A” településen dolgozó szociális ügyintéző láthatta el, de az SZMSZ szerinti helyettesítés tartósan akadályoztatva volt, így 2 betöltött álláshely volt üresen a közös hivatalnál. A polgármesterek „B” település kezdeményezésére megkeresték az illetékes kormányhivatalt, ahol azt a tájékoztatást kapták, hogy létre kell hozniuk az aljegyzői pozíciót, az az egyetlen megoldás a jegyző helyettesítésére. A jegyző előkészítette az iratokat, de sajnos egészségi állapota miatt már nem tudta az SZMSZ

¹⁶ Feik Csaba, 2014, i.m. 136. o.

¹⁷ A kistélepülések adottságairól és a helyzetükből adódó egyéb problémákról bővebben, ld. Tóth Andrea: *Mediáció alapuló módszerek alkalmazásának lehetőségei a kistélepülések működésében*. Pécs, Tudatosan a Környezetünkért Egyesület, 2022. 11-22. o. <https://doi.org/10.47271/JTKKSZ.6.2022>

módosítást átvenni és az aljegyzői pályázati kiírást elkészíteni. A két polgármester „B” település polgármesterének kezdeményezésére helyettes jegyző kijelölését kérték 2018. október végén. A helyettes jegyző munkáltatója 2018. december 31-ig járult hozzá a helyettesítéshez. A helyettes jegyző a rendelkezésére álló időben az elfogadott SZMSZ módosítás alapján megjelentette az aljegyzői pályázatot és a szociális ügyintézői pályázatot. Az aljegyzői pozícióra nem jelentkezett olyan pályázó, aki a Kttv.-ben meghatározott képesítési előírásoknak megfelelt, a szociális ügyintézői álláshely azonban betöltésre került.

Az „A” település polgármestere megkereste az illetékes kormányhivatalt, és helyettes jegyző kijelölését kérte annak ellenére, hogy az SZMSZ szerinti helyettesi pozíció betöltésre került. A kormányhivatal „A” település polgármesterének helyettes jegyző kijelölése iránti kérelmét elutasította.

Az SZMSZ szerinti helyettes munkába állt, viszont nem biztosította „B” településen a jegyzői jelenlétet, a közös hivatal „B” településen lévő kirendeltségén a jegyzői feladatokat nem látta el, melyre „A” település polgármestere utasította. „B” település polgármesterének többszöri felszólítására sem biztosította a székhelytelepülés a jegyzői feladatok ellátását a kirendeltségén. Az SZMSZ szerinti helyettes nem köztisztviselőhöz méltó magatartást tanúsított „B” település polgármesterével szemben, aki ezt szóvá is tette írásban, de érdemi intézkedés az ügyben nem történt. A konfliktushelyzetben az SZMSZ szerinti helyettesi pozícióba felvett kezdő köztisztviselő nem tudta feladatát megfelelően ellátni, ezért köztisztviselői jogviszonyát próbaidő alatt megszüntette működésképtelenné téve ezzel mindkét önkormányzatot.

„B” község polgármestere kijelölési kérelemmel élt a kormányhivatalnál és a kormányhivatal helyettesként egy másik jegyzőt jelölt ki.

Az eset tanulsága az SZMSZ szerinti helyettesítés rögzítésének fontossága, hiszen ha nincs jegyző, nincs aljegyző, és az egyetlen SZMSZ szerinti helyettes nem látja el a feladatát megfelelően, nincs senki, aki felelősségre vonhatná őt ezért, és az önkormányzatok működőképessége veszélyeztetve van.

Ebből az esetből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a 10000 fő alatti településeken nem kötelező aljegyzőt kinevezni, így a jegyző helyettesítésére csak az SZMSZ-ben foglaltak szerint kerülhet sor, és az SZMSZ szerinti helyettesítés csak 6 hónapig tarthat.

Ha tartjuk magunkat a jelenlegi joggyakorlathoz, az azt jelenti, hogy annál az önkormányzatnál, ahol a jegyző tartósan akadályoztatva van (például gyermekvállalás miatt), és nincs aljegyző vagy éppen ő is tartósan akadályozott, akkor nem lehet határozott időre vezetői megbízást adni pályázat alapján a Kttv. 129. §-ra hivatkozva, és ezeknél az önkormányzatoknál majd a kormányhivatal vezetője által kijelölt helyettes jegyzők tevékenykednek, akik felett a polgármester nem gyakorol tényleges munkáltatói jogokat.

Természetesen egyszerű válasz, hogy ahol a jegyző tartósan akadályoztatva van, ott létesítsen az önkormányzat aljegyzői pozíciót. Ez jól hangzik, de az aljegyzőre is ugyanazon a szabályok vonatkoznak, mint a jegyzőre, az MÖtv. szerint az aljegyzői pozíció is pályázat útján határozatlan időre létesíthető, de vajon mi lesz az aljegyzői pozíció sorsa, ha a jegyző akadályoztatása megszűnik? Mi alapján szűnne meg a jogviszonya? Létszámléptetés?

A képviselő-testület az SZMSZ módosításával majd megszüntetheti az aljegyzői pozíciót a tartós akadályoztatás megszűntét követően, de valóban ez lenne a megfelelő jogi megoldás, és valóban erre irányult a jogalkotói szándék, ha a problémát megoldhatjuk egyszerűen a Kttv. 129. §-a alapján?

III. A Kormányhivatalok új jogköreiből adódó anomáliák és kockázatok

III.1. Kormány kontra önkormányzatok az Alaptörvényben

Az Alaptörvény 31 – 35. cikkei rendelkeznek az önkormányzatokról, melyek a helyi közügyek intézése és a helyi közhatalom gyakorlása érdekében működnek. Az önkormányzati autonómiát rögzíti az, hogy a helyi önkormányzatokra vonatkozó szabályokat csak sarkalatos törvény állapíthatja meg. Az Alaptörvény az önkormányzatok legfontosabb feladatain kívül részletesen rögzíti a rendeletalkotási jogot és annak fő szabályait.

A fővárosi és vármegyei kormányhivatal (a továbbiakban: kormányhivatal) egyenesen az Alaptörvényből kap felhatalmazást az önkormányzat mulasztásos törvénysértése megállapításának kezdeményezésére,¹⁸ sőt, ha a bírósági mulasztásmegállapítást követően az önkormányzat továbbra sem tesz eleget ennek a kötelezettségének a kormányhivatal vezetőjét (főispán) hatalmazza fel a jogszabály megalkotásával.¹⁹

Ez a jogosultság is a Kormány és az önkormányzatok viszonyának újraszabályozásából ered, amelynek keretében a Kormány erős hatásköröket kapott az önkormányzatokkal szemben, melyeket a Kormányhivatalokon keresztül gyakorol. Ezek közül az Alaptörvény 34. cikk (4) bekezdése rögzíti a törvényességi felügyeletet, melynek kereteit nem állapítja meg, azt sarkalatos törvényre bízza.²⁰ Az 1949. évi XX. törvény (Alkotmány) ezzel szemben csak arról rendelkezett a Kormány feladatainak felsorolásánál, hogy a Kormány biztosítja a helyi önkormányzatok törvényességi ellenőrzését.²¹

További erős jogosítványa a Kormánynak az újabb önkormányzati eladósodási hullám megakadályozása érdekében rögzített Alaptörvényi rendelkezés,

¹⁸ Gyurita Rita: A fővárosi és megyei kormányhivatal. *Új Magyar Közigazgatás* 7(2), 2014. 19. o.

¹⁹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 15.) (a továbbiakban: Alaptörvény) 31. és 34. cikk.

²⁰ Varga Zs. András: *A közigazgatás és a közigazgatási jog alkotmányos alapjai – A magyar közigazgatás és közigazgatási jog általános tanai I. kötet*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.

²¹ 1949. évi XX. törvény 35. § (1) bekezdés d) pont.

amely értelmében a Kormány engedélyhez köti az önkormányzati hitelfelvételt. Ez a rendelkezés korlátozza az önkormányzatok gazdasági önállóságát, de biztosítja a nemzeti vagyon védelmét.²²

III.2. A Kormányhivatalok új szabályozása

2011. január 1. napjával jöttek létre a Kormány általános hatáskörű területi államigazgatási szervei: a fővárosi és vármegyei kormányhivatalok (a továbbiakban: kormányhivatal). Az új szervezet magába foglalta a korábban dekoncentrált szervekként működő szakigazgatási szervek nagy részét,²³ ezáltal létrejött egy osztott szervezet, amely törzshivatalból és szakigazgatási szervekből állt. 2015. január 1-vel létrejött az integrált kormányhivatali rendszer, melynek keretében megszűnt az osztott hivatali szervezet és a szakigazgatási szervek főosztályokként integrálódtak be a kormányhivatal immáron egységes szervezetésbe.

A kormányhivatalok irányítója a közigazgatási és területfejlesztési miniszter (a továbbiakban: miniszter), irányítási joga azonban nem terjed ki a kormányhivatal alapítására, átszervezésére, megszüntetésére, (Országgyűlés jogköre), továbbá a kormányhivatal vezetőjének, a főispánnak a kinevezésére és felmentésére (ezt a jogkört Miniszterelnök gyakorolja, a főispán személyére a miniszter tesz javaslatot). A kormányhivatal székhelye fővárosi kormányhivatal tekintetében Budapest, vármegyei kormányhivatal tekintetében pedig a megyeszékhely.

A kormányhivatal vezetői szintjei:

- főispán,
- főigazgató – a főispán általános helyettese, a kormányhivatal hivatali szervezetét vezeti (a miniszter nevezi ki és menti fel a főispán javaslatára),
- igazgató – a főigazgató általános helyettese, akit a főigazgató javaslatára a főispán nevez ki.

A kormányhivatal vezetése kétszintű az új szabályozás szerint: a politika vezetést a főispán, a szakmai vezetést a főigazgató látja el. A főispáni pozíció politikai jellegét erősíti, hogy megbízatása a Miniszterelnök megbízatásával egyidejűleg megszűnik. Ebből adódik az is, hogy a kormányhivatal nem csak szervezetiileg a Kormány hivatala, hanem a feladatellátásért viselt felelősség tekintetében is, ami túlmutat a közigazgatási hivatalok szerepkörén, és végeredményben ezzel magyarázhatóak az önkormányzatokkal szemben biztosított erős jogosítványai is.

²² Alaptörvény, 34 cikk (5) bek.

²³ Gyurita Rita: Integrációs folyamatok a területi államigazgatási szervezetben, a fővárosi és megyei kormányhivatalok. *Közigazgatás Tudomány* 1(2), 2021. 59-60. o. <https://doi.org/10.54200/kt.v1i2.16>

A kormányhivatalok alapvető feladata, hogy részt vegyenek a Kormány döntéseit végrehajtva a kormányzati célkitűzések területi megvalósításában. Ez alapján a legfontosabb feladat- és hatáskörei:²⁴

- Elsőfokú és másodfokú hatósági hatáskörök.
- Koordinációs feladatok.
- Ellenőrzési hatáskörök.
- Törvényességi felügyelet.
- Szervezési, funkcionális és informatikai feladatok.
- Képzési, továbbképzési funkciók.
- Kormányablak működtetése.

A továbbiakban a kormányhivatalok önkormányzatok felett gyakorolt törvényességi felügyeleti jogkörét tekintjük át.

III.3. A Kormányhivatalok új jogkörei a Mötv.-ben

Kiemelendő az új szabályozás körében a kormányhivatalok önkormányzatokkal szemben biztosított jogkörének bővülése, a kormányhivatal ellátja az önkormányzatok törvényességi felügyeletét. Az önkormányzati működés széles skáláján kapott a kormányhivatal jogosultságot ahhoz, hogy beleszóljon az önkormányzatok életébe. A kormányhivatal indítványára össze kell hívni a testület ülését,²⁵ a kormányhivatalt értesíteni kell az érdemtelenségi és az összeférhetlenségi eljárásban hozott döntésről, az önkormányzati ülésről készült jegyzőkönyvet 15 napon belül fel kell terjeszteni a kormányhivatalnak és meg kell küldeni a kihirdetett önkormányzati rendeleteket is. Jelentősebb beavatkozás az önkormányzat életébe a helyettes jegyző kinevezésének joga, amely szintén a kormányhivatal hatáskörébe tartozik. A kormányhivatal jogosult az önkormányzatok megállapodásának hiányában kijelölni a közös hivatalhoz tartozó településeket és létrehozni a közös hivatalt létrehozó megállapodást is, amelyhez nem kell az érintett önkormányzatok hozzájárulása. Kötelezettségvállaló hiánya esetén szintén a Kormányhivatal jelöli ki az adott önkormányzat hivatalában foglalkoztatottak közül a kötelezettségvállalásra jogosult személyt.

A törvényességi felügyelet körében (Mötv. 132. § (1) bekezdés szerint):

- a) a kormányhivatal törvényességi felhívással élhet,
- b) kezdeményezheti a képviselő-testület ülésének összehívását és a törvényben rögzített esetekben össze is hívhatja a képviselő-testületet,
- c) javaslatot tesz az önkormányzatokért felelős miniszternek, hogy az önkormányzati rendelet Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatát kezdeményezze az Alkotmánybíróságnál,

²⁴ Lapsánszky András et. al., 2017, i.m. 129. o.

²⁵ Mötv. 44. §.

- d) kezdeményezheti a közigazgatási és munkaügyi bíróságnál az önkormányzati határozat felülvizsgálatát,
- e) bírósági eljárás megindítását kezdeményezheti a határozathozatali vagy feladat-ellátási kötelezettségét elmulasztó önkormányzat ellen,
- f) javaslatot tehet az Alaptörvénnyel ellentétesen működő önkormányzat feloszlására,
- g) kezdeményezheti a helyi önkormányzatnak a központi költségvetés terhére nyújtott támogatások felülvizsgálatát,
- h) a sorozatosan törvénysértést elkövető polgármester tisztségének megszüntetése iránt pert indíthat,
- i) fegyelmi eljárást kezdeményezhet az önkormányzat polgármestere ellen, a polgármesternél pedig a jegyző ellen,
- j) kezdeményezheti az önkormányzat gazdálkodásának vizsgálatát az Állami Számvevőszéknél,
- k) törvényességi felügyeleti bírságot szabhat ki.

A törvényességi felügyeleti eljárás körében a kormányhivatal vizsgálhatja az önkormányzat működésének és döntéshozatali eljárásának jogszerűségét, döntéseinek jogszerűségét, jogalkotási kötelezettségének, jogszabályon alapuló döntési és feladatellátási kötelezettségének teljesítését.

A jogszabály rögzíti azokat az eseteket, amelyekre nem terjed ki a törvényességi felügyelet.

A kormányhivatal információkérési joga kiterjed arra, hogy a helyi önkormányzatoktól információkat, adatokat kérjenek azok feladat- és hatásköreit érintő kérdésekben, és az érintett köteles ennek eleget tenni, gyakran 1 napos határidőn belül.

A kormányhivatal javaslattételi joga már jelentősebb beavatkozás az önkormányzat belügyeibe, mivel a kormányhivatal által a működésére, szervezetére, döntéshozatali eljárására vonatkozó javaslatát az önkormányzat köteles azt megtárgyalni és arról döntést hozni, és ezt még fokozza az a tény, hogy a javaslat elutasítását a kormányhivatal felé indokolni kell.

IV. Összegzés

Áttekintve a megvizsgált joganyagot megállapítható, hogy a jegyzői pozíció helyettesítésének jelenlegi szabályozás első olvasatra semmilyen anomáliát és kockázatot nem jelent az önkormányzat számára egészen addig, amíg nem szembesülnek az önkormányzatok azzal a ténnyel, hogy a jegyző tartósan akadályozott.

A 2013. előtti gyakorlat szerint ez nem okozott problémát, mert a Kttv. alapján helyettesítéssel látták el a feladatot saját hatáskörben. A polgármester és a képviselő-testület vagy pályázatot írt ki a helyettesítésre, vagy megállapodott a másik

település jegyzőjével, hogy lássa el a feladatot, és ehhez nem kellett a Kormányhivatal jóváhagyása, hiszen a testületek önrendelkezési joguk keretében törvényesen oldották meg a felmerült problémát, és nem vált az önkormányzati rendszer működésképtelenné.

A legnagyobb bajban a kistelepülések vannak, ahol sok esetben a jegyző az egyetlen felsőfokú végzettségű köztisztviselő a hivatalban és nincs aljegyző, mert sem a méret, sem az anyagi helyzet nem teszi lehetővé aljegyző alkalmazását. Ezeket a kistelepüléseket kényszeríti bele a joggyakorlat helyettesítésre olyan aljegyzői pozíciók alakítására, amelyek megszüntetése érdeksérelem nélkül nem lehetséges. Természetesen az állásiterjún lehet úgy tájékoztatni a jelöltet, hogy egy határozatlan, de mégis határozott idejű állást hirdet a polgármester, de ez sem igazán etikus.

A megnyugtató megoldás a helyettesíthetőség megoldása egyértelmű szabályozással, mert jelenleg a rendező két jogszabály (Mötv., Kttv.) összhangja nem teljes, és jóformán jogértelmezés kérdése, hogy miként járhat el az önkormányzat. A helyzet megoldatlansága esélyegyenlőségi problémákat is felvet, hiszen milyen eséllyel indul egy olyan önkormányzat jegyzői pályázatán a gyermekvállalás előtt álló fiatal nő, ahol már a tartós távollét helyettesíthetőségi problémákat okozott? Az esélyegyenlőségi szabályok szerint jó eséllyel, de a tapasztalat szerint nem, és ez így lesz mindaddig, amíg a törvényi szabályozás megnyugtatóan és egyértelműen nem rendezi a jegyző helyettesíthetőségét.

76

A Kormányhivatal szerepkörét tekintve, annak megerősítése az önkormányzatok vonatkozásában egy olyan erős kontrollelemet jelent, amely szinte mindenért számonkérheti az önkormányzatokat, még akkor is, ha az egyes feladatellátásokhoz nincs megfelelő finanszírozás, sem önerő.

A Kormányhivatal törvényességi ellenőrzési jogkörében segítette a jegyzők és a képviselő-testület munkáját, de törvényességi felügyeleti jogkörében kvázi felettes szervként, alá-fölé rendeltségi viszonyban jár el az önkormányzatok vonatkozásában és ez sérti az önkormányzati autonómiát.

Nem az ellenőrzési vagy felügyeleti jogosítványok jelentik a problémát, sokkal inkább az a megváltozott jogállás, amely a Kormányhivatal kettősségét, politikai és szakmai jellegét jelenti, mivel ez idegen a magyar jogrendszerből: a politikai elemet – ahogy a történeti visszatekintés során láttuk - a megye képviselte, és nem egy függetlenített kormányhivatal.

Olyan jelentős változás ez, aminek még kell néhány év, hogy zökkenőmentesen épüljön be a helyi igazgatás rendszerébe.

Példának hadd hozzam itt is a jegyző helyettesítését. Nagyon nehéz megmagyarázni a polgármestereknek és a képviselő-testületeknek, hogy a helyettes jegyző vonatkozásában igazából nincs jogkörük, és azt is, hogy egy olyan SZMSZ szerinti helyettes köztisztviselő vonatkozásában, aki nem látja el a feladatát, szintén nincs mit tenniük, mert nincs jogkörük a jogviszony megszüntetésére, míg a

kormányhivatal vezetője gond nélkül megkapja ezt a jogkört a helyettes jegyző vonatkozásában.

Egyértelmű, hogy az önkormányzatok működőképességének biztosítása volt a cél, de az önkormányzati autonómiát tekintve célszerűbb lett volna a polgármesterhez, vagy a képviselő-testülethez telepíteni ezeket a jogköröket és pontosan leszabályozni azokat a vészhelyzeteket, amikor a kormányhivatal vezetője avatkozhat be.